

co jsme si zbořili

BILANCE MIZEJÍCÍ PRŮMYSLOVÉ ÉRY / DESET LET





České vysoké učení technické v Praze

co jsme si zbořili

BILANCE MIZEJÍCÍ PRŮMYSLOVÉ ÉRY / DESET LET

what we destroyed (ourselves)

TAKING STOCK OF THE VANISHING INDUSTRIAL ERA / TEN YEARS



co jsme si zbořili

BILANCE MIZEJÍCÍ PRŮMYSLOVÉ ÉRY / DESET LET

what we destroyed (ourselves)

TAKING STOCK OF THE VANISHING INDUSTRIAL ERA / TEN YEARS

editoři: Benjamin Fagner – Jan Zikmund

spolupráce: Vladislava Valchářová, Lukáš Beran, Daniel Froněk, Pavel Ják

na přípravě hesel se podíleli: Zbyněk Dočkal (Památkářská obec českokrumlovská), Pavel Domanický (NPÚ Plzeň), Alena Dominika Dostálová, Martin Drábek, Eva Dvořáková (NPÚ, ústřední pracoviště), Václav Fiala, Pavel Fojtík (Archiv DP hl. m. Prahy), Tomáš Hartman (Muzeum Velké Meziříčí), Libor Jalůvka (Diamo), Jana Kynclová (NPÚ Ostrava), Linda Mašková, Viktor Mácha, Renata Pisková (SOKA Jihlava), Michaela Ryšková (NPÚ Ostrava), Milan Starec (Pivovarské muzeum v Kostelci nad Černými lesy), Tomáš Voldráb, Martin Vonka (fabriky.cz), Alexandra Zpurná (Muzeum J. A. Komenského Uherský Brod)

redakce: Olga Groszová, Marie Forejtová

překlad: Robin Cassling

grafická úprava: Jan Forejt

sazba a tisk: Studio Element

poděkování: Juraji Aláčovi (santovka.cz), Přemku Andryšovi (smirice.eu), Anně Baldové (MÚ Jablonec nad Nisou), Milanu Baierovi, Michalu Bečvářovi, Pavlu Beranovi (zanikleobce.cz), Kateřině Bečkové (Muzeum hl. m. Prahy), Milanu Bouškovi, Štěpánu Čadkovi (Muzeum Českého lesa v Tachově), Jiřímu Černému (MÚ Nymburk), Radaně Červené (Archiv města Brna), Janu Červenému, Josefu Červinkovi, Janě Čevonové (NPÚ, ústřední pracoviště), Josefu Čihákovi (Útvar koncepce a rozvoje města Plzně), Jiřímu Doležalovi (dul-dukla.webgarden.cz), Tomáši Droppovi (fabriky.cz), Petru Dvořákově (SOKA Jihlava), Jakubu Džurnému (pacifikem.cz), Evě Fiedlerové (Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou), Křištofu Hanzlíkovi, Romanu Hájkovi (kladnominule.cz), Romanu Hedvičákovi (MěÚ Semily), Radimu Hettnerovi, Jindřichu Holíčkově, Aleši Homolovi (KÚ Jihomoravského kraje, odbor kultury a památkové péče), Janu Hozákovi (archiv Národního technického muzea), Jiřímu Hrubému (hornicky-klub.info), Evě Hyrávě (SÚ Olomouc), Renatě Chroustové (Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech), Jaroslavu Jáskovi, Rostislavu Jelínkovi (frydlantsko.com), Michalu Ježkovi (Atelier Tsunami), Milanu Jonášovi (SOKA Jihlava), Šárce Jirouškové, Petru Jozovi (SOA Litoměřice), Miloši Kolářovi, Liboru Koldinskému, Milanu Kopeckému, Aleně Koudelkové (Muzeum Cheb), Elišce Králově (SOA Litoměřice, pob. Most), Vratislavu Kučerovi (A.S.S.A. architekti), Zdeňku Kuchyňkovi (Sládečkově vlastivědné muzeum v Kladně), Kateřině Kurdíkové (SÚ Hodonín), Kateřině Lounové, Pavlu Macurovi (KÚ Zlínského kraje, odbor kultury a památkové péče), Danielu Mazáčovi, Ondřeji Mertovi a Jiřímu Mertovi (Technické muzeum v Brně), Karlu Mikoláškově, Milanu Mikoleckému, Janě Mrňkové (KÚ Olomouckého kraje, odbor kultury a památkové péče), Petru Nahodilovi (pivnisberatelstvi.ic.cz), Jindřichu Nollovi, Janě Nové a Petru Novému (Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou), Ireně Novotné, Romanu Novotnému (muklasterec.cz), Vlastimilu Novotnému, Janu Peštovi, Haně Petříkové (SÚ Šumperk), Jiřímu Píšovi, Davidu Pokornému, Ivaně Poláškové (SÚ Olomouc), Jakubu Potůčkovi, Martinu Přibilovi, Borisi Rennerovi (ostravaci.cz), Miroslavu Rolkovi (MÚ Tachov), Jiřímu Sadílkovi, Jiřímu Sedláčkovi, Ivaně Schwarzmannové (KÚ Středočeského kraje, odbor kultury a památkové péče), Jaroslavě Slabé (Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou), Radku Spálovi (KÚ Ústeckého kraje, odbor kultury a památkové péče), Olze Spurné (archiv Správy železniční dopravní cesty), Vlastislavu Smutnému, Janě Staré (NPÚ Telč), Martinu Strakošovi (NPÚ Ostrava), Marii Stypkové (MÚ Ostrava), Richardě Svobodové (knihovna Národního technického muzea), Martinu Šenbergerovi, Tomáši Šenbergerovi, Michalu Šímovi (ostravakmajkl.webgarden.cz), Vladimíru F. Šmídovi, Petru Špitálskému (prazsketramavaje.cz), Heleně Štolhoferové (SÚ Staré Město), Janě Štočkové (MÚ Nymburk), Pavlu Třískovi, Ivaně Tylově (Vlastivědné muzeum v Šumperku), Lence Týmalové, Jiřímu Veselému, Michaelu Viktoříkovi, Petře Vinařové (Národní technické muzeum), Janu Vítovi, Viktoru Vlachovi, Petru Vorlíkovi, Ireně Vostracké (Útvar koncepce a rozvoje města Plzně), Ottovi Zákouckému (SÚ Jičín), Michalovi Zlámanému, Marcele Zuchové, Marii Žáčkové (MÚ Vejprty), Jiřímu Životskému (MÚ Sokolnice), Vojenskému geografickému a hydrometeorologickému úřadu Dobruška.

Vyšlo při příležitosti mezinárodního bienále Industriální stopy 2009.

Vydáno ve spolupráci a s finanční podporou ČKAIT.

© 2009 České vysoké učení technické v Praze

<http://vcpd.cvut.cz>

<http://www.industrialnistopy.cz>

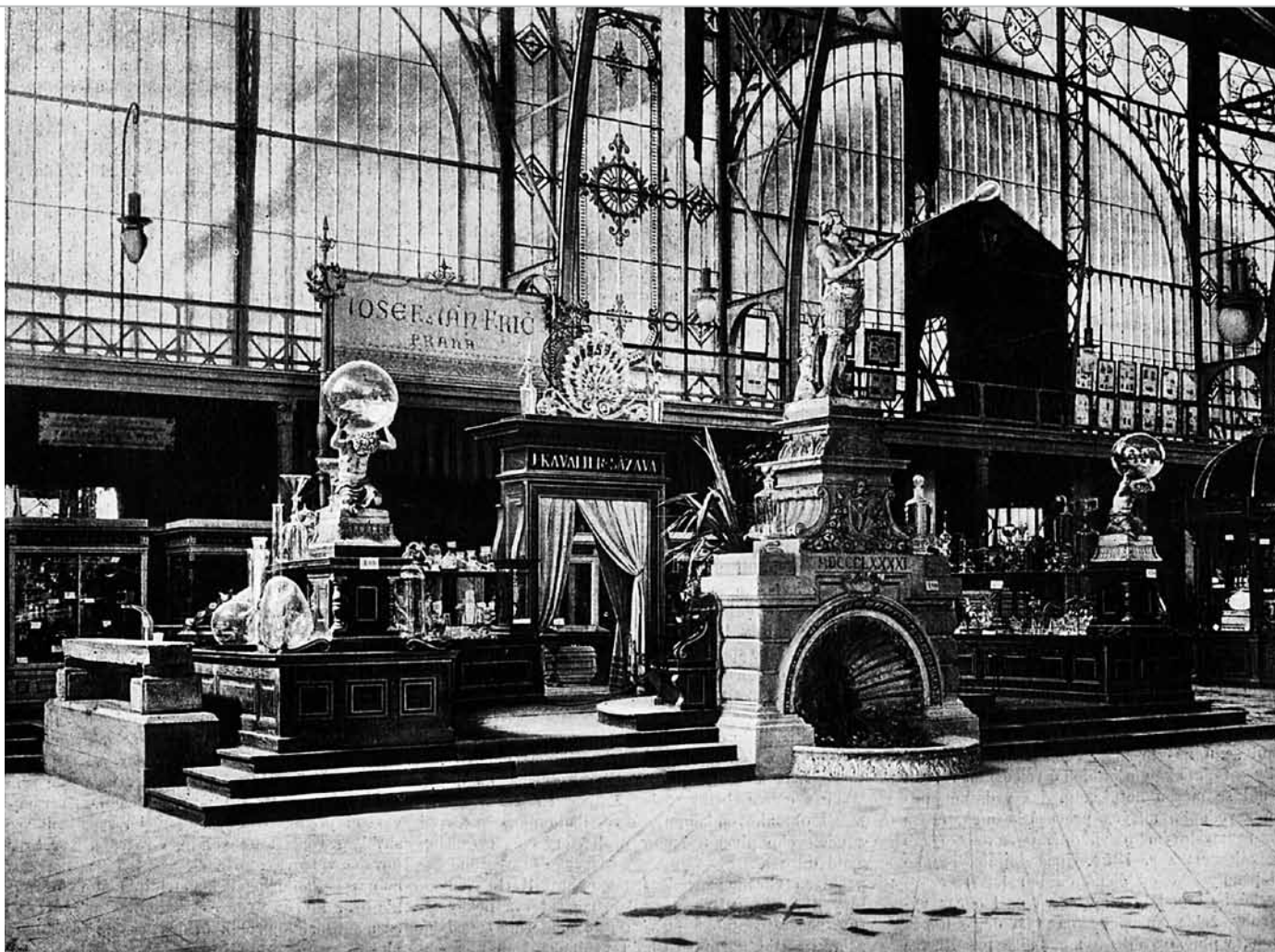
vcpd@vc.vcpd.cz

ISBN 978-80-01-04387-5



obsah / contents

body na mapě – deset let / <i>points on the map—ten years</i>	7
1999	18
2000	30
2001	34
2002	42
2003	50
2004	54
2005	62
2006	74
2007	86
2008	104
2009	116
z ohrožených ... / <i>sites at risk</i>	124
typologický rejstřík / <i>typological index</i>	136
výběr z literatury / <i>selected sources</i>	138
seznam vyobrazení / <i>list of illustrations</i>	141



Průmysl českých zemí v Průmyslovém paláci na Všeobecné zemské jubilejní výstavě 1891. Fotografie c. k. dvorního fotografa Jindřicha Eckerta, *Světobzor* XXV, 1891, s. 544 / *Industry in the Czech lands presented at the Industrial Palace during the Provincial Jubilee Exhibition in 1891. Photograph by court photographer Jindřich Eckert, Světobzor* XXV, 1891, p. 544.

body na mapě / deset let

Bylo by možné zvolit i jiný časový úsek a z odlišného konce vstoupit do mizejícího světa průmyslové éry. Těch deset let, a především zkušenost, která je otevírala, jsou ale příznačné a znepokojující.

Na jedné straně v krátké době až neuvěřitelný růst zájmu o průmyslové dědictví – od rozeznání architektonických a urbanistických hodnot, které reprezentuje, tušení jeho významu pro lidské zakotvení, snahy porozumět vědeckým a technickým ambicím, po inspiraci umělecké tvorby a dramatické zážitky, které poskytuje.

A souběžně, možná i proto, že jsme už lépe vybaveni bourací technikou, účinnějšími destrukčními metodami i neodolatelnější finanční motivací, rychleji než kdy předtím drtíme, co jsme se sotva naučili brát znovu do rukou.

Zhruba před deseti lety, krátce po marných diskusích, které měly zabránit nesmyslnému zániku stavebních zbytků po Ringhofferově továrně na pražském Smíchově, vznikl záměr pořádat setkání, která by nabídla jiná než destrukční a konečná řešení pro průmyslové dědictví.

points on the map / ten years

We could choose a different time frame and enter the vanishing world of the industrial age at a different point in time. However, this decade, and in particular the experience that marked the start of it, is both significant and alarming.

Within this brief period there has, on the one hand, been an incredible surge of interest in industrial heritage—its value in architectural and urban development terms has gained new recognition, there is an awareness of its significance for people's roots, efforts are made to understand the scientific and technical ambitions behind it, and it even serves as inspiration for artistic and dramatic expression. At the same time, perhaps in part because we now have better demolition technology and more effective destruction methods and are confronted with more overpowering financial motivations, faster than ever before we are destroying that which we have only just barely laid hold of again.

Roughly ten years ago, in the aftermath of futile discussions that had been aimed at trying to prevent the senseless destruction of the remains of the Ringhoffer Plant in Smíchov in Prague, an objective was formed

Deset let současně představuje i deset let bienále *Industriální stopy*.

Za tu dobu proběhlo bezpočet akcí a konferencí, balancujících mezi často protichůdnými pohledy a motivací různých profesí, které o osudech industriálních staveb rozhodují. Podařilo se přivést zahraniční experty a představit zkušenosti zemí, které díky nepřervané kontinuitě mají mnohaletý náskok. Vycházejí publikace, které přesvědčivě vypovídají o nesporných hodnotách. Na více úrovních a v různých institucích probíhají výzkumy, které dosud opomíjenou část kulturního dědictví mapují. Mnohé z objektů, o kterých ještě před deseti lety lidé pochybovali, jsou už na seznamu státem chráněných kulturních památek. Industriální památky jsou také běžně nabízeny jako alternativní turistické cíle, probíhají v nich módní párty, točí se tam komerčně úspěšné reklamy, konají koncerty. Poslední bienále v roce 2009 také potvrzuje, jak široce se rozprostřela síť nadšenců, skupin, sdružení; byť v postavení amatérů, ale s obdivuhodnou vervou vracejí pozornost k průmyslovému dědictví jako aktuálnímu, velmi současnému tématu.

Likvidace Ringhofferovy továrny a vše, co tomu před více než deseti lety předcházelo,¹ znamenala první větší rozčarování: od privatizace pozůstatku závodu s účastí managementu bývalého socialistického podniku, přes chaotický proces prohlašování a opět upouštění od ochrany Ministerstvem kultury, především pak lehce zneužitelná nejednotnost až zarytost odborné veřejnosti při posuzování průmyslového dědictví, po projektanty a developery ochotné prosadit cokoliv, aby si udrželi zakázku.

Byla sdělením o atmosféře doby, s obecnější platností.

in direct response to this to organise a meeting that would offer an alternative to such a fatally destructive approach to industrial heritage.

Ten years now marks the end of a decade of 'Vestiges of Industry' biennials, which hosted countless events and conferences, balancing the often contradictory views and motivations of the various professions involved in decisions about the fate of industrial sites, and which were attended by foreign experts, who shared the experiences of countries where progress has been uninterrupted and that are well ahead in their conservation efforts. In this time publications have been prepared that provide conclusive evidence of the value of industrial heritage. Studies are being conducted at many different institutions and on many levels aimed at mapping this thus far overlooked part of our cultural heritage. Buildings and sites that many people regarded with scepticism just ten years ago are now already on the national list of protected cultural monuments. Industrial objects are also regularly recommended as alternative tourist destinations, they host fashion shows and concerts, and they are used as sets in successful commercials. The final biennial in 2009 will demonstrate how wide the network of enthusiasts, groups, and associations has grown, and although they may be amateurs, with remarkable verve they have helped turn society's attention to industrial heritage as a highly topical and current theme.

The demolition of the Ringhoffer Plant, and everything leading up to that moment more than ten years ago,¹ marked the first major disillusion. Beginning with the privatisation of the plant's remains with the involvement of the management of the former socialist enterprise, to the chaotic process during which the site gained and then lost protected status from the Ministry



Praha-Těšnov 16. března 1985, podívaná pro Pražany / Prague-Těšnov, 16 March 1985, a spectacle for Prague residents.
(foto / photo by Dagmar Hochová)

Dodnes ji připomíná pohled na tuto část Smíchova, příklad nezvládnutého urbanismu s jednostranně cílenou exploatací uvolněného a lukrativního městského území. Ve fasádě banálního komerčního stánku zůstalo vetknuté torzo zdi zbylé po slavné Ringhofferově továrně.

of Culture, to the easily exploitable disunity or even intransigence of the professional community in their assessment of industrial heritage, to the planners and developers that are willing to assert anything just to pursue a deal: all this was indicative of the atmosphere of that time on a broad scale. Even now, a look at that part of Smíchov is a reminder of this example of mismanaged urban development pursued with the one-sided objective of exploiting an unused and lucrative part of the city. The torso of a wall that survived from the famous Ringhoffer Plant has been incorporated



Industriální architektura – nevyužité dědictví, plakát výstavy / *Industrial Architecture—Unused Heritage, exhibition poster.*
(návrh / design by Milan Hladký, 1990)

Osudy smíchovského areálu i následující příklad Ivančického viaduktu patřily k prvním diskutovaným kauzám, o nichž se sice rozhodovalo již léta předtím, ale otevírají desetiletí *Industriálních stop*.

Před deseti lety

Smíchovem to jistě nezačalo. Orientační seznam nejznámějších zaniklých staveb průmyslového dědictví z Registru Výzkumného centra průmyslového dědictví zahrnuje přes sto objektů a areálů zbouraných od sedmdesátých let 20. století do konce devadesátých let. Z toho třicet pět jich zaniklo v letech devadesátých. S tím, jak se vzdalujeme začátkům industriální éry,

into the facade of the banal commercial stall that replaced it.

The fate of the Smíchov site, like the later case of the Ivančice viaduct, was one of the first affairs discussed that was decided on years earlier but will open up the ‘Vestiges of Industry’ decennary.

Ten Years Ago

Smíchov was not the beginning. On the general list of the most important destroyed industrial heritage sites on the VCPD’s Industrial Heritage Register there are approximately one hundred structures and sites that were demolished between the 1970s and the end of the 1990s. Of these, around thirty-five were demolished in the 1990s.

The further we move away from the start of the industrial age, the faster the pace of destruction. The entries at the start of the list, from the 1970s and 1980s, were not so much records of history but of the present, a present that looked something like a vast open-air museum, but one in which some of the exhibits were still operating, and were then demolished.

A pivotal event recorded in this list and frequently discussed was the demolition of the Prague-Těšnov railway station in March 1985. That was the first time we find that the demolition that followed the discussions, power politics, and ambitiousness also acted as a catharsis, a call to attention, and an impulse to define more clearly the interest and concerns about vanishing values.

Leaving aside the very different political and cultural circumstances, an analogical event can be seen in the demolition of the Arch at Euston station in London in 1962, which prompted an angry protest and galvanised the movement to protect industrial heritage, both across Britain and beyond.²

tempo zániku zřetelně akceleruje. I když v počátcích tohoto soupisu ještě ani tak nešlo o historii, víc o přítomnost, byť občas připomínající skanzen. Ale stále v provozu.

Výraznou položkou na seznamu, mnohokrát už zmíněnou, bylo zbourání nádraží Praha-Těšnov v březnu 1985.

Tehdy se poprvé na vlastní kůži setkáváme se zkušeností, že až demolice, která se stala vyústěním diskusí, mocenských vlivů a ambicí, zapůsobí i jako katarze, zbystření pohledu, impuls pro vyhraněnější zájem a obavu o mizející hodnoty.

Pomineme-li zcela jiné politické a kulturní prostředí, analogii k tomu bychom jistě mohli hledat ve zboření portiku londýnského nádraží Euston roku 1962, které vyvolalo rozhořčený nesouhlas a mobilizovalo hnutí za záchranu průmyslového dědictví nejen napříč Británií.²

U nás likvidace těšnovského nádraží nejspíš přispěla i k založení Sekce pro ochranu průmyslového dědictví při Národním technickém muzeu. Reakce na demolici však tehdy byly bezesporu i navázáním na hnutí industriální archeologie ve Velké Británii a Německu. Impulsů je vždy víc.³

Posun nebyl jen ve zpoždění dvaceti let. Pro naše prostředí byl jednoznačný a nepřehlédnutelný politický, nebo chcete-li mocenský podtext rozhodnutí o demolici. Jistě i proto, že pohledem druhé poloviny osmdesátých let průmyslové dědictví neslo s památkovými a uměleckými kvalitami také poselství o mnohokrát přerušené kontinuitě hospodářského a kulturního vývoje, připomínalo zapomenutá jména, firmy. Evokovalo atmosféru doby, v níž na území tohoto státu vznikly později přejmenovávané, konfiskované a znárodněné továrny a technické

The demolition of Těšnov station in then Czechoslovakia similarly led to the formation of the Section for the Conservation of Industrial Heritage at the National Technical Museum. However, even here, the response to the demolition was in a way the extension of the industrial architecture movement that was already in progress in the UK and Germany.³

But, the shift was not just with a twenty-year delay. In the Czech case, the political or, if you will, power subtext of the decision to demolish the site was crucial. This was no doubt in part because, from the viewpoint of the second half of the 1980s, industrial heritage not only possessed historical and artistic values but served as testimony to the repeated interruptions to the continuity of economic and cultural development and resurrected the names of people and firms otherwise forgotten. It evoked the atmosphere of a period in which, on the territory of this state, factories and technical structures had been built that were later confiscated, nationalised and renamed.

After 1989 this served as a source of inspiration and the premise for something solid to build on. The first event organised by the Section for the conservation of Industrial Heritage at the very start of the 1990s was an exhibition titled Industrial Architecture / Unused Heritage. It arose out of a vision of the turnaround that was expected to come, out of an interest in history that would contribute to progress kindled by pre-war industrial heritage. This is illustrated in the introduction to a catalogue written by the founder of the Section, Professor Emil Hlaváček: 'As our society moves spontaneously towards democracy there comes the hope that even here its effectiveness will be generally restored, its overall cultural level elevated, and the structure of its values transformed.'⁴

stavby. Právě to pak po roce 1989 nabízelo inspiraci a předpoklad solidního zakotvení.

První akcí Sekce ochrany průmyslového dědictví hned zkraje devadesátých let byla výstava *Industriální architektura / nevyužitě dědictví*. Vycházela z oživeného zájmu o vlastní historii, jejímž zhodnocením, novým využitím, a také konverzí industriální architektury by přispěla dalšímu rozvoji. V úvodu katalogu k tomu zakladatel sekce profesor Emil Hlaváček píše: „*Spontánní pohyb naší společnosti k demokracii přináší s sebou i u nás naději na všestrannou obnovu její efektivnosti, povýšení její celkové úrovně kulturní s proměnou struktury jejích hodnot.*“⁴

Propojujícím výtvarným motivem výstavy, plakátu i katalogu se tehdy stal návrh cukrovaru z podnikového alba výkresů továrních objektů ze sbírek Národního technického muzea. Nikdo netušil, že právě cukrovary, jak následující stránky potvrdí, budou zanedlouho patřit k „nejohroženějším druhům“, přitom kdysi nejvýznamnějším a architektonicky nepřehlédnutelným budovám, které dnes končí v ruinách.

S přibývajícími demolicemi se jakoby bořily i iluze.

Možná jsme to ale pouze brali za špatný konec, jestliže se po létech nedaří překlenout časovou propast a zpoždění.

Na konferenci v rámci bienále *Industriální stopy* 2007 ve Staré kanalizační čistírně v Bubenči Sir Neil Cossons shrnuje: „*Společnost, která chápe, pečuje a stará se o minulost jako o součást svého současného úspěchu a vitality, se může těšit z vyhlídek a hodnot, které by jí jinak byly odeprény.*“⁵

Stopy

Zboření Ringhofferovy továrny bylo signálem, jak lehce a nečekaně přijít o smysl míst. Tato publikace

The unifying artistic theme of the exhibition and its poster and catalogue was a sugar refinery design taken from an album of enterprises with drawings of factories, located in the National Technical Museum. No one then could have guessed that sugar refineries, once the most important and architecturally imposing buildings around, would soon—as the following pages will show—end up on the ‘most endangered’ list and be left to fall to ruin.

As the demolitions accumulated, it was as though illusions themselves were being demolished. Or we just approached things from the wrong end, wondering whether it was perhaps too late to make up for lost time after so many years.

At the conference organised as part of the ‘Vestiges of Industry’ Biennial in 2007, held in the Old Sewage Treatment Plant in Bubeneč, Sir Neil Cossons summed things up: ‘A society that understands, cares for and nurtures its past as part of its present success and vitality can enjoy perspectives and values otherwise denied it.’⁵

Vestiges

The demolition of the Ringhoffer Plant was a signal that showed how easily and unexpectedly the meaning of a place can be lost. This publication recalls it. It also looks back at a decade of mapping industrial heritage in the Czech Republic, viewed from a different perspective, like a reverse negative image.

This publication is a pendant to the series of guidebooks (the already published Industrial Prague, Industrial Liberec Region, Industrial Trails through the Bohemian Mid-West; and Industrial Ústí nad Labem Region and Industrial Karlovy Vary Region, both currently in the works), prepared by the



Průmyslový palác v Praze, ráno po požáru 17. října 2008 / *The Industrial Palace in Prague, the morning after the fire on 17 October 2008.*
(foto / photo by Benjamin Fragner)

ho zpátky připomíná. Současně je i pohledem na desetileté mapování průmyslového dědictví České republiky, převedeným do fotografického negativu.

Tvoří pandán ediční řady průvodců (*Pražský industriál, Industriál Libereckého kraje, Industriální cesty českým středozápadem...*, rozpracovaný *Industriál Ústeckého kraje a Industriál Karlovarského kraje*),

VCPD—Research Centre for Industrial Heritage using records and information and materials collected in the database of the Industrial Heritage Register at ČVUT.

We usually try to draw attention to what is still standing, to what needs to be noticed, protected, and used. This is a list of places that we should have noticed earlier.

Before us lies what we ourselves destroyed.

Here is a visual balance sheet of industrial heritage, whether it vanished because we were unable to convince others of its significance and the possibilities for its

vydáváných Výzkumným centrem průmyslového dědictví s využitím záznamů, informací a podkladů shromážděných v databázovém Registru průmyslového dědictví ČVUT.

Obvykle se snažíme upozornit na to, co ještě stojí, čeho je nutné si všimnout, co zachránit a využít. Toto je souhrnem míst, kterých jsme si měli všimnout už dříve.

Máme před sebou, co jsme si sami zbořili.

Je to obrazová bilance průmyslového dědictví, zaniklého ať už proto, že se nepodařilo přesvědčit o jeho významu a možnostech využití, že právní prostředí a hierarchie hodnot společnosti, jejíž jsme součástí, umožnily kulturní a hospodářské dědictví zašantročit dřív, než se podařilo předejít zkáze, k níž, jak potvrzují následující stránky, industriální stavby a areály směřovaly nejen ukončením průmyslové výroby, ale také spekulacemi s budovami a pozemky, devastací, neúdržbou a rozkrádáním. Kroky, které vedly ke zkáze jsou nevratné, a to je nutné mít pro příště na paměti.

Publikace především zachycuje, co bylo před tím. Vybraná dobová obrazová dokumentace většinou přibližuje podobu staveb po dokončení či uvedení továrny do provozu, kdy ještě byly zřetelnější ambice zakladatelů a stavitelů. Máme-li k dispozici původní architektonické plány a veduty, nabízí se možnost srovnání se záznamy pozdějšího vývoje, až k devastaci či náhradě novostavbou. Opuštěná místa pak lze racionálně identifikovat pomocí satelitní navigace, pro orientaci v prázdnotě jsou u všech hesel uváděny souřadnice GPS.

U každého z deseti roků jsou podrobněji představeny nejvýznamnější příklady. Pro úplnější přehled jsou pak ještě zařazena stručnější hesla staveb a areálů, k nimž se buď nezachovalo mnoho

adapted use, or because the legal environment and the values of the society we belong to allowed our cultural and economic heritage to be wilfully squandered before we succeeded in preventing the destruction towards which the buildings and sites in the following pages were headed, not only as a result of the termination of production but also owing to the property speculations affecting the buildings and the land and owing to devastation, neglect, and theft. The steps that led to ruin are irreversible, and that is necessary to bear in mind for the next time.

Above all the publication captures what was there before. The selected period photographs in most cases provide an idea of what the structures were like once they were completed or what the factories like when they just started running, when the ambitions of the founders and builders were clearer. When we have the original architectural plans and vedutes at our disposal it is possible to compare records with later development, right up to the point of the site's destruction or replacement with a new structure. The abandoned sites can then be rationally identified with the help of satellite navigation, and for an orientation in space each site is accompanied by its GPS coordinates.

For each one of the ten years the most significant examples are presented in more detail. For a comprehensive overview, more concise entries are included on buildings and sites for which either very little documentation has survived, or which caused less of a commotion, or which were less visually and factually interesting.

Page by page and year by year, anonymous points on the map are regaining their memory and recovering possession of their defunct architecture and structural history. Names.

dokumentace, vzbudily méně rozruchu, případně nebyly tak informačně a obrazově vděčné.

Stránka za stránkou a rok za rokem vrací anonymním mapovým bodům paměť, přiřazuje k nim zprávu o zaniklé architektuře, o stavebním vývoji. Jména.

Vycházeli jsme z databáze VCPD a opírali se současně i o dokumentaci v dostupných archivech, o rešerše dobového i současného tisku, konzultovali jsme na městských a místních úřadech, kontaktovali i demoliční firmy; významná byla pomoc památkových úřadů a pracovníků muzeí, odborníků na minulost jednotlivých oborů, důležité byly také podněty přímo z pole od nadšenců pro průmyslovou historii. Soustřeďovali jsme informace k oborům, jejichž stavby poslední léta mizí alarmujícím tempem, ačkoliv neproběhlo alespoň jejich základní zdokumentování: cukrovary a pivovary, s českou a moravskou kulturní krajinou tak úzce spjaté, architektonicky jedinečné textilky, tlakům na pozemky vystavené nádražní areály...

Přehled továren, technických děl a industriálních areálů zbořených za deset let obsahuje 131 položek.

K nim pak jako apendix připojujeme samostatnou kapitolu, která zahrnuje znepokojivý výběr z bezprostředně ohrožených staveb, jejichž likvidaci, obávám se, lze očekávat.

Z více důvodů to není úplný seznam, což ani nebylo cílem.

Nesnadné bylo určit klíč, podle kterého rozhodovat: Zda šlo stále jen o přiměřený pozměňující stavební zásah? Kde zůstává torzo? Kdy nastala likvidace?

Právě proto také souběžně s přípravou publikace vznikal seznam torz.

Ten je ale samostatným tématem z pohledu Co jsme si zbořili... A nabývá na váze, jak se průmyslové

Information gathered outside the VCPD database is drawn from archive documentation, searches in the past and current press, and consultations with municipal and local authorities. We talked to demolition firms, and significant assistance was provided by heritage institutes and museum staff, and experts on the history of various sectors. Also important was the information obtained directly from the field from enthusiasts of industrial history. We amassed information on sectors whose structures have been vanishing in recent years at an alarming pace, even though basic records have yet to be made of them: the sugar refineries and breweries that are such integral features of the Bohemian and Moravian landscape, the architecturally unique textile mills, the railway yards subjected to grabs for their valuable land, and so on.

The overview of factories, technical works, and industrial sites demolished over this ten-year period contains 131 items. The publication also has an appendix attached as a separate chapter, which contains a disturbing selection of sites directly at risk that, I'm afraid, we should expect to see demolished. For a number of reasons this list is not comprehensive, nor was that the objective in compiling it.

It was difficult to come up with a blueprint for clearly distinguishing which cases just involve reasonable structural alterations, which have left just a torso of the original remains, and which are examples of a site destroyed? For this reason, a list of torsos was created during the preparation process.

A separate theme is the perspective of 'what we ourselves destroyed' ... Of growing significance is how industrial heritage—as time lapses, and sites are gradually chipped away at and destroyed—is becoming

dědictví větší časovou propastí, postupným odbouráváním a odkrajováním stává vzácnější a povrchními projekty konverzí zranitelnější.

Hranice se posouvá. Ale kterým směrem?

Budeme například jednou uvádět zbytek zdi po Ringhofferově strojárně (z vděku, že se přeci jen podařilo alespoň něco zachránit) mezi vzácnými torzy, hned vedle torzálních ruin rozpadající se hutě v Šindelové?

A kam v takovém případě zahrnout zbytek ikonické stavby Průmyslového paláce z Všeobecné zemské jubilejní výstavy roku 1891, kde kdysi byl světu představen náš průmysl?

Jeho autentické trosky po požáru v říjnu 2008, součást symbolu průmyslového dědictví na našem území, byly až nepochopitelně rychle a neohrabaně uklizeny skrejpry a bagry, aniž byly zdokumentovány, restaurovány, poučeně posouzeny a mohly se stát obsahem seriózních úvah o jejich budoucím osudu a hodnotách.

Událo se to tam vlastně podobně, jako u mnoha ze staveb na následujících stránkách.

Benjamin Fragner

increasingly rare and more vulnerable to superficial projects of adapted new use.

The boundaries are shifting. But in what direction? Will we, for example, one day present the remains of the wall from the Ringhoffer machine hall (grateful that at least something was saved) alongside other protected fragments, right next to the fragmented ruins of the crumbling ironworks in Šindelová?

And how to classify the remains of the iconic Industrial Palace, where Czech industry was presented to the world at the Provincial Jubilee Exhibition in 1891? The authentic remains that were left after a fire in October 2008 swept through this site, which was a symbol of industrial heritage in the Czech lands, were afterwards bulldozed and cleared away with inexplicable speed, before there was any chance to document, restore, or make an informed assessment of them and before they could be subject to serious considerations about what to do them and their value.

What happened to this site is just like what happened to many of the structures on the following pages.

1/ Situaci popisuje Kateřina Hanzlíková, Ringhofferova továrna na Smíchově: Neúspěšný pokus o záchranu a problém dokumentace před demolicí, in: *Sto let Klubu za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník*, Praha 2000, s. 184–189; Josef Štulc, Zápas o autentické hodnoty industriálního dědictví Prahy, in: *Průmyslové dědictví/Industrial heritage*, Praha 2008, s. 154–159.

2/ Robert Angus Buchanan, The Origins of Industrial Archeology, in: Neil Cossons (ed.), *Perspectives on Industrial Archeology*, London 2000.

3/ Téma záchrany průmyslového dědictví bylo aktuální v okruhu Národního technického muzea a Fakulty architektury ČVUT už od první poloviny 80. let – dodejme, že s dodnes se opakujícími shodnými argumenty; viz Benjamin Fragner, Odložené továrny, *T84 Technický magazín* XXVII, č. 8, 1984, s. 12–21.

4/ Emil Hlaváček, Úvodem, *Industriální architektura/ nevyužitě dědictví*, katalog výstavy, Praha 1990, s. 7–9.

5/ Neil Cossons, Průmysl včerejška, odkaz zítřku? in: Benjamin Fragner (ed.), *Průmyslové dědictví/ Industrial Heritage*, Praha 2008, s. 14–28.

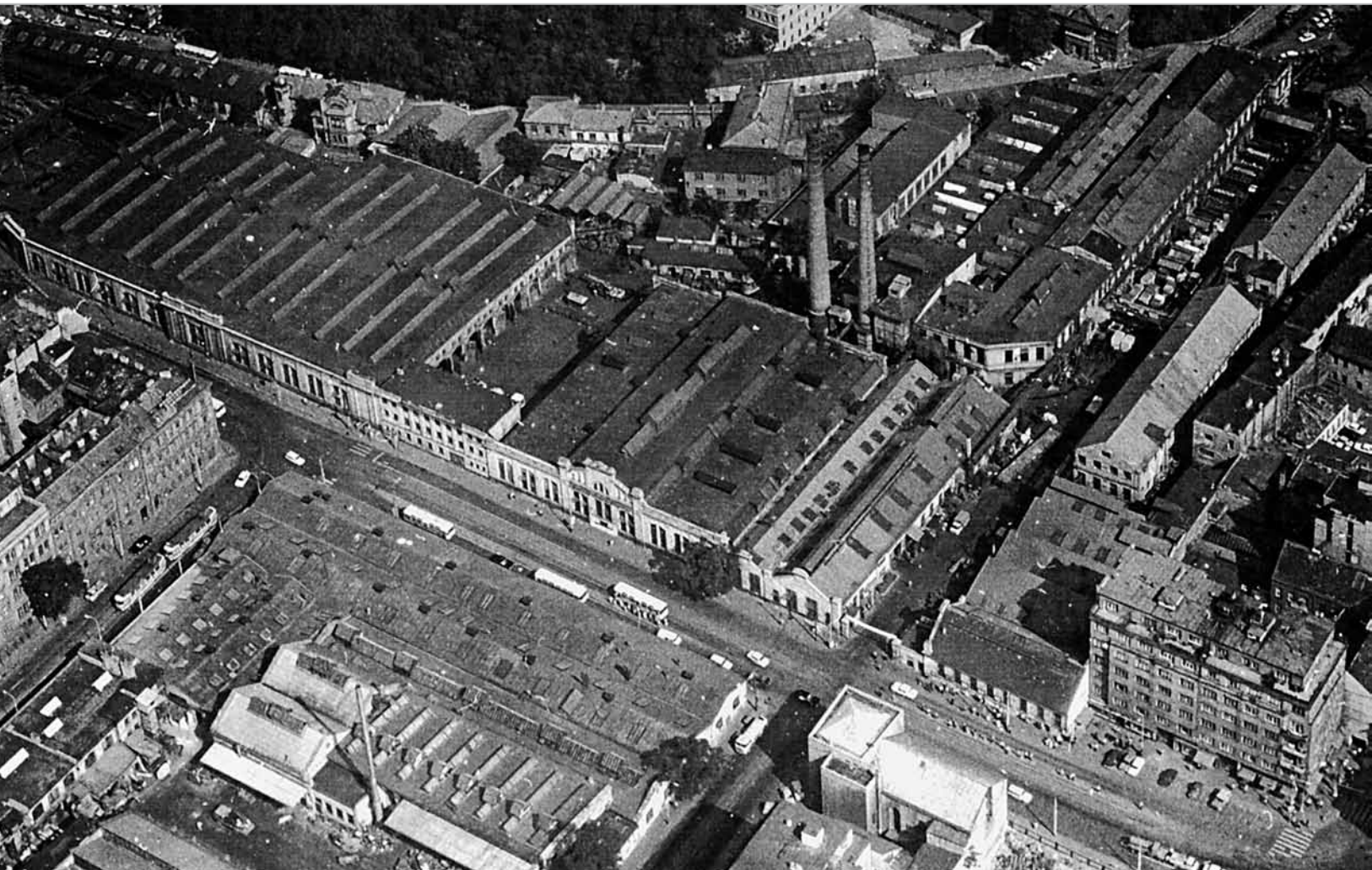
1/ This situation is described by Kateřina Hanzlíková, 'Ringhofferova továrna na Smíchově: Neúspěšný pokus o záchranu a problém dokumentace před demolicí', in: *Sto let Klubu za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník*, Prague 2000, p. 184–189; Josef Štulc, 'Zápas o autentické hodnoty industriálního dědictví Prahy', in: *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*, Prague 2008, p. 154–159.

2/ Robert Angus Buchanan, 'The Origins of Industrial Archeology', in: Neil Cossons (ed.), *Perspectives on Industrial Archeology*, London 2000.

3/ The conservation of industrial heritage had been a topical theme in circles around the National Technical Museum and the Faculty of Architecture at the Czech Technical University since the first half of the 1980s – and, let's add, continues to date with the same repeated arguments; viz Benjamin Fragner, 'Odložené továrny', *T84 Technický magazín* XXVII, no. 8, 1984, p. 12–21.

4/ Emil Hlaváček, 'Úvodem', *Industriální architektura/ nevyužitě dědictví*, exhibition catalogue, Prague 1990, p. 7–9.

5/ Neil Cossons, *Průmysl včerejška, odkaz zítřku?* in: Benjamin Fragner (ed.), *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*, Prague 2008, p. 14–28.



kolem 1980

Ringhofferovy závody / ČKD Tatra Smíchov

Praha 5-Smíchov, Plzeňská

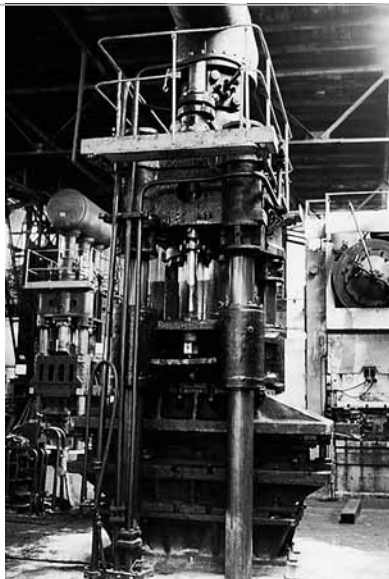
▲ 50°04'23.03"N, 14°24'06.97"E

1852, 1867–1869, 1892, 1914–1916, 1996, 1998–1999

Ringhofferovy závody jakoby prorůstaly urbanistickou strukturou pražského Smíchova. František Ringhoffer podnik založil roku 1852 jako továrnu na výrobu železničních vagonů, ale také parních strojů, kotlů, zařízení pro pivovary, mlýny a pily. Proslulost si však získala především kolejovými vozidly, areál se rychle rozrůstal, do sedmdesátých let 19. století tu stály dvě strojírný, kovárny,

soustružny s kotelnou a strojovnou, montovna vagonů, strojírna pivovarských strojů, slévárna, kotlárna včetně kancelářské budovy, vrátnice, plynárny, vlečky a rezidence Ringhofferů. Po roce 1911 při Plzeňské třídě vznikly prostorné širokorozponové haly se strojním vybavením, které sloužilo až do ukončení provozu a převedení výroby do Zličína v roce 1996 (výroba zde však v podstatě končila již po roce 1992).

V polovině devadesátých let 20. století Státní ústav památkové péče podal návrh na zapsání nejhodnotnějších částí areálu do seznamu kulturních památek, obou rezidenčních vil, nejstarší výrobní haly ze čtyřicátých let 19. století, výrobní haly s unikátními stropními konstrukcemi a především částí areálu z doby jeho největšího



1993

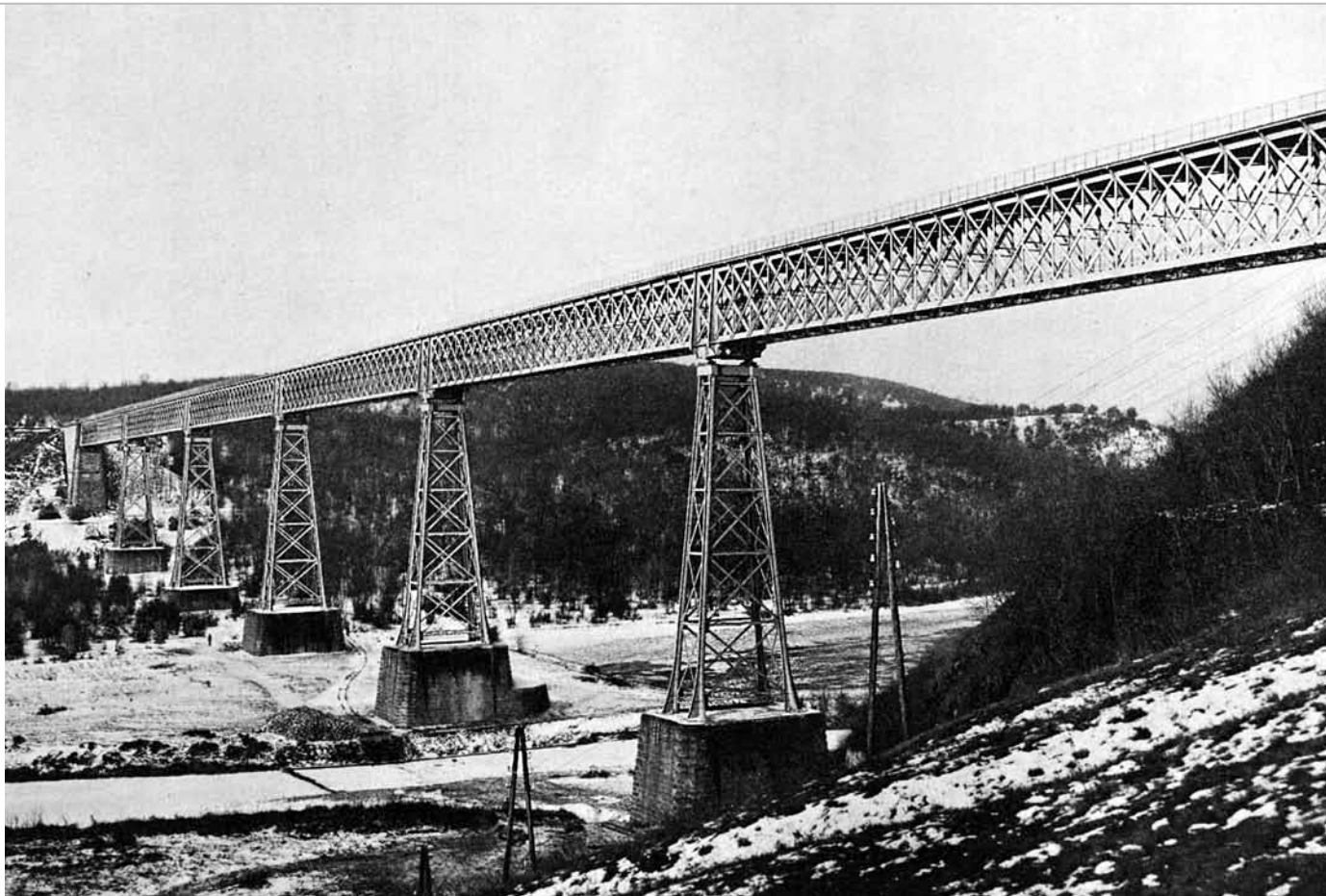


1999

rozkvětu v prvních desetiletích dvacátého století, včetně historicky cenného zabudovaného strojního vybavení. Z navržených objektů byl po ukončeném řízení roku 1996 nakonec zapsán jen zlomek. Mimo vilu baronky Ringhofferové od architekta Osvalda Polívky je dnes jediným pozůstatkem torzo začleněné do fasády obchodního centra Nový Smíchov.



2003



kolem 1900

Ivančický viadukt

Moravské Bránice

▲ 49°04'56.28"N, 16°24'37.48"E

1868–1870, 1889, 1999

Byl to první celokovový příhradový most v Rakousko-uherské monarchii, postavený v letech 1868–1870 francouzskou firmou Cail & comp. podle projektu stavebního inženýra Společnosti státní dráhy (StEG) Karla von Rupperta a inženýra Aloise Rogenhofera (tradiují se nepotvrzené úvahy o spoluautorství Alexandra Gustava Eiffela). Přes 373 metry dlouhý viadukt překlenul údolí řeky Jihlavy na pěti pilířích, ve výšce až 42 metrů. Při stavbě byl nosník postupně smontován na hrušovanské straně a pomalu nasouván nad údolí. Koncem roku 1889 se objevily trhliny na litinových částech pilířů,

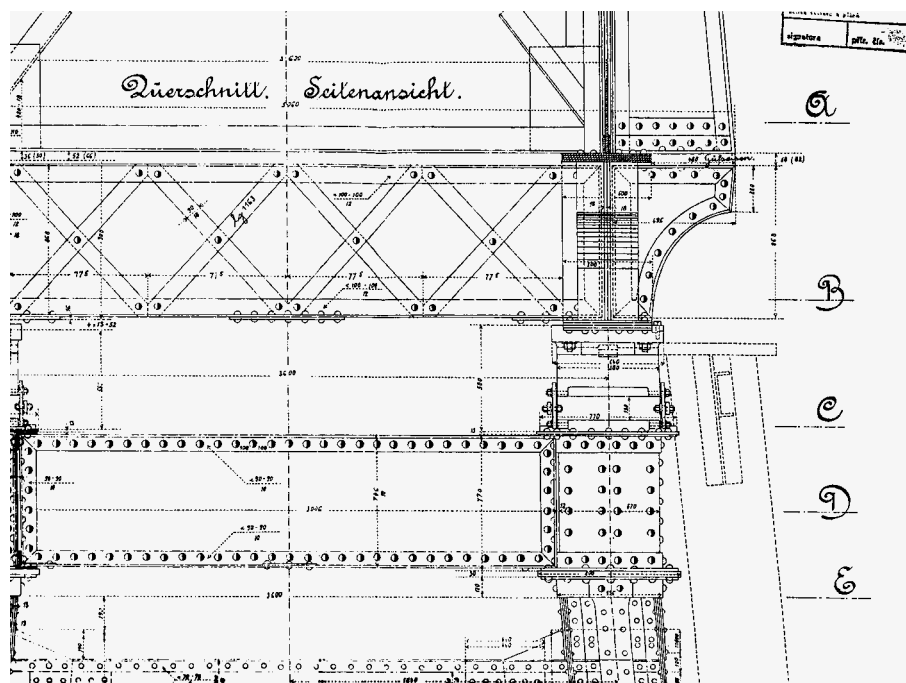
které byly nahrazeny pilíři ze svárkového železa. Subtilní stavba sloužila bezpečně do roku 1978, do zbudování nového souběžného mostu (pro zvýšení dopravní kapacity trati). Poprvé byl ohrožen demolicí v roce 1991, tehdy ještě zásah Ministerstva kultury a následně prohlášení za kulturní památku (1997) likvidační práce zastavily. Chyběly ale peníze na nejnutnější konzervaci, v srpnu 1999 byl přece jen rozřezán do starého železa – až na jedno pole, které pro vzpomínku zůstalo památkově chráněné. Představy o využití pro vyhlídku nad údolím zatím kdesi zapadly.



kolem 1900



2006



1886



kolem 1913

Důl Ronna / č. VII / Gottwald III

Kladno-Švermov, Uhelná

▲ 50°10'34.29"N, 14°06'45.02"E

1882, 1911–1912, 1997–1999, 2004

Důl založila roku 1882 Společnost státní dráhy jako jednu z perspektivních investic. V roce 1911 byl areál modernizován, přibýly nová strojovna, vyšší příhradová těžební věž – provozní, obytné i správní budovy sjednotila architektura fasád, kombinující omítku s geometrickými motivy z červených cihel a typickým kruhovým oknem ve vrcholech štítů.

Posledním fáráním v červnu 1997 skončila těžba, ještě v témže roce začala postupná demolice. Pro zchátralost objektu Ministerstvo kultury zastavilo řízení o prohlášení dolu Ronna kulturní památkou. Po stržení těžební věže v srpnu 2001 byl snesen i větrník systému Kley z osmdesátých let 19. století. Roku 2006 zmizela poslední část areálu, budova trafostanice, zanikl důl, který patřil k výrazné urbanistické dominantě.



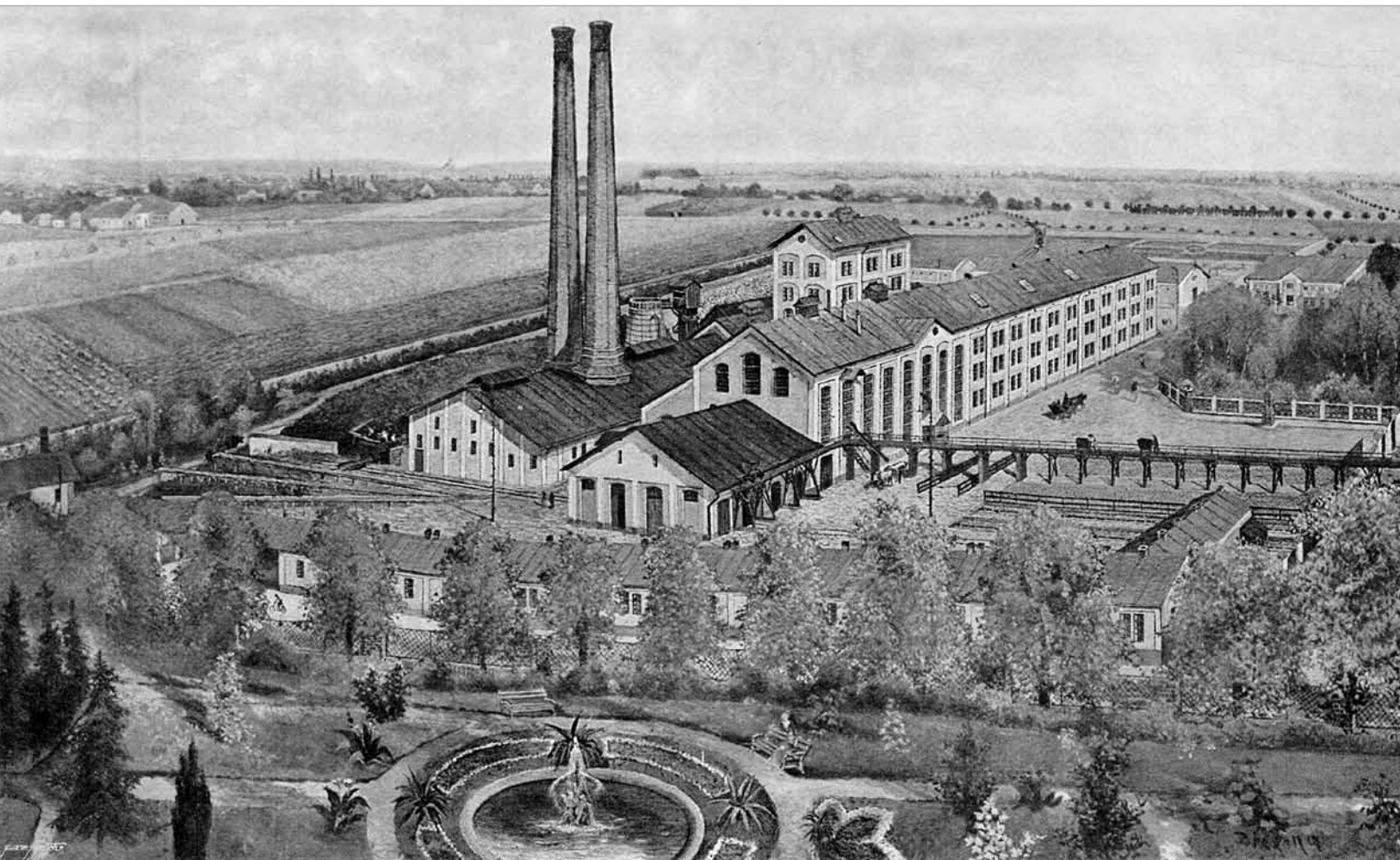
1999



1999



2001



1900

Spolková cukrovarna v Nymburce

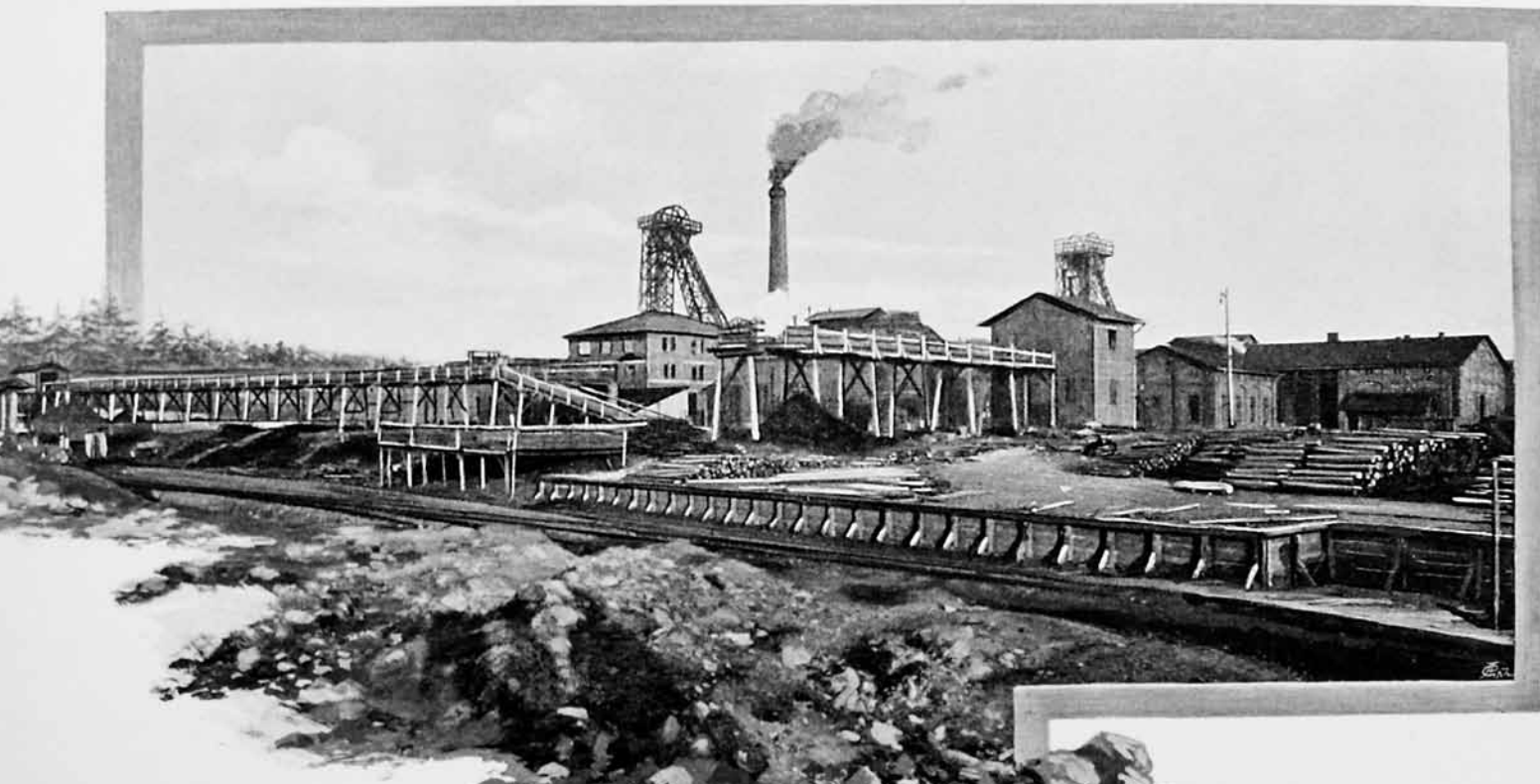
Nymburk, Poděbradská

▲ 50°11'20.12"N, 15°03'3.818"E

1870, 1997, 1999

Významný český cukrovar reprezentoval historii slávy i nedávného úpadku jednoho z nejvýznamnějších průmyslových odvětví na území Čech. Dvacet osm let tu působil vynikající a světově proslulý cukrovarník Hanuš Karlík (1850–1927). V roce 1881 zde proběhla první větší rekonstrukce, o rok později František Křížík jako v prvním cukrovaru v zemi zavedl elektrické osvětlení, v roce 1885 zde byl poprvé vyráběn cukr bez spodia Karlíkovou trojnásobnou saturací. Cukrovar

byl školou pro začátečníky i odborníky z celé Evropy. Pro jeho jinak strohou průmyslovou architekturu byly charakteristické těsně vedle sebe stojící komíny. Kapacitou patřil mezi největší na Nymbursku. Zrušen po kampani 1996/1997. Odstřelení komínů v lednu 1999 zahájilo demolicí areálu, z něhož zůstala vila, úřednické domy a kanceláře. Na místě stojí typizované rodinné domy a benzínová pumpa.



1889

Důl Jindřich / č. IV / Gabzdyl

Karviná-Doly

▲ 49°50'23.44"N, 18°28'4.396"E

1856, 1995, 1999

Historii dolu trvající od konce padesátých let 19. století završuje památníček připomínající víc hřbitovní kámen označený výstrahou, že tu po předchozí lidské činnosti číhá nebezpečí.

Pojmenován byl po vnukovi původního majitele, Heinrichu von Larisch-Mönich. Šlechtický rod vlastnil důl až do znárodnění v roce 1945. Po rekonstrukci roku 1951 byly sloučeny karvinské doly Jindřich, Hlubina, Františka a Jan Karel a vznikl národní podnik Velkodůl Československá armáda. Vyčerpání zásob a útlum těžby na Jindřichu v roce 1995 patřilo k vystřízlivění ze sebevědomí minulých let. K 31. prosinci téhož roku byl zrušen a důlní pole připojeno k Dolu Jan Karel. Jámy byly v letech 1998 a 1999 postupně likvidovány a zasypány. Jako chráněná památka zůstal zachován původní komín kotleny, je vidět ze silnice mezi Ostravou a Karvinou.



2008

Energetická ústředna II

Ostrava-Vítkovice, Vítkovická

△ 49°49'13.21"N, 18°16'35.22"E

1904, 1910, 1999

Nýtovaná ocelová konstrukce podélné haly, vyzdívaná neomítnutými cihlami v geometricky členěných plochách, působila mimořádně lehce a výtvarně. Stavbu nové energetické ústředny č. II z roku 1904 pro Vítkovické horní a hutní těžiřstvo vyvolala narůstající spotřeba elektrické energie. Vybavena byla dvěma parními turbinami (každá s výkonem 1000 kW) a dmychadly vzduchu do vysokých pecí, o čtyři roky později ještě byla prodloužena a doplněna o tři plynové motory.

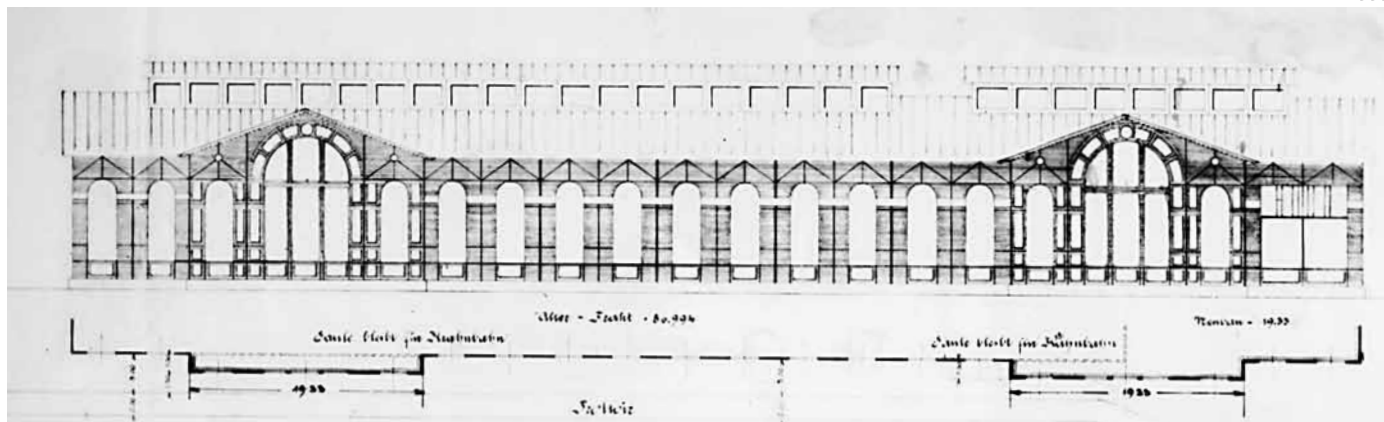
Technologické zařízení chybělo už od šedesátých let 20. století. Roku 1996 byla sice pro mimořádné architektonické kvality prohlášena za kulturní památku, za tři roky ale byla spěšně zlikvidována se zdůvodněním, že je konstrukce v havarijním stavu.



1972



1999



1910



kolem 1900

Věžový drážní vodojem

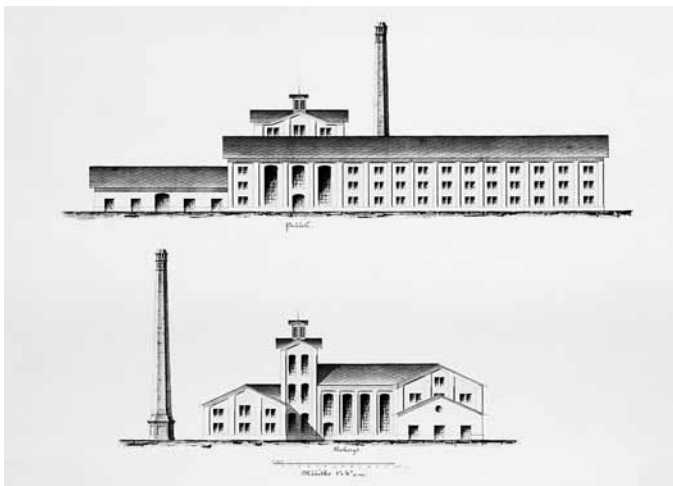
Praha 5-Smíchov, Křížová

▲ 50°3'43.745"N, 14°24'21.485"E

1935, 1999

Výrazná válcová stavba ze železobetonového skeletu a režných cihel byla dvoupodlažní, prosvětlená dvěma prstenci skleněných tvární. V horním patře umístěná objemná nádrž kromě parních lokomotiv vodou zásobovala i celý areál nádraží.

Dráhy přestaly vodojem užívat v polovině šedesátých let, nádraží bylo napojeno na městský vodovod. Jelikož překážel stavbě rychlostní komunikace, byl zbořen v dubnu 1999.



1908

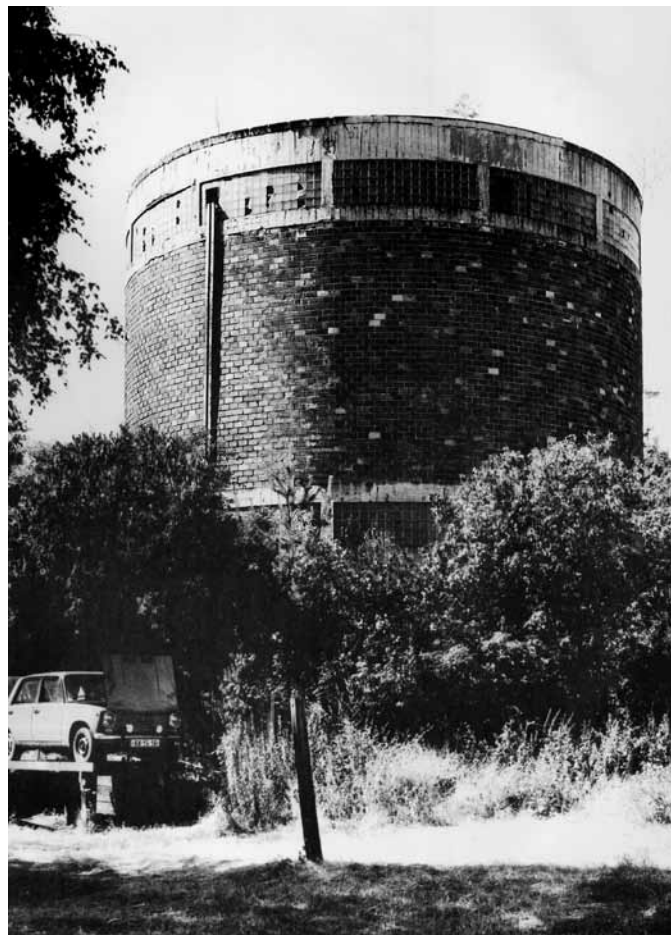
Spolkový rolnický cukrovar v Lysé nad Labem

Lysá nad Labem-Litol, Mírová

▲ 50°11'12.79"N, 14°50'52.81"E

1871, 1994, 1999

Od počátku cukrovar provázela finanční nejistota, stabilitu do jeho hospodaření a výroby přinesli až v roce 1887 bratři Beniesové. Doplácel totiž na nedostatek a špatnou kvalitu řepy v písčité labské oblasti. Provozní budovy areálu se původně vyznačovaly bohatě zdobenými fasádami, ty však proměnila už ve dvacátých letech rozsáhlá rekonstrukce. V provozu byl do roku 1994. Uvolněné místo po zbourání využívají nejrůznější podniky, je tam také parkoviště nových aut Škodovky Mladá Boleslav.



1990



1985

Pivovar statku kláštera benediktinů v Broumově

Sloupno

△ 50°15'25.41"N, 15°30'2.448"E

1672, 1905, 1999

První zmínka je z roku 1672, kdy sloupenský statek získali břevnovští benediktini. Pivo se tu vařilo do začátku 20. století. Budova pivovaru v severovýchodním cípu léta opuštěného a chátrajícího dvorce byla zbořena na přelomu let 1999–2000 a s ní zmizel i přilehlý rybníček.

Pivovar právovárečného měšťanstva

Čáslav, Za Rybníkem

△ 49°54'38.08"N, 15°23'10.62"E

1842, 1910, 1999

Areál z roku 1842 nahradil pivovar, který býval v centru města a v provozu zůstal do roku 1910. Pak bylo vaření piva opět přestěhováno do nových prostor a do padesátých let sloužil jako sladovna. Značně zchátralé objekty s hodnotnými klasicistními fasádami byly srovnány se zemí koncem devadesátých let.

Knížecí Schwarzenberský pivovar Hrádek

Starosedlský Hrádek

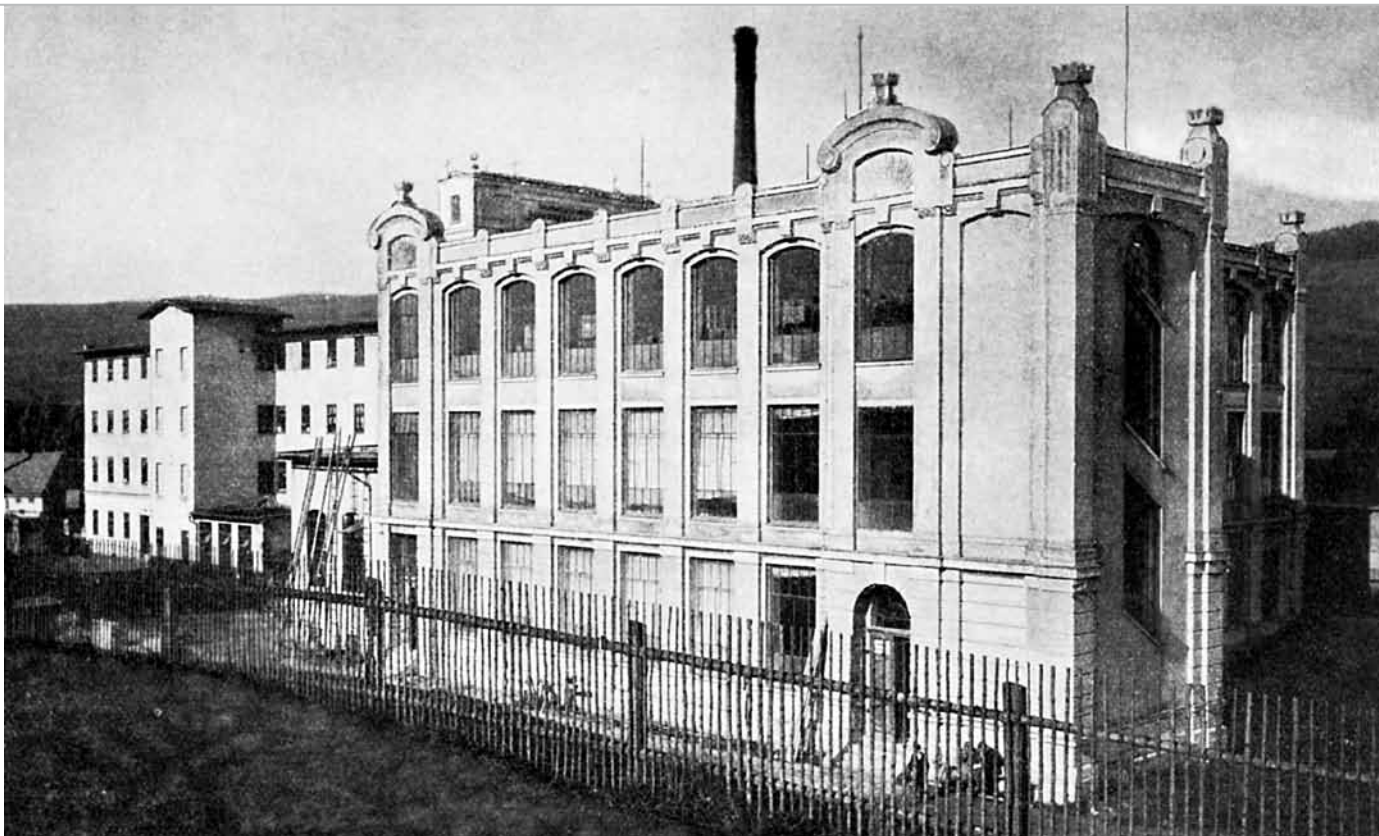
△ 49°34'37.12"N, 14°00'17.75"E

kolem 1682, 1937, 1999–2000

Panský pivovar byl kolem roku 1682 přenesen z přilehlé tvrze k rybníku a staršímu mlýnu, využívanému k mletí sladů. Od roku 1773 do roku 1924 patřil Schwarzenbergům. Provoz byl zrušen roku 1937, poté sloužil potřebám hospodářského dvora. Zbořen na přelomu let 1999–2000.



1985



1908

J. H. Altschul a synové, přádelna bavlny

Nová Ves

▲ 50°50'11.73"N, 15°00'53.81"E

1894, kolem 2000

V Nové Vsi je už jen starší a omšelejší ze dvou textilních továren, vlastněných kdysi firmou J. H. Altschul a synové. Je přibližně ze sedmdesátých let 19. století a přetrvala dodnes, zatímco po té mladší a modernější přádelně, která kdysi výstavností zastiňovala stavby v okolí, zůstala jen dobová fotografie a chaoticky zaplněný dvůr. Postavili ji Moritz a Ferdinand Altschulové a založením spadá k roku 1894, fasádou a velkorysou elegancí průmyslové stavby už ale byla blíže přelomu století, výtvarnému výrazu blízkému secesi. Patřila k významným industriálním stavbám, které odrážely atmosféru, podnikatelskou i stavební kulturu doby svého vzniku a ekonomického rozvoje Liberecka. Zbořena kolem roku 2000.



2007



▲ 1923, ▼ 1998

Důl Zárubek / č. V / Hermenegild

Ostrava-Slezská Ostrava, Podzámčf

▲ 49°49'34.25"N, 18°18'12.77"E

1845, 1990, 1998–2000

Průzkumná šachta č. V, založená v roce 1845 a pojmenovaná po řediteli správní rady společnosti Severní dráhy císaře Ferdinanda (KFNB) Hermenegildu Francesconim (1795–1862), byla první jámou hlubinného dolu ve Slezské Ostravě, jehož součástí se pak staly jámy Vilém (vyhloubená 1859) a Jakub (vyhloubená 1868). S jejich přičleněním a v souvislosti s rozsáhlou modernizací v roce 1914 dostal důl jméno Zárubek. O desetiletí později je k němu ještě připojen důl Alexander, v roce 1954 důl Jan Maria, v šedesátých letech je Zárubek sloučen s dolem Petr Bezruč pod jeden podnik s názvem Důl Ostrava. Požár v ochranném pilíři těžní jámy v dubnu 1990 vedl k ukončení těžby uhlí a k likvidaci dolu. Dvě jámové budovy s těžními věžemi a strojovnami jámy Jakub byly zbořeny již v roce 1992. Odstřelením unikátní secesní těžní věže v květnu 1998 přišla Ostrava o další působivou dominantu, zachránit se podařilo těžní kolo. Zbýlé povrchové objekty zmizely v roce 2000 po neúspěšném návrhu zapsat je jako kulturní památku. Důl připomíná jen název tramvajové zastávky





kolem 1890

Spolková továrna na cukr v Uhříněvsi

Praha 22-Uhříněves, Nové náměstí

▲ 50°01'54.54"N, 14° 35'58.13"E

1868, 1968, 2000

Postavena 1868, první kampaň zvládla ještě téhož roku. Zařízení a stroje dodaly firmy Daněk a spol. a F. Ringhoffer, strojírna a slévárna. Starý duch a vzhled závodu, jehož podobu jistě ovlivnila řemeslná práce zednické firmy Františka Vecka, se zachovaly až do zrušení v roce 1968. Měl dva vysoké tovární komíny, které s dalšími zbytky cukrovaru přetrvaly do demolice v roce 2000. Na jeho místě je budova úřadu městské části Praha 22.

František Háša, parní pila a elektrárna

Litomyšl, Na Lánech

▲ 49°52'41.79"N, 16°18'00.22"E

1894, 1904, 1926, 2000

Ke staršímu mlýnu roku 1894 přistavěl František Háša parní pilu a o deset let později i jednu z prvních elektráren ve východních Čechách. Elektřinu přestala vyrábět pravděpodobně někdy před 2. světovou válkou. Po znárodnění budovy zvolna chátraly. Zbytky této vzpomínky na první léta elektrifikace byly zbourány kolem roku 2000, sídlo si tu postavila firma Vodovody Litomyšl.

Měšťanský pivovar Police nad Metují

Police nad Metují, Nádražní

△ 50°32'9.828"N, 16°13'48.63"E

1818, 1949, 1989, 2000

V Polici nad Metují kdysi stával pivovar uprostřed náměstí, bývala to stavba ze dřeva. Roku 1818 byl přestěhován a po něm zůstala kašna. V novém pivovaru u Radešovského mostu se pivo vařilo do roku 1942, provoz byl zcela zrušen v roce 1949. Demolice sklepů a lednice proběhla koncem osmdesátých let, sladovna vydržela do roku 2000, kdy byla zbořena.

Sklárna Leopold Riedel

Jablonec nad Nisou-Rýnovice, Janovská

△ 50°44'48.22"N, 15°09'18.44"E

1881, 1887, kolem 2000

Nevyužívané bělidlo roku 1881 přestavěl Leopold Riedel na moderní sklárskou huť. Po požáru koncem osmdesátých let zakoupil sousední pozemek a zbudoval další huť, navíc doplněnou o tažírnu. Jabloneckým sklářům dodávala surové sklo tavené v pecích Siebert, vytápěných generátorovým plynem. Další pec byla postavena koncem dvacátých let. Objekty po znárodnění skončily jako sklady sklářských tyčí podniku Jablonecké sklárny. Zbouráno kolem roku 2000.



1908



kolem 1900

Florian Hübel, tkalcovna

Chřibská-Dolní Chřibská

△ 50°51'29.94"N, 14°26'32.56"E

1886, 2000

Výroba se v textilní továrně zastavila v době hospodářské krize ve třicátých letech. Po 2. světové válce byla využívána jako rekreační středisko a později, do roku 1980, pro depozitář Národního muzea. Dlouhodobě opuštěné, zchátralé budovy navíc v polovině devadesátých let vyhořely, roku 2000 byly zbořeny. Zachován zůstal památkově chráněný vodní náhon s akvaduktem.

Garáže Autodopravní společnosti Praha

Praha 7-Holešovice, Argentinská

△ 50°06'03.44"N, 14°26'38.04"E

1920–1922, 2000

K zastřešení garáží použila Českomoravská stavební společnost sbíjené dřevěné příhradové vazníky takzvané Štěpánovy soustavy, oblíbený systém pro užitkové stavby, tehdy typický, dnes už vzácnější, jelikož dřevo lehce podléhá zkáze na neudržovaných stavbách. Postaveny byly v roce 1922 podle projektu architekta Bohumíra Kozáka a k areálu patřily rovněž dílny a kancelářská budova. Časem se změnila ve sklad, v devadesátých letech 20. století tu byla prodejna nábytku. Zbořeny 2000.



po 1910

Sklárna Robert Schickeltanz

Jablonec nad Nisou, Na Roli

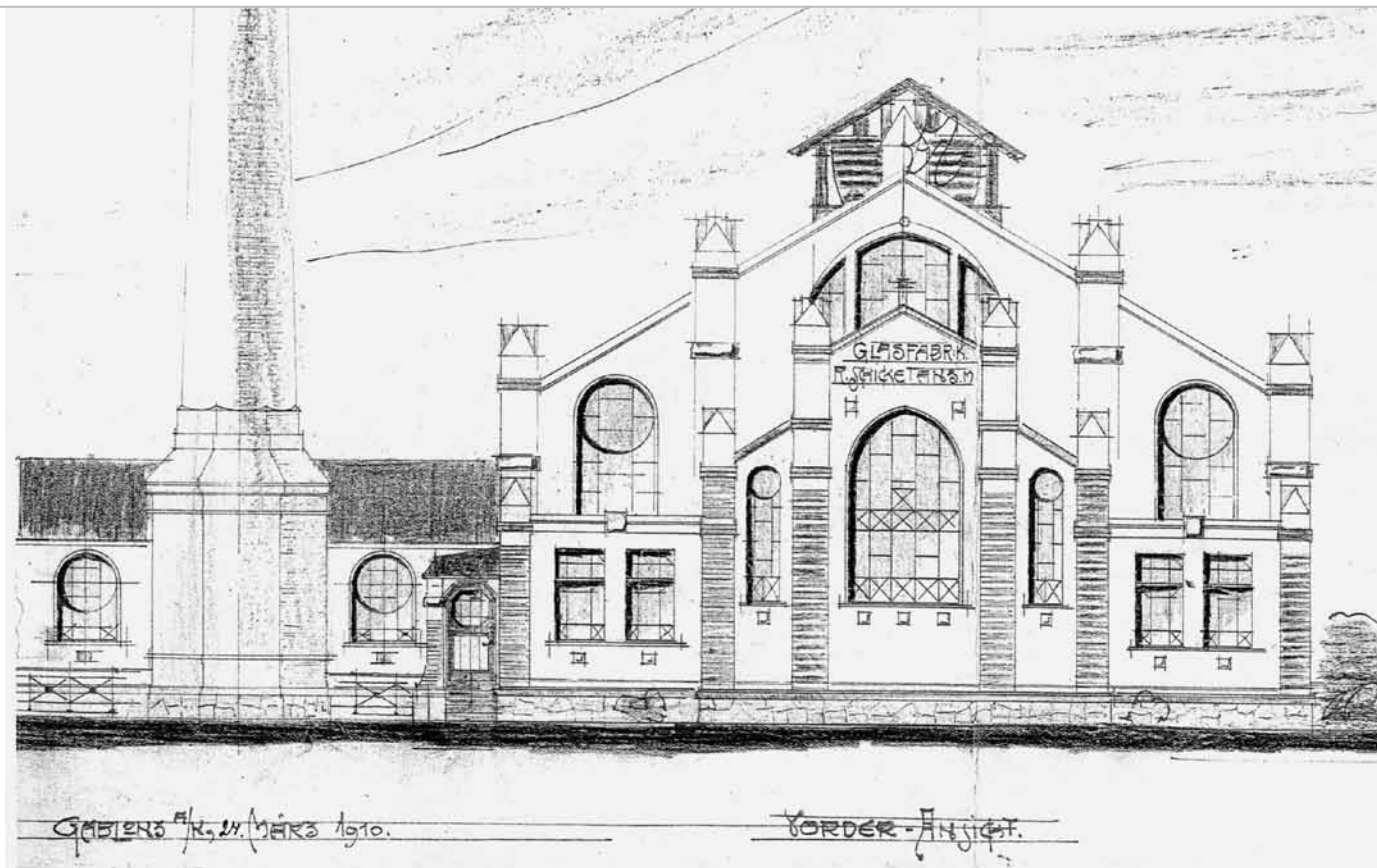
▲ 50°43'58.83"N, 15°09'44.16"E

1910, 2001

Charakteristické a bohatě dekorativní fasády oživovaly atmosféru ulice ještě dlouho poté, kdy ve sklárně skončila výroba. Sklářskou huť Roberta Schickeltanze, s rozměrnou halou překlenutou ocelovým krovem a na ni navazujícím podlouhlým přízemním objektem tažírny a dalšími obslužnými prostory, projektoval roku 1910 jablonecký stavitel Arwed Thamerus. Jeho firma huť rovněž stavěla. Komín zbudoval vídeňský stavitel H. R. Heinicke. Reprezentativní

architektura, odkazující původně svým výrazem k tvarové bohatosti výrobků, v uplynulých desetiletích sloužila zcela odlišným činnostem a méně tvůrčím účelům. Naposledy zde sídlila firma Lucas Autobrzdý.

Působivý objekt bývalé sklárny byl roku 2001 zbourán, na jeho místě je parkoviště.



1910



1997



2009



1932

První česká továrna na laky, fermeže a barvy, F. J. Materna / Barvy a laky

Praha 15-Hostivař, Štěrboholská

▲ 50°03'58.27"N, 14°32'0.912"E

1931–1932, 2001

Továrnu na bronzové a kovové barvy původně založil F. J. Materna v Holešovicích. V roce 1922 převzal vedení firmy jeho syn Viktor a do deseti let začal s výstavbou závodu v Hostivaři.

Kosodélný půdorys nového výrobního areálu vyplňovaly puristicky řešené pavilony jednotlivých provozů, racionálně umístěné v návaznosti na technologický tok výrobních postupů. Autorem projektu

byl nejspíš Rudolf Stockar, který dříve navrhl přestavbu holešovické továrny a pro firmu Materna prokazatelně pracoval ještě roku 1932. Úspěšný závod vyráběl fermežové a olejové barvy, asfaltové, lihové a celulózové laky, emaily, tmely a práškové barvy. Po roce 1948 tvořil základ podniku Barvy a laky.

Budovy byly zbořeny v roce 2001.

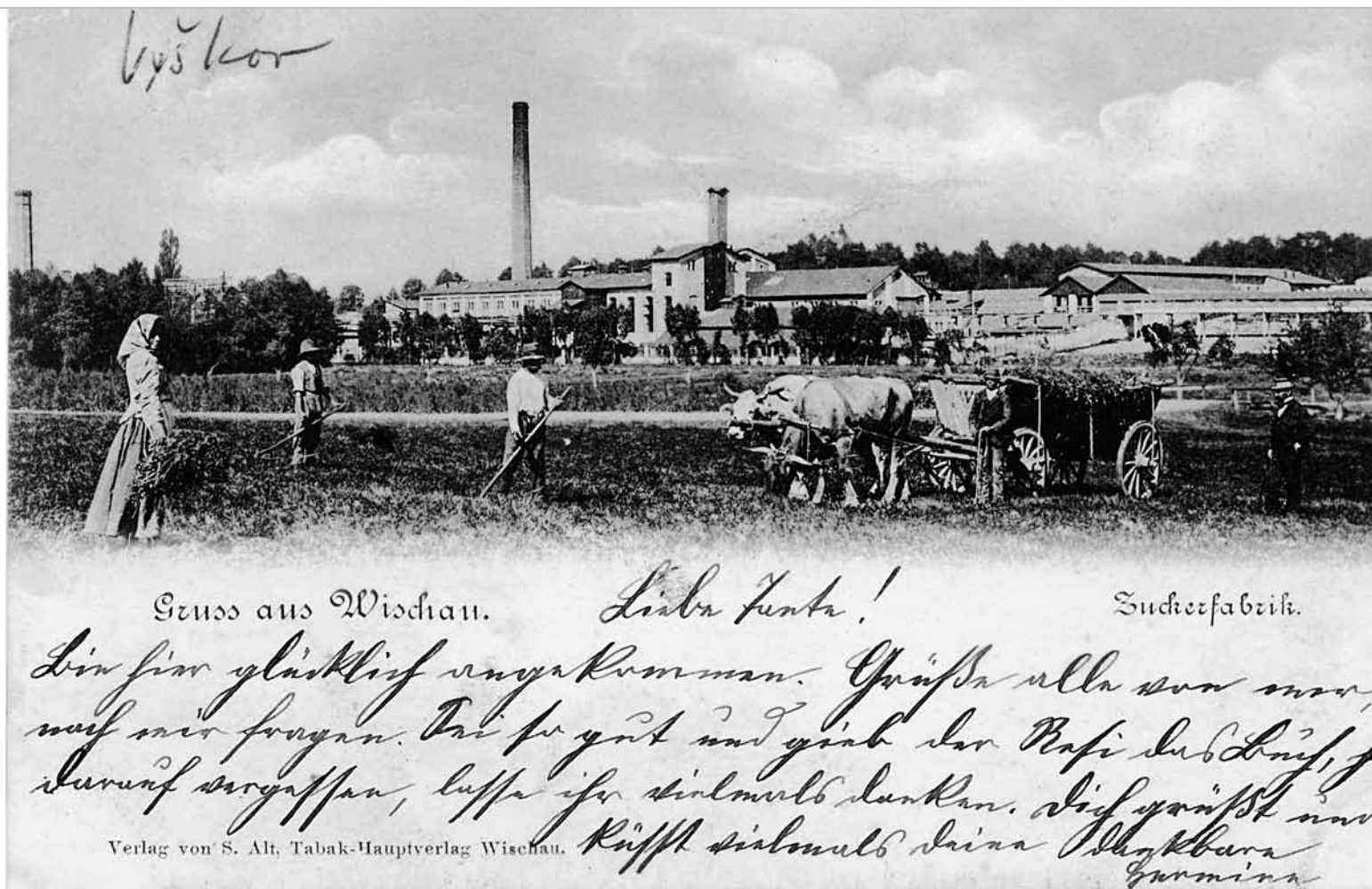


1932

▼ 1932



2001



1899

Drnovický cukrovar Offermann & Co.

Vyškov, Brněnská

▲ 49°16'26.15"N, 16°59'32.49"E

1868, 1994, 2001

Iniciátorem založení cukrovaru byl majitel Drnovického panství, baron Jan Mundy. Založen byl jako surovarna, což znamenalo, že zpracovával cukrovou řepu až po surový cukr. Továrna se poměrně rychle prosadila a patřila k největším v širokém okolí, toto postavení si udržela i po znárodnění, až do zrušení po kampani 1993/1994. Tehdy ještě areál vyplňovaly nejstarší objekty, doplňované nejrůznějšími dostavbami, vyvolanými průběžnou modernizací. Hlavní

výrobní budova byla vlastně srostlicí tří souběžných halových a etážových staveb. Osudy po privatizaci zrcadlí osudy tohoto odvětví uplynulých desetiletí. Proběhlo sice oddlužení akciové společnosti Cukrovar Vyškov, místo pokračování výroby byly ale pozemky včetně budov rozprodány v konkurzním řízení více majitelům. V roce 2001 proběhla demolice, stojí tam supermarket Lidl.



kolem 1975



kolem 1955



2008



1908

Franz Preidl, přádelna bavlny, tkalcovna a nitárna

Česká Kamenice-Dolní Kamenice

▲ 50°48'03.19"N, 14°22'55.48"E

1859–1860, 1872–1873, 2001

Budova z roku 1860 patřila k historii textilního průmyslu, z hlediska místních dějin však byla především spjatá se jménem zakladatele, textilního průmyslníka a mecenáše Franze Preidla, který se významně zasloužil o rozvoj České Kamenice a byl za to dokonce povýšen do šlechtického stavu. Po požáru v roce 1872 byly budovy přestavěny a továrna rozšířena. Zbořeno 2000, továrnu a mecenáše připomíná komín.

Cukrovarnická akciová společnost Všetuly

Holešov-Všetuly, Palackého

▲ 49°19'28.41"N, 17°32'40.23"E

1881–1882, 1995, 2000–2001

Během svého provozu neprošel mnoha změnami, po celou dobu byl v majetku rodiny Proskowetzů a výraznější stavební zásahy zaznamenal jen na přelomu dvacátých a třicátých let rekonstrukcí na rafinerii. Patřil však k vzorům a sloužil jako citovaný učební příklad pro cukrovarníky a strojaře. Zajímavostí je, že už jako Cukrovar Holešov byl před rokem 1990 posledním v tehdejší ČSSR, který



1933

vyráběl hygienicky balené kostky cukru a ve velkém dodával tekutý cukr pro potřeby čokoládoven (Sfinx hned naproti přes ulici). Uzávřen po kampani 1994/1995, zbořen v letech 2000–2001, sedm let nato stržen i komín.

Schwarzenberský cukrovar

Postoloprty, Husova

▲ 50°21'08.33"N, 13°42'39.93"E

1852, 1991, 2001

Výrazná stavba cukrovaru při silnici na kraji zástavby od poloviny 19. století dominovala okolní krajině. První v monarchii roku 1890 zavedl sušárnu řízků systém Büttner – Meyer. Ve vlastnictví rodu Schwarzenbergů byl až do roku 1923, pak se akciově propojil s koncernem Ústecké rafinerie cukru. Kapacitou patřil k největším a prosperujícím cukrovarům severních Čech. Po znárodnění špatným řízením i situací doby neuvěřitelně upadl, v kampani 1990/1991 byl zastaven. Rozbořen roku 2001 – při silnici zůstala budova s byty.

Přádelna Eduard Hiebel

Liberec XVII-Kateřinky, Kateřinská

△ 50°47'53.56"N, 15°05'26.06"E

1845, 1891, 2001

Na spaleništi původní přádelny postavil v roce 1891 Eduard Hiebel novou továrnu. Po jeho smrti dědicové přádelnu pronajímali, s tím se měnilo i využití. Koncem 2. světové války tu kupříkladu nový majitel vyráběl dřevěné bedny na munici, dál však objekty sloužily převážně jako sklady. Pozoruhodné je, že se zachovaly jen nepatrně pozměněny až do roku 2001, kdy byly zcela zbourány. Vzpomínkou na ně je malá vodní elektrárna nedaleko ve svahu.

Továrna na smaltované zboží Bartelmus

Plzeň-Východní Předměstí, Lobežská, Železniční

△ 49°44'34.38"N, 13°23'34.88"E

1870, 1949, 2000–2001

Největší slávu firma zažila na přelomu 19. a 20. století, kdy se odtud vyváželo smaltované nádobí, ale i sporáky, vany, umyvadla a další předměty do celého světa. Se znárodněním a převedením pod Škoda n.p. je výroba zastavena, později zde také sídlilo ČSAD s opravou autobusů. Většina objektů areálu zbourána při výstavbě silničního nadjezdu nad nádražím v letech 2000–2001.

První kadaňský parostrojní pivovar, Carl Meissner

Kadaň, Kpt. Jaroše

△ 50°23'1.688"N, 13°16'16.49"E

1891, 1948, 2001

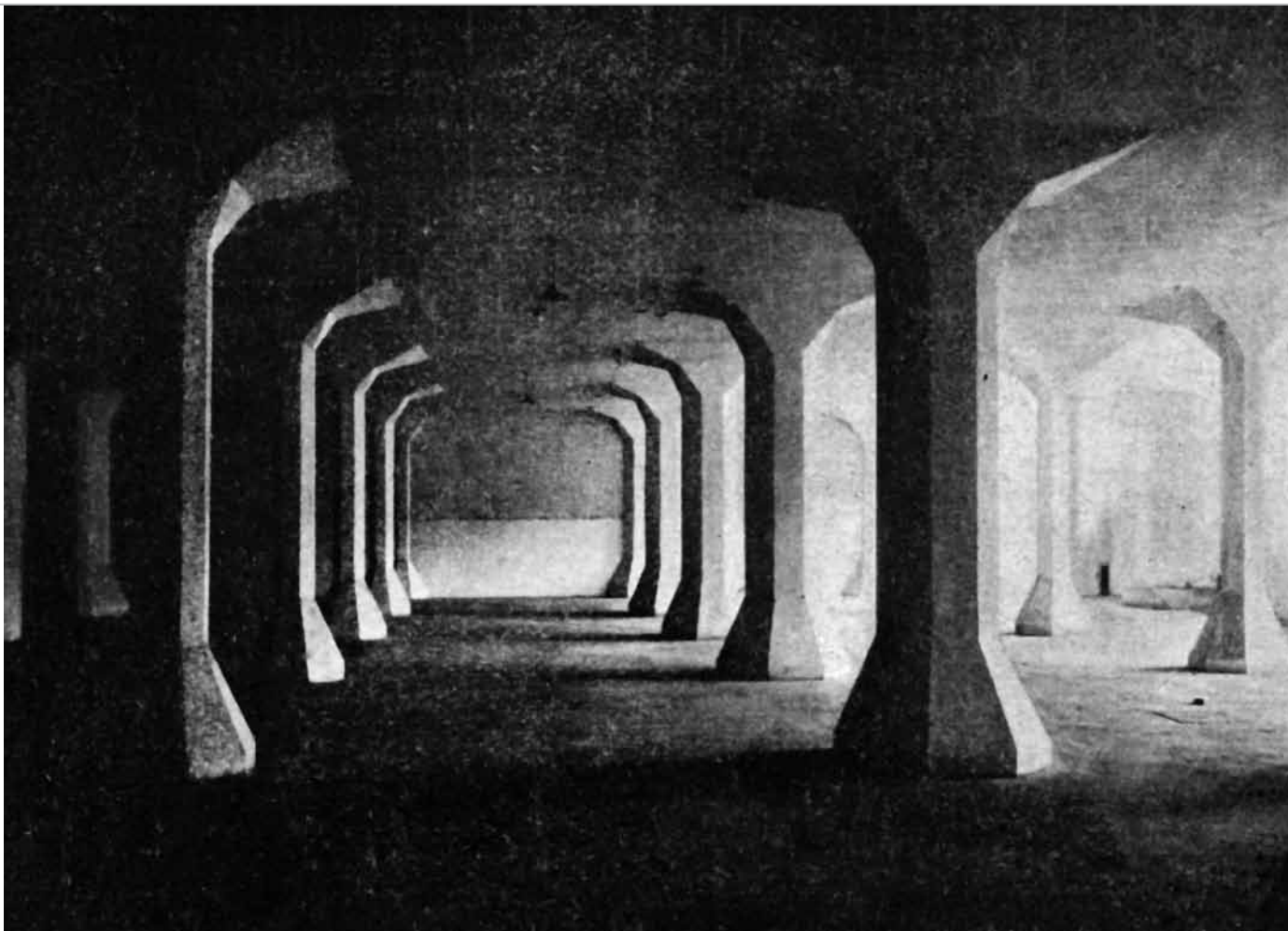
V kadaňském parostrojním pivovaru se pivo vařilo od založení 1891 až do roku 1948, kdy bylo zařízení demontováno a železnici převezeno na Slovensko. Tam mělo být opět uvedeno do provozu, k čemuž však nakonec nedošlo. Na další desetiletí zůstalo z charakteristické pivovarské stavby přežívající torzo, stále však bylo možné vytušit historii tohoto místa. Zbořen v roce 2001 pro supermarket Lidl.



2001



1979



1919

Automobilka Praga

Praha 9-Libeň, Ocelářská

▲ 50°06'18.49"N, 14°29'45.41"E

1917–1918, 2002

Automobilka Praga patřila k nejvýznamnějším výrobcům osobních i nákladních automobilů a k dodavatelům vojenské techniky mezi válečného Československa. Pozoruhodný byl i její libeňský výrobní areál. Zásahu na tom měl Stanislav Bechyně, šéfkonstruktor firmy Karla Skorkovského a propagátor železobetonu, který v letech 1917–1918 ke starším halám připojil nový objekt, při jehož stavbě uplatnil širokou škálu progresivních konstrukčních řešení (některé

u nás byly použité vůbec poprvé). Železobetonový skelet učinil určující nosnou strukturou a cihelné zdivo plnilo funkci výplně. V suterénu použil plochých beztrámových železobetonových stropů, nesených osmihrannými sloupy s hříbovými hlavicemi. Zednické práce provedla firma Václava Nekvasila, plány vypracoval architekt Zábaj Merz.

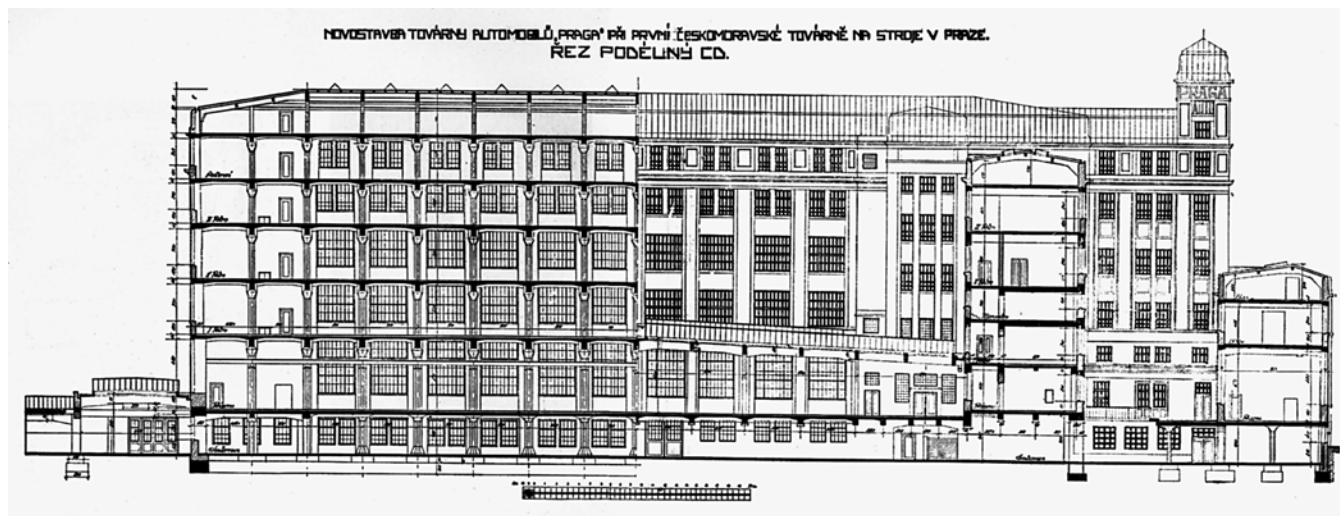
Budova díky dvojici výtahových věží získala přezdívku „mrakodrap“ a patřila k pohledovým dominantám této části Libně. S objekty v areálu ČKD byla zbořena 2002 a uvolnila místo pro parkoviště sportovní haly.



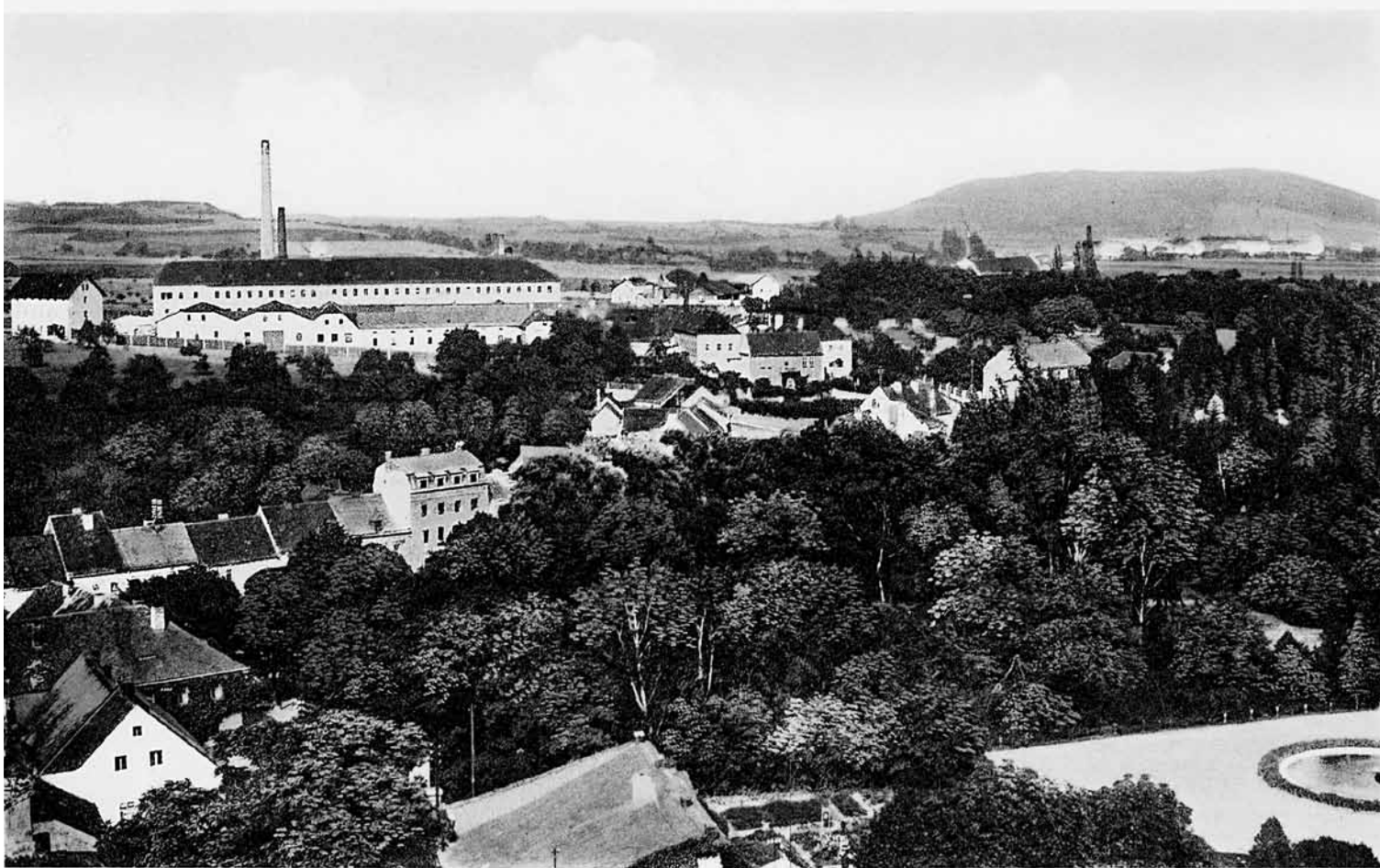
1918



2002



1917



Klášterec n. d. Eger

Neustadt

1920

Thunovská továrna na porcelán

Kláštevec nad Ohří, Chomutovská

▲ 50°23'11.30"N, 13°10'37.06"E

1794, 1967, 2002

Třetí nejstarší porcelánku v českých zemích založil roku 1794 Johann Nicolas Weber, z Alsaska ho přivedl hrabě Thun. Výrazně rozšířena o další pece a výrobní objekty byla v osmdesátých letech 19. století. Tehdy už zboží z Klášterce nad Ohří znali ve většině zemí Evropy, továrna otevřela prodejní sklady ve Vídni, Praze, Petrohradě a v Alexandrii, menší vzorkovny v Hamburku, Berlíně, Lipsku, Bukurešti, Konstantinopoli (Istanbulu), Káhiře, Kodani a Christianii (Oslu).

Znárodněná porcelánka se po roce 1946 stala součástí podniku Karlovarský porcelán. Provoz skončil roku 1967 přesunutím výroby do nového závodu na kraji města.

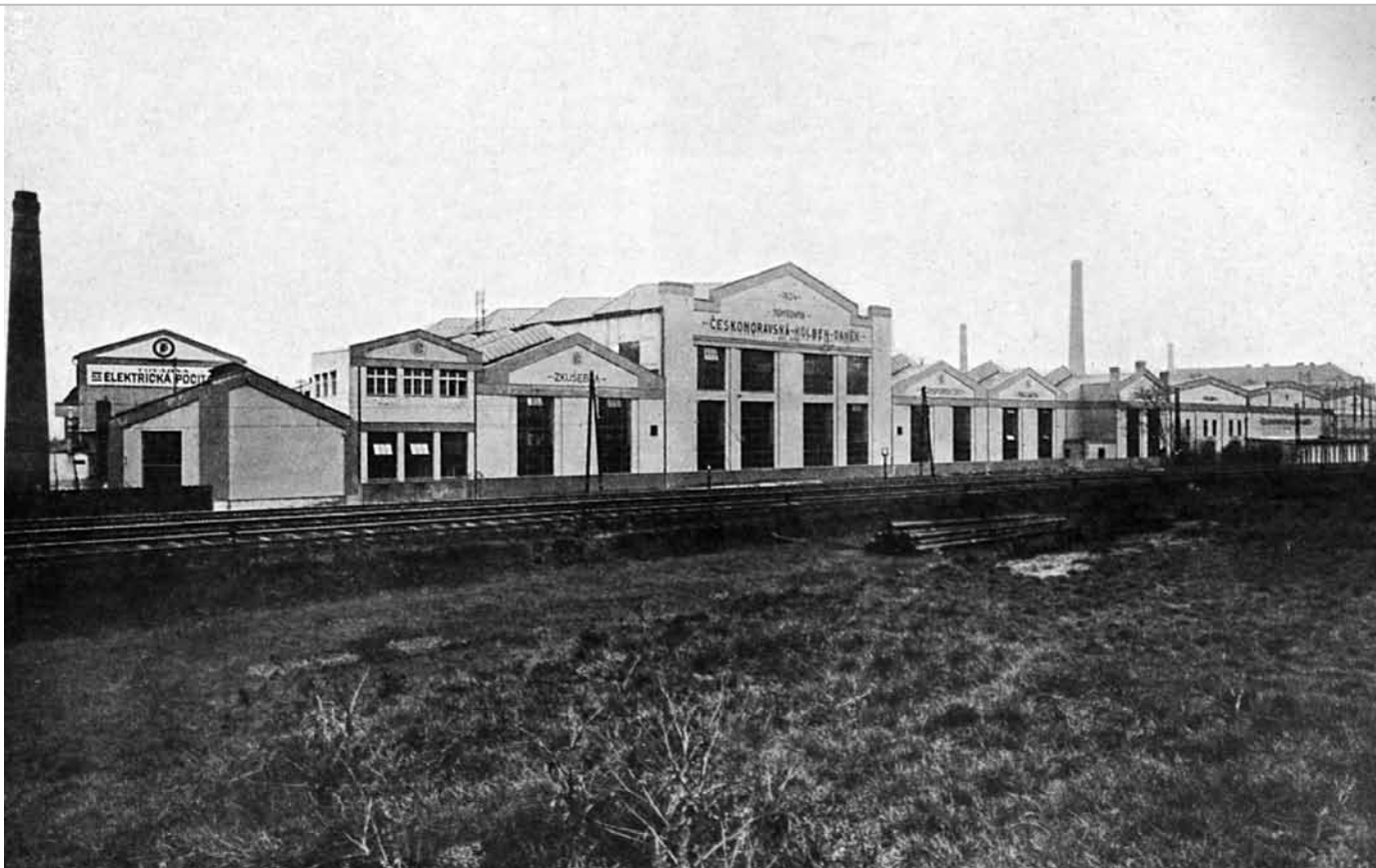
V místě rozsáhlého historického areálu, zcela zlikvidovaného roku 2002, stojí supermarkety Tesco a Lidl. Přes ulici zůstal památkově chráněný Weberův dům.



kolem 1890



2002



1927

První českomoravská továrna na stroje v Praze / ČKD

Praha 9-Libeň, Českomoravská, Ocelářská

▲ 50°06'16.96"N, 14°29'37.02"E

1871–1876, 1920–1922, 1926–1927, 2002

Vznik areálu spadá do začátku sedmdesátých let 19. století, kdy k perspektivnímu podnikání patřila výroba technologického zařízení cukrovarů. Libeň nabízela dostatek volných a laciných pozemků pro továrnu, která by se mohla úspěšně rozvíjet. V devadesátých letech 19. stol. měla továrna pět hlavních výrobních oborů: všeobecné strojírenství, cukrovarnictví, hornický a hutnický, dále železných konstrukcí a mostárenský, ústředního topení a větrání. Byla z prvních elektrifikovaných strojíren u nás s vlastní elektrárnou. Od roku 1907 začíná spojování s dalšími závody, v roce 1927 se stala součástí strojírenského koncernu Českomoravská Kolben-Daněk se zaměřením

na výrobu parních, motorových a elektrických lokomotiv, parních kotlů, kompresorů, naftových motorů, parních a silničních strojů, automobilů, traktorů...

Libeňský závod byl sice poškozen při náletu amerických letadel na Prahu v březnu 1945, v následujících letech ale výrobu obnovil. Po roce 1989 provázal ne zcela bezproblémovou a zdá se neprůhlednou privatizaci postupný rozpad ČKD, výroba byla omezena, v mnoha provozech zcela zastavena.

Od konce devadesátých let do roku 2002 byly téměř všechny výrobní budovy libeňského areálu – mostárna, lokomotivka, kovárna, karosárna, kotelna a četné další zbourány v souvislosti s výstavbou multifunkční haly. V provozu zůstala jen malá část původních výrobních prostor.



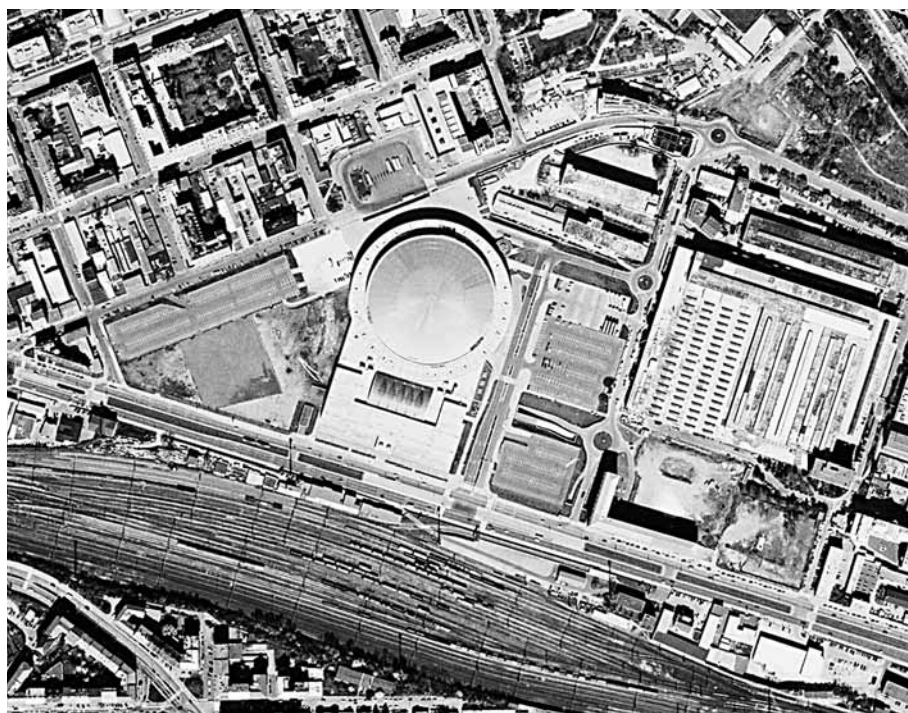
1930



1927



1927



2007



2001

Weiss & Hanak, přádelna mykané přize / Vlněna

Brno-Zábřovice, Tkalcovská

△ 49°12'0.257"N, 16°37'41.34"E

1781, 1882, 1910, 1929–1930, 2002

Počátky textilního průmyslu v Brně sahají k roku 1781, kdy Wilhelm Mundy v domě na Cejlu č. 66 založil malou továrnu na vlněné zboží. V následujících letech se víckrát měnili majitelé, výrobní i stavební rozvoj továrna zaznamenala od osmdesátých let 19. století, kdy ji koupil Heinrich Kuhn, jehož společníkem se záhy stali Max Weiss a Julius Hanak. Po odstoupení Kuhna vznikl dodnes známý název firmy Weiss & Hanak. K jádru areálu zbudovanému především v osmdesátých letech 19. století přibyl v roce 1910 pětipodlažní železobetonový skelet přádelny podle projektu Bruno Bauera. Údajně byl první stavbou této konstrukce ve střední Evropě postavenou na tekutých píscích. V letech 1929–1930 byla přistavěna, opět podle Bruno Bauera, čtyřpodlažní budova trhární a nová budova barevný s patentovaným systémem odsávací, stavbu prováděla firma Pittel & Brausewetter.

Od roku 1946 byla továrna začleněna do podniku Moravskoslezské vlnářské závody. Výroba končila v první polovině devadesátých let a koncem roku 2001 vyhořel etážový objekt z osmdesátých let 19. století. Všechno srovnáno se zemí roku 2002. Stojí tam hypermarket Interspar.

Panský pivovar Lobkoviců v Kamýku

Kamýk nad Vltavou

△ 49°38'20.09"N, 14°15'24.06"E

1775, 1934, 2002

Roku 1775 zasáhl ničivý požár značnou část Kamýku a nevyhnul se ani starému pivovaru, který tam stával už před 16. stoletím. Právě to bylo podnětem ke zbudování pivovaru nového na pravém břehu řeky, provozovaného do roku 1934. Dochovaný a někdy možná nepříliš šťastně využívaný areál rovněž postihla katastrofa, povodně v srpnu 2002. Většina budov musela být stržena. Zůstala bývalá lednice a hostinec.

Společná továrna na cukr u Velimě

Velim, Palackého

△ 50°04'1.749"N, 15°07'28.04"E

1867, 1928, 2002

Jeden z prvních spolkových závodů z počátků vlny zakládání cukrovarů v 19. století, s čakovickým také patřily k prvním, kde se uplatnila technologie zpracování řepy Robertovou difuzí. Po jeho ovládnutí Pečekovou rafinerií cukru roku 1928 byl ve stejném roce po cukrovarnické kampani jako nerentabilní uzavřen. Způsob dalšího využívání areálu příliš neprospěl. Zbořen 2002.



kolem 1900



1999

Věžový komínový vodojem ČKD

Praha 9-Vysočany, Kolbenova

△ 50°06'45.31"N, 14°30'57.13"E

1927, 2002

Výraznou dominantou průmyslových Vysočan, komínový zásobník technologické vody postavila stavební firma Václava Nekvasila roku 1927. Na plášti z obou stran zřetelně umístěny reliéfní nápisy: Českomoravská Kolben-Daněk. Zbořeno v roce 2002.

Kladivová těžní věž dolu Petr Bezruč

Ostrava-Slezská Ostrava, Michálkovičká

△ 49°50'34.27"N, 18°18'29.58"E

1961–1964, 2002

Představovala novější vrstvu vývoje ostravských dolů a bezesporu patřila konstrukcí a podobou k unikátním technickým stavbám. Těžní věž kladivového tvaru byla vztyčena roku 1964, v době spojování ostravských důlních závodů a modernizace dolu, kde těžba probíhala už od poloviny 19. století. Byla vybavena dvěma elektrickými těžními stroji systému Koepe. Po ukončení provozu roku 1992 byly jámy dolu likvidovány zásypem. Starší dvojité věž dolu Petr Bezruč zůstala jako chráněná technická památka zachována, kladivová těžní věž odstřelena v srpnu 2002.



1988

Panský pivovar

Chlum-Nalžovice

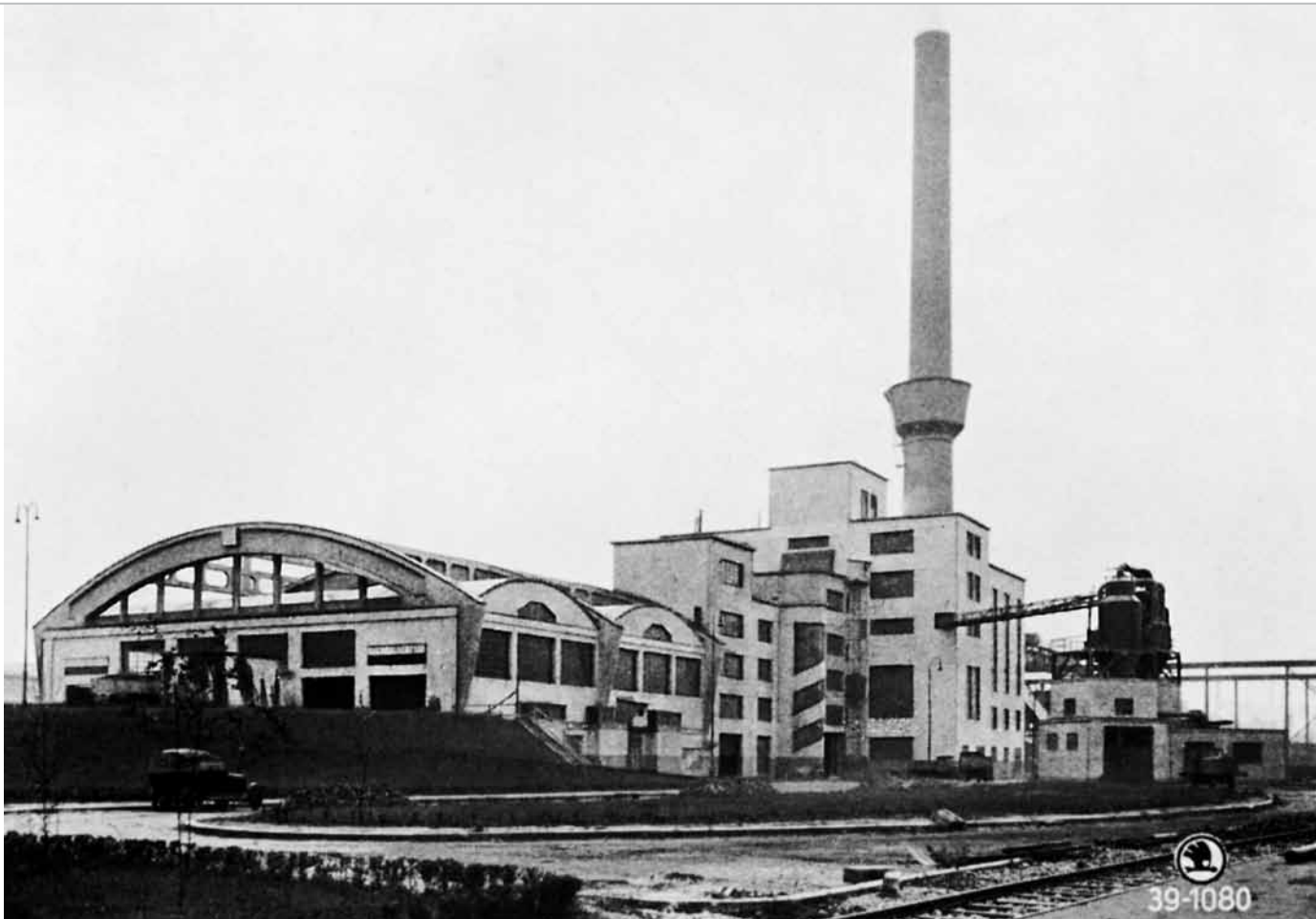
△ 49°41'53.05"N, 14°22'42.86"E

1646, 1913, 2002

Pivovar, doložený již v polovině 17. století, byl zrušen před rokem 1913. Roku 1923 proběhla přestavba humna na taneční sál a další prostory na hostinec „V pivovaře“. Koncem osmdesátých let se zamýšlelo budovu přestavět na penzion, ale nakonec byl chátrající bývalý pivovar v roce 2002 zbourán.



1974



1933

Pražská spalovací stanice pevných odpadů, teplárna a elektrárna

Praha 9-Vysočany, Poděbradská

▲ 50°06'11.29"N, 14°30'40.94"E

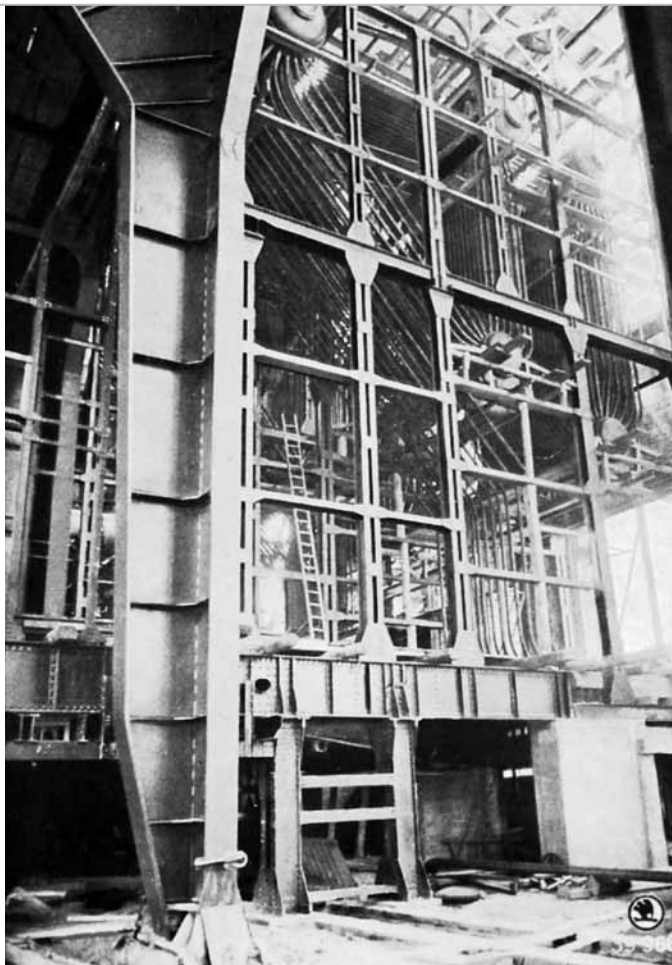
1931–1933, 1982, 1997, 2003

Rozhodnutí postavit spalovnu odpadků v průmyslových Vysočanech se opíralo současně o ekonomické i hygienické argumenty, pára i elektřina získaná spalováním tam našla bezprostřední využití. Areál byl příkladem meziválečné vyspělé stavitelské kultury i připomínkou budování moderní metropole první poloviny 20. století. V době uvedení do provozu patřil k nejmodernějším v Evropě. Architektonické řešení Františka Roitha využívalo ocelové

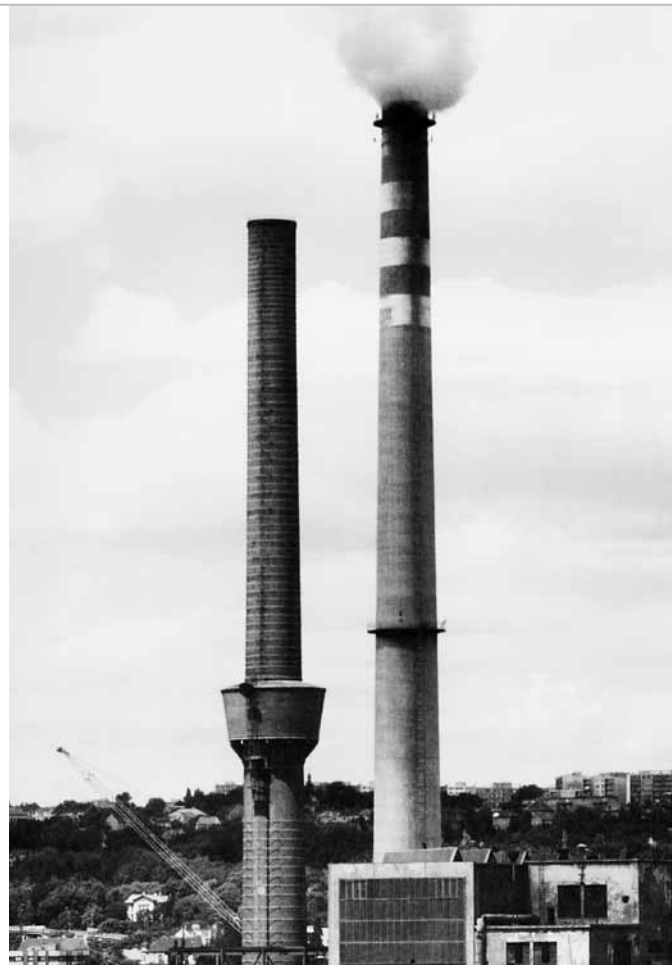
i železobetonové konstrukce tak, aby se přednosti obou systémů doplňovaly. Monumentální kotelnu, strojovnu a třídírnu strusky s nosnými konstrukcemi ze svařované oceli navrhl profesor pražské techniky František Faltus a byly to tehdy nejpozoruhodnější ocelové konstrukce. Technologický projekt spojení funkce spalovny, teplárny a elektrárny zpracovaly Škodovy závody a.s.

Rekonstrukce areálu proběhla v letech 1959–1982, tehdy byl přistavěn další komín.

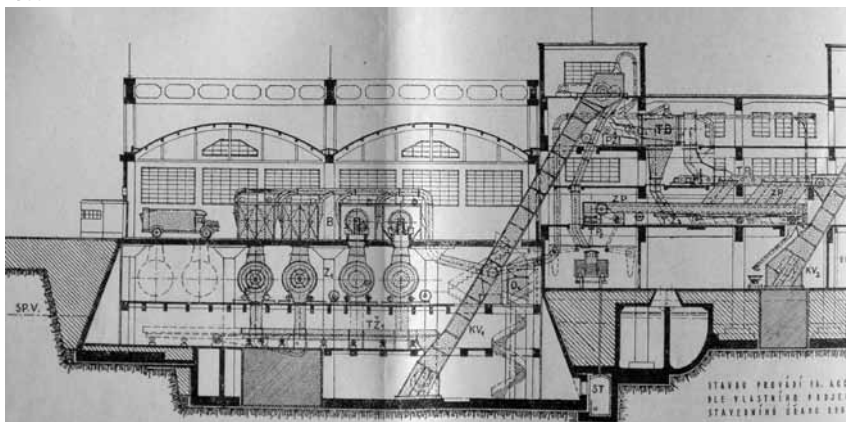
Po deseti letech provoz ukončen, spalovna zbourána roku 2003, s ní i další z charakteristických věžových vodojemů, které utvářely horizont Vysočan. Stojí tam sídliště Nová Harfa.



1933



1990



1933

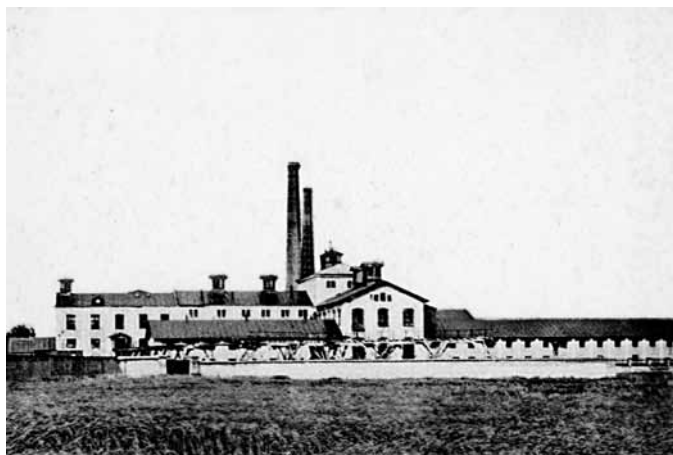
Věžový drážní vodojem

Praha 9-Libeň, Českomoravská

△ 50°06'11.15"N, 14°29'21.83"E

1870, 1991, 2003

Vzpomínka zaniklé éry parní železnice. Drážní věžový vodojem postavila v roce 1870 rakouská Společnost státní dráhy (StEG) a sloužil do ukončení parního provozu. V roce 1991 poničen požárem prvního podlaží, zbořen 2003.



1915

Cukrovary hraběte Nostice v Mratíně a Líbeznících

Mratín, Kostelecká

△ 50°12'24.64"N, 14°33'32.11"E

1859, 1880, 1932, 2003

Jeden z největších v Čechách, nostický panský cukrovar, vyhořel v roce 1880 a znovu byl postaven na půdoryse písmene H. Zásluhou majitele Carla-Erweina von Nostitz-Rienecka (1850–1911) do zkušebního provozu zaváděny četné novinky a dosahoval vynikající technické úrovně. Od dvacátých let 20. století majetkem největší cukerní společnosti v zemi – Cukrovary Schoeller a spol., v důsledku krize začátkem třicátých let uzavřen. V roce 2003 demolice zpusťých a polorozpadlých budov, zachována výtopna pro lokomotivy.



1928

Silniční most

Lysá na Labem-Litol

△ 50°10'38.57"N, 14°51'17.57"E

1926–1928, 2003

Litolský most provázely problémy při projektování i stavbě, vzhledem k požadavkům na únosnost podloží. Postaven roku 1926 až podle druhého přepracovaného návrhu. Přemostění o celkové délce 123 metrů, podle projektu přepracovaného inženýrem Wide-mannem, bylo nakonec dílem přední stavební firmy Lanna. Jezdilo se po něm do zprovoznění nového ocelového obloukového mostu v roce 2002, původní byl stržen 2003.

Ervin Fischer, výroba obuvi

Sezemice, Husovo náměstí

△ 50°03'51.69"N, 15°50'48.06"E

1939, 2003

Továrnu na výrobu obuvi postavil na počátku století František Růžička a ve třicátých letech ji koupil Erwin Fischer z Prahy, který zde zavedl výrobu luxusních ručně šitých dámských bot. Před svou emigrací roku 1939 firmu prodal Jaroslavu Suchánkovi a Vladimíru Martincovi, kterým se ji podařilo udržet i během okupace. Roku 1949 se stala součástí n. p. Botana Holice. Budova byla roku 2003 zbořena pro stavbu nové haly Východočeské tiskárny.



kolem 1900

Sklad a sušárna chmele Kaspar Danzer & Comp.

Žatec, Rafaela Ungara

△ 50°20'16.00"N, 13°32'17.87"E

1887–1888, 2003

Třípatrový zděný objekt postavený v letech 1887–1888 u žateckého Západního nádraží podle projektu Josefa Petrovského. Typická součást tradice místního průmyslu. Sloužil ke skladování, sušení, síření, balení a expedici chmele. Po roce 1945 využíván Zemědělským nákupním podnikem, zbořen po roce 2003.

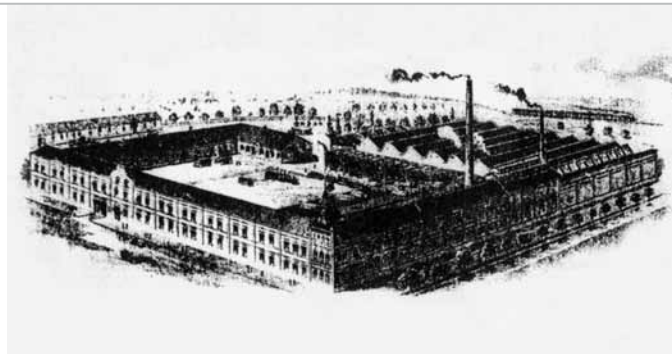
Wilhelm Schay, továrna na lněné a damaškové zboží / Pramet

Šumperk, Lidická

△ 49°57'54.89"N, 16°59'6.287"E

1864, 2003

Za uliční atikou se stupňovitými prolamovanými štíty a v omítce naznačenými slepými okny se rozkládal nevelký areál s továrními halami s šedovými střechami. Jeden z mnoha místních textilních závodů, založený v druhé polovině 19. století. Osudem se od jiných textilek, v nichž skončila výroba, zprvu lišil tím, že se u něj našlo využití pro drobné obchody. Přesto nakonec v roce 2003 zbořen, aby uvolnil plochu pro supermarket Billa.



kolem 1910

Josef Kaub, První pošumavská strojírna a slévárna / Desta

Domažlice, Husova třída, Srnova

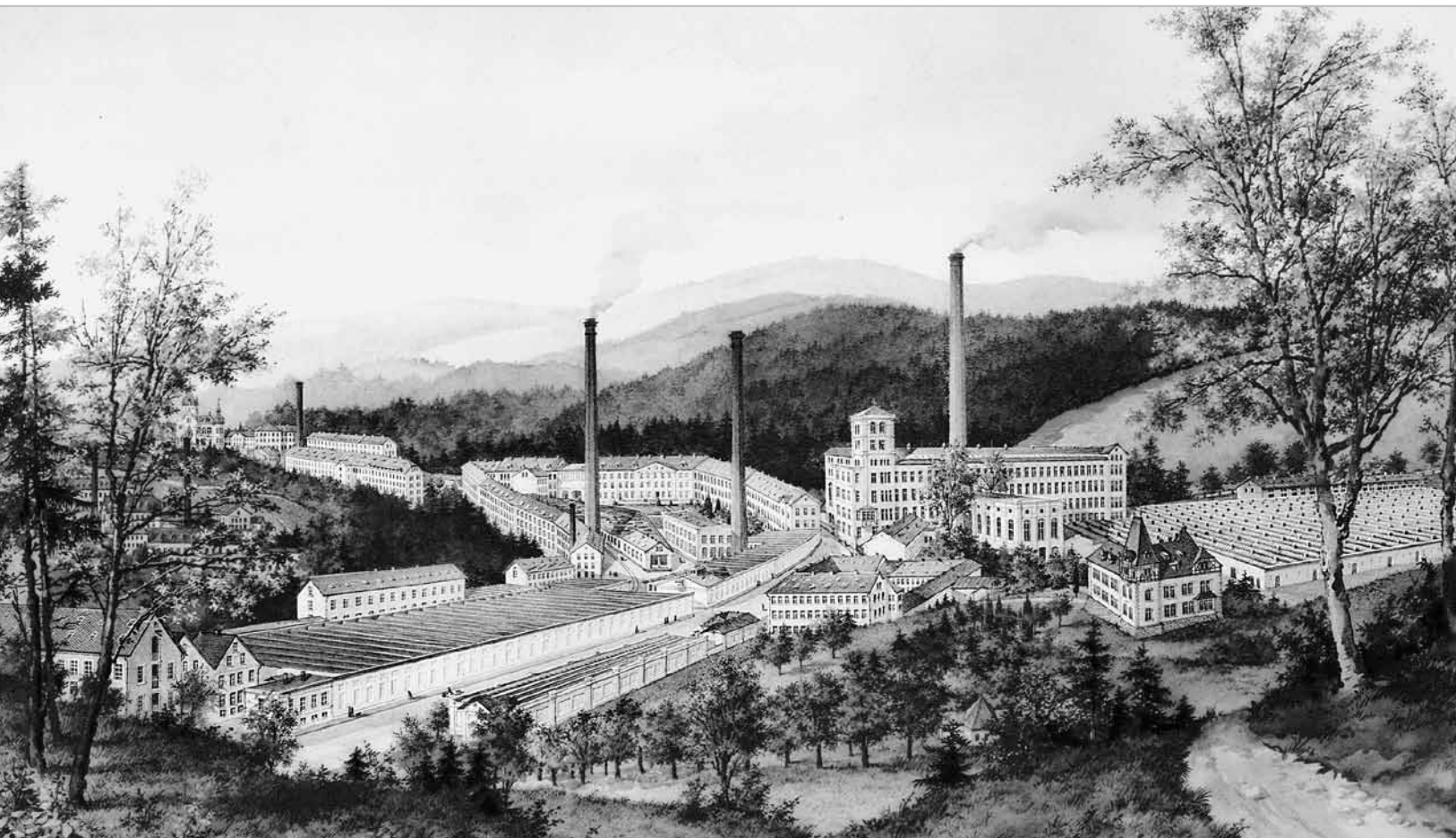
△ 49°26'22.84"N, 12°56'11.28"E

1897, 1904, 2003

Kdysi nejvýznamnější strojírenský podnik v Domažlicích, postavený roku 1897. Josef Kaub vyráběl široký sortiment zemědělských strojů, například katalog z roku 1909 uváděl 150 položek. Úspěšná továrna byla roku 1904 přestavěna, výrazné dekorativní fasády z neomítaných cihel se zachovaly až do demolice koncem roku 2003. Stojí tam supermarket Penny.



2000



1898

Johann Liebieg & Co. / Textilana

Liberec IV-Perštýn, Jablonecká, Na Bídě

▲ 50°45'53.72"N, 15°04'3.595"E

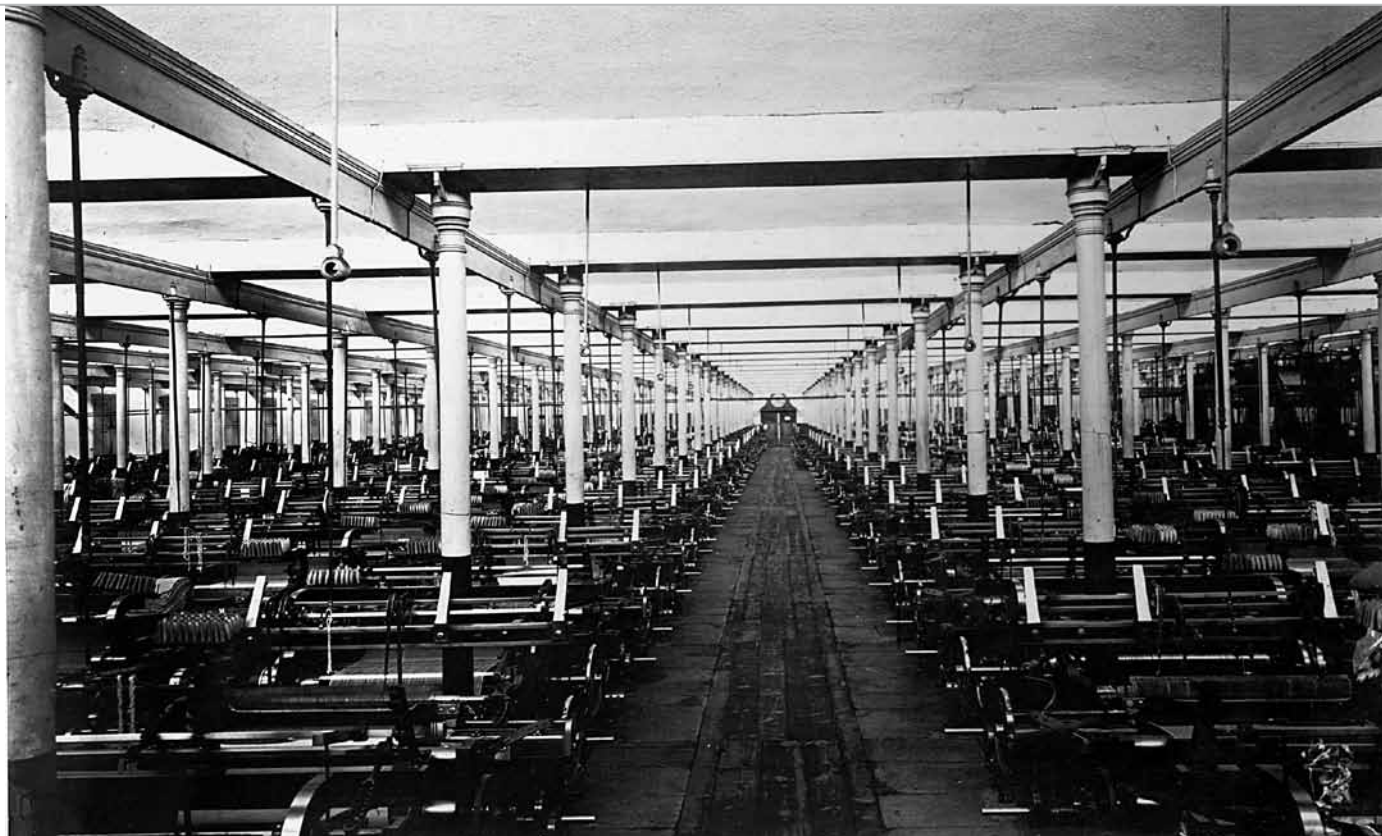
1827–1911, 2004

Největší liberecký textilní areál se rozrostl z původní hraběcí manufaktury; roku 1827 opuštěnou klasicistní budovu (postavenou po roce 1805) odkoupil Johann Liebieg a zahájil výrobu merina, tibetu a saténu, časem se zaměřil především na vlněné látky. Továrnu zvětšoval, od roku 1835 přibýly barevna a plynárna, skladiště, první tkalcovna a roku 1850 tiskárna. Současně modernizoval a přestavoval starší budovy. První etážová přádelna byla z roku 1866, o desetiletí později následovala druhá, s charakteristickou dominantou věže. Rozvoj areálu vyústil dvěma pětipodlažními tkalcovnami vlny

roku 1908 a 1911 (první a nejspíš i druhou navrhli architekti Max Kühn a Heinrich Fanta, postavila je liberecká pobočka firmy Eduarda Asta).

Od znárodnění do devadesátých let 20. století součástí národního podniku Textilana.

Téměř beze změn dochovaný areál, spjatý s nejstarší historií výroby textilu na Liberecku zbořen koncem roku 2004. Zbyla etážová tkalcovna z roku 1908. Na lukrativní parcele v dosahu libereckého centra mělo vzniknout obchodní a zábavní centrum, zvažuje se také výstavba bytů. Plocha zůstává prázdná.



1867



2004



2007



1932

Transformační a měnicí stanice Vokovice

Praha 6-Dejvice, Kladenská

▲ 50°05'54.21"N, 14°22'2.103"E

1930–1932, 2004

Transformační a měnicí stanice podle projektu architekta Josefa Kříže patřila k síti tramvajových měníren zbudovaných Elektrickými podniky po celé Praze na přelomu dvacátých a třicátých let. Představovaly nový typ drobných technických staveb, které vyrůstaly na různých místech města. Měnična Bořislavka byla charakteristická architekturou fasád, setkáním prvků odkazujících k inspiraci japonskou architekturou, například přesahující střechou, a funkcionalistického

tvarosloví, s luxfery, vlajkovým stožárem, pásovým oknem a technickým motivem ventilačních komínů s deflektory.

Ještě v roce 1990 bylo technologické zařízení měničny modernizováno, aby vyhovělo normám a současnému provozu. Zbořena v prosinci 2004, aby uvolnila místo plánovanému multifunkčnímu komplexu Evropská City. Dosud zůstává prázdná.



2004



2004



2009



kolem 1900

Pivovar správy statku c. k. Tereziánského fondu

Vysoká Libeň

▲ 50°20'44.56"N, 14°40'08.23"E

1650, 1905, 2003–2004

Býval nepřehlédnutelnou dominantou obce, se sladovnou, nad rybníkem u staré tvrze, původně součást panského dvora od roku 1650, po roce 1876 provozován tereziánskou akademií z Vídně.

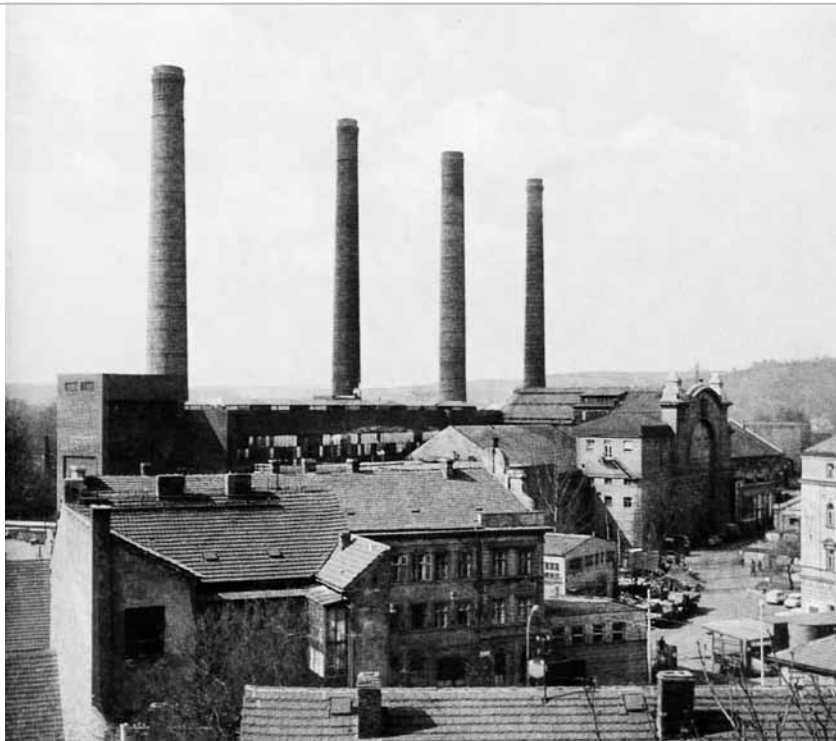
Na přelomu 19. a 20. století zde jako sládek působil významný český pivovarník J. V. Novák, tehdy byl pivovar rozšířen a zčásti zmodernizován. Pivo se tu však vařilo jen krátce, v roce 1915 pivovar vyhořel a provoz dále nikdo neobnovil. Využíván byl jako sklad. Postupné odbourávání začalo v listopadu 2003, většina objektů, včetně přestavěného panského domu je srovnána se zemí. Zůstaly ležácké sklepy.



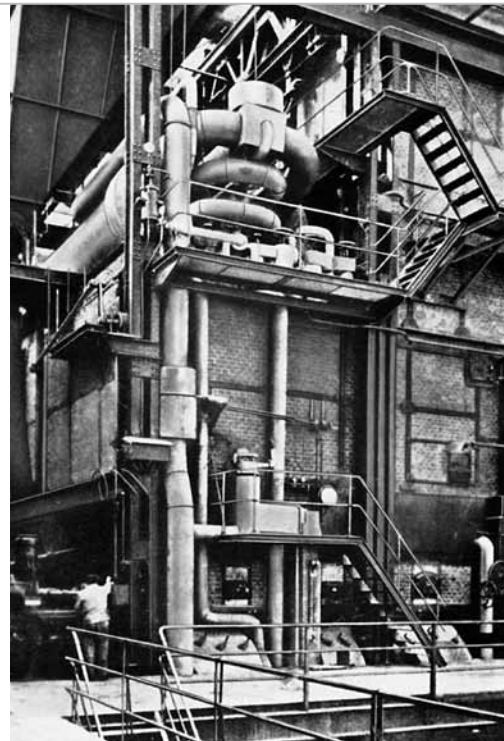
2003



2004



1970



po 1938

Kotelna holešovické elektrárny

Praha 7-Holešovice, Partyzánská

△ 50°06'30.32"N, 14°26'07.24"E

1938, 2004

V pražských Holešovících skončila výroba elektřiny spuštěním nové elektrárny v Ervénicích roku 1926. Areál staré elektrárny nadále sloužil k výrobě páry pro dálkové vytápění. Roku 1938 přistavěna nová kotelna s vysokotlakými kotli Löffler, použitá technologie z Vítkovických železáren patřila k nejmodernějším svého druhu na světě. Výrazná architektura haly kotelny vycházela z funkcionalistické estetiky, s konstrukcí z ocelových profilů, strukturovanou fasádou z pohledových cihel, členěnou pásovými okny. Novodobá dominanta Holešovic.

Zbořena v listopadu 2004. Z původních čtyř komínů elektrárny zůstal pouze jediný, Holešovice ztratily další z charakteristických motivů.



2004



1910

Bratři Redlichové & Berger, cukrovar

Hodonín, Dvořákova

△ 48°51'10.97"N, 17°07'8.573"E

1885–1886, 1994, 2004

V roce 1886 zřídil vídeňský podnikatel Adolf Redlich se stavební firmou Bratři Redlichové & Berger druhý hodonínský cukrovar, vyrábějící bílý cukr. Provoz zastaven 1994, zboženo 2004. Poslední (roku 2005) byla zbožena Redlichova vila z konce 19. století. Zůstalo pouze silo, dnes tu stojí Obchodní centrum Cukrovar.

Spolkový rolnický cukrovar Horka

Brodce nad Jizerou, Cukrovarská

△ 50°19'27.58"N, 14°51'56.90"E

1871, 1924, 1994, 2004

Areál cukrovaru z roku 1871 doplnily v roce 1924 přístavby nového provozu rafinerie – výrobní hala s mohutným štítem, skladiště a výrazná filtrační věž. Cukrovar, přestože byl v provozu až do kampaně 1993/1994, nepoznamenaly pozdější úpravy a dostavby. Poslední léta vyráběl průmyslový cukr. Pak tu také sídlila stavební firma, ostatní budovy byly doslova vybydlovány. Zboženo ve vlně demolice 2004. Zatím zůstal komín a sklad cukru.

Cukrovar C. W. Fleischmanna

Uničov, Šumperská

△ 49°46'34.23"N, 17°07'19.72"E

1850–1851, 1912, 1999, 2004

Nejstarší cukrovar na Moravě. Továrnu na vlněné zboží (z let 1767–1768) začátkem padesátých let 19. století koupil a postupně na cukrovar, drožďárnu a lihovar přestavěl C. W. Fleischmann. V roce 1912 areál znovu výrazně přestavěn a rekonstruován, poslední cukrovarnická kampaň 1998/1999, zboženo 2004. V prostoru části původního areálu je prodejna Tesco, zbytek pozemku zatím nevyužit.

Josef Prokop, rakvárna / TOFA

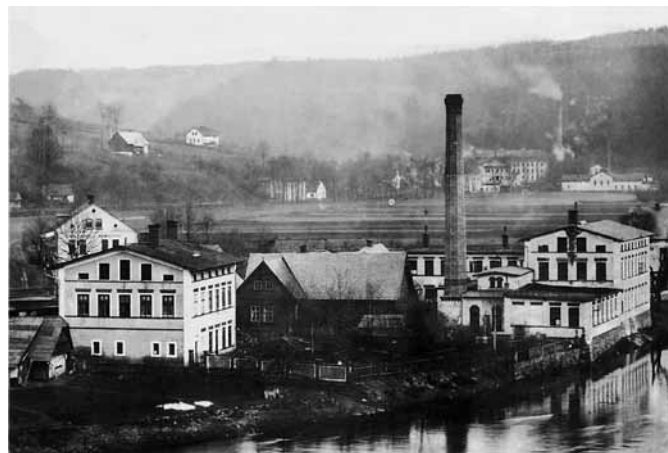
Semily, Tyršova

△ 50°36'3.873"N, 15°19'59.32"E

1897, 1905, 1933, 2004

Místo se zvláštní historií. Malá semilská tkalcovna se nejdříve změnila na truhlárnu, tu pak koncem devadesátých let 19. století Josef Prokop rozšířil na výrobu rakví. Dřevěnými i kovovými rakvami továrna zásobovala téměř celé Čechy i po znárodnění, přiřazená pod národní podnik TOFA vyráběla přes sedmdesát tisíc rakví ročně. Odtud pocházela speciální prosklená rakev pro Klementa Gottwalda.

Zboženo v srpnu 2004, stojí tu supermarket Penny.



1900

Společenstevní pivovar Oskar Migula a spol.

Olešnice v Orlických Horách

△ 50°22'22.75"N, 16°18'41.77"E

1869, 2004

Pivovar z roku 1869 byl zařízen na ruční práci a přírodní chlazení, strojní vybavení tu instalovali až v roce 1924, tím byl vlastně zvláštní. Po odsunu původních majitelů po 2. světové válce už nebylo vaření piva obnoveno, zařízení získal pivovar v Dobrušce. Pivovar se změnil na garáže zemědělských strojů a sklady státního statku. Zchátralé objekty zbourány v říjnu 2004.

Baron František Ringhoffer, pivovar

Pyšely, Nádražní

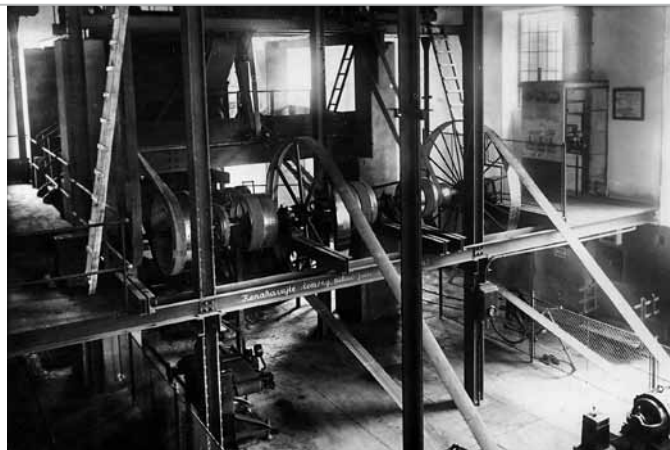
△ 49°52'27.43"N, 14°41'5.595"E

1874, 2004

Pivovar na starších základech, krátce před polovinou 19. století několikrát přestavován a rozšiřován. Poslední várku pivovar v Pyšelích dovařil roku 1874, doplatil na konkurenci, jeho zánik byl důsledkem uvedení do provozu moderního pivovaru ve Velkých Popovicích. Ten byl rentabilnější, prosazováním svého piva dražší a v podstatě zlikvidoval všechny malé pivovary v okolí. Ještě v polovině osmdesátých let 20. století využívaný jako hospodářský areál, byl docela udržovaný, v pořádku – stačilo pár let a v roce 2004 nezůstalo prakticky nic.



1982 ►



▼ kolem 1935

Josef Hladiš, strojní cihelna

Uherský Brod-Havříce

△ 49°01'35.30"N, 17°36'55.13"E

1910, 1928, 1973, 2004

Cihelnu na pálení plných cihel založil roku 1910 stavitel Málek. Další majitel, Josef Hladiš ji v roce 1928 velkoryse přestavěl na moderní závod s roční kapacitou čtyři miliony cihel. Po znárodnění zařazena do národního podniku Hodonínské cihelny, několikrát modernizována, cihly vyvážela do NDR a Maďarska. Snesena v lednu 2004.

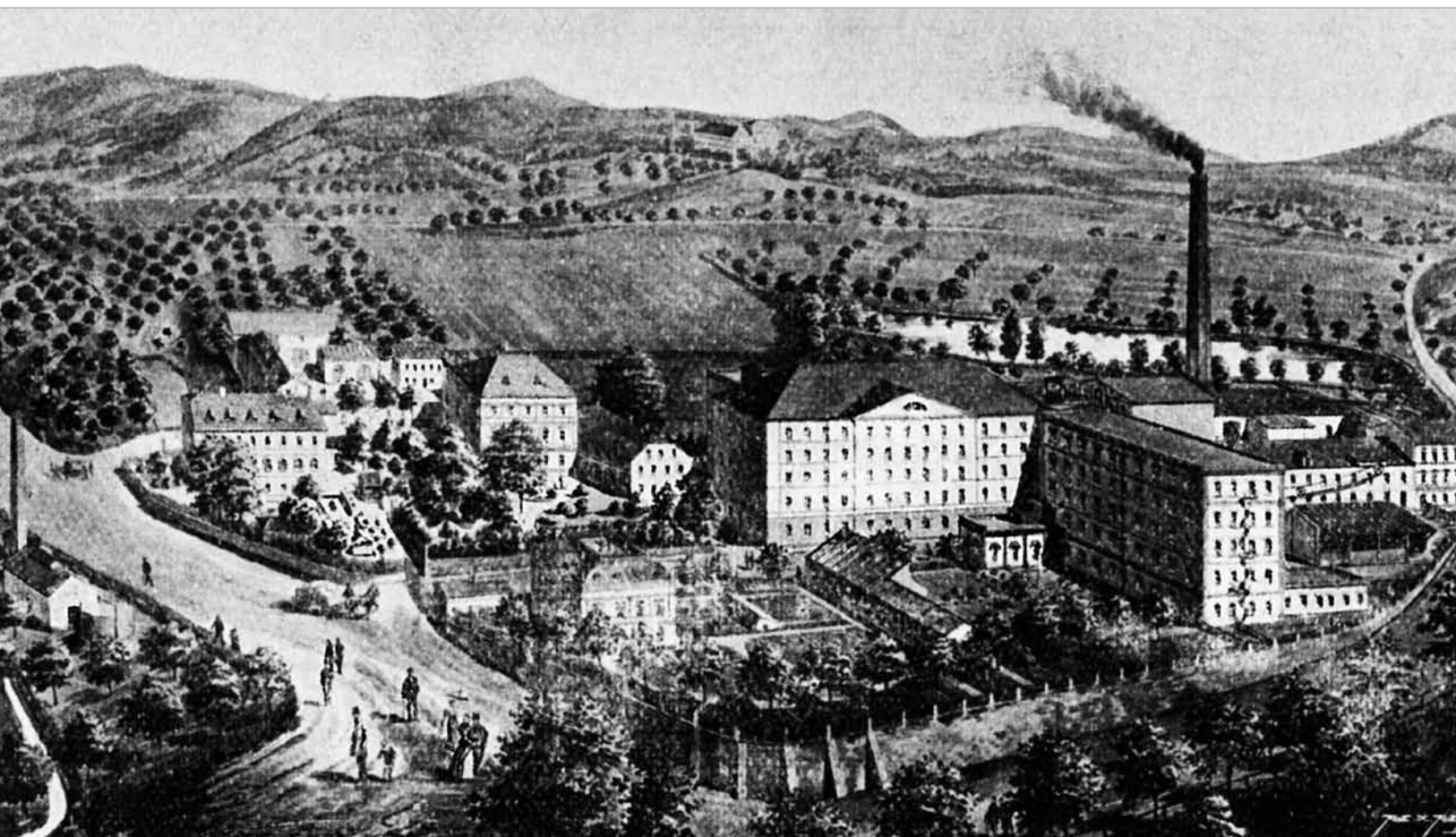
Pivovar právovárečného měšťanstva

Mělník-Podolí, Pivovarská

△ 50°21'10.71"N, 14°28'56.03"E

1626, 1870, 1894, 1958, 2004

Zmiňován poprvé v roce 1626, v sedmdesátých letech 19. století byl nedaleko postaven nový pivovar a starý nadále využíván jako sladovna. Roku 1894 si od města pivovar pronajal sládek František Langhans, významně výrobu piva zmodernizoval. Hospodaření pivovaru však za čas začalo upadat, výroba stagnovala, roku 1931 ho právovárečníci prodali Lobkovicům, majitelům místního konkurenčního pšovského pivovaru. Zrušen v roce 1958 – pak pivovarské sklepy využívá národní podnik Zelenina ke skladování banánů. Až do poloviny osmdesátých let, kdy ustoupila větší část pivovaru výstavbě panelového sídliště. Poslední pozůstatek pivovaru – malebný patrový hvozď sladovny – zbořen v dubnu 2004.



1895

Přádelna Kühne & synové / Borsig

Jirkov, Jezerská

▲ 50°30'16.19"N, 13°27'25.84"E

1829–1832, 1889, 2005

Textilní tradici v Jirkově, malém městečku pod Krušnými horami nedaleko Chomutova, založili podnikatelé Karel August Kühne a Johann August Tetzner, původem ze Saska. Rok 1824 je začátkem jejich společné prosperující přádelny bavlny. Rozšiřovali ji, po požáru roku 1889 postavili novou čtyřpatrovou budovu (pravděpodobně navrženou jirkovským stavitelem Josefem Bretfeldem, který se podílel i na stavbě dvou neorenesančních vil majitele továrny).

Továrna s charakteristickou atmosférou architektury textílek patřila do roku 1945 rodinné firmě Kühnů, po roce 1948 přecházejí budovy

na město, jsou předány do správy Zemědělského nákupního a zásobovacího podniku v Ústí nad Labem. Po roce 1992 je továrna znovu vrácena městu, aby ji o tři roky později, již v zuboženém stavu prodalo soukromému majiteli.

Historie končí zbořením v roce 2005. Měla tu vyrůst nová výrobní hala, zůstává prázdné místo.



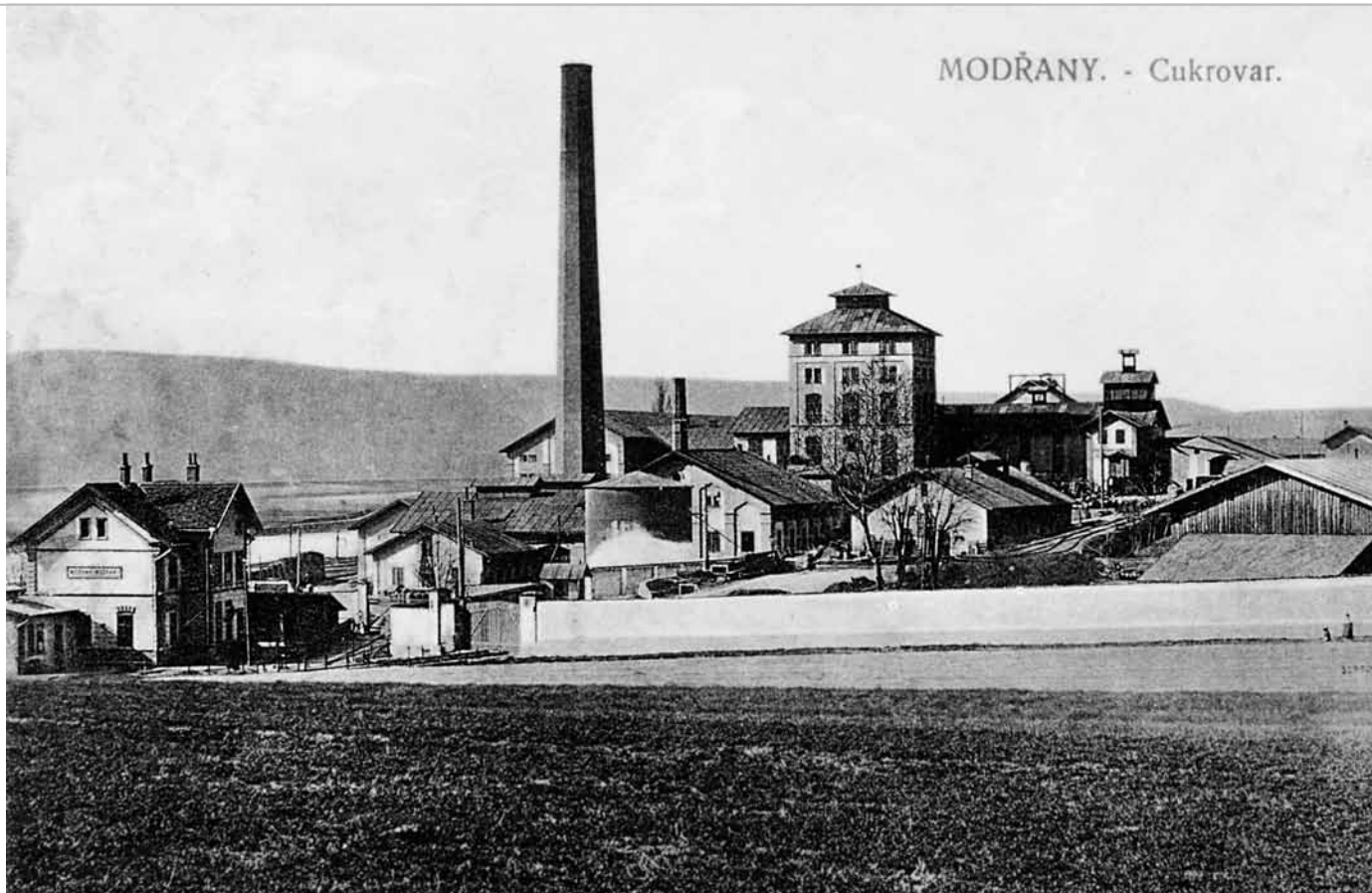
2003



2009



2000



1890

První česká a. s. pro rafinování cukru v Modřanech

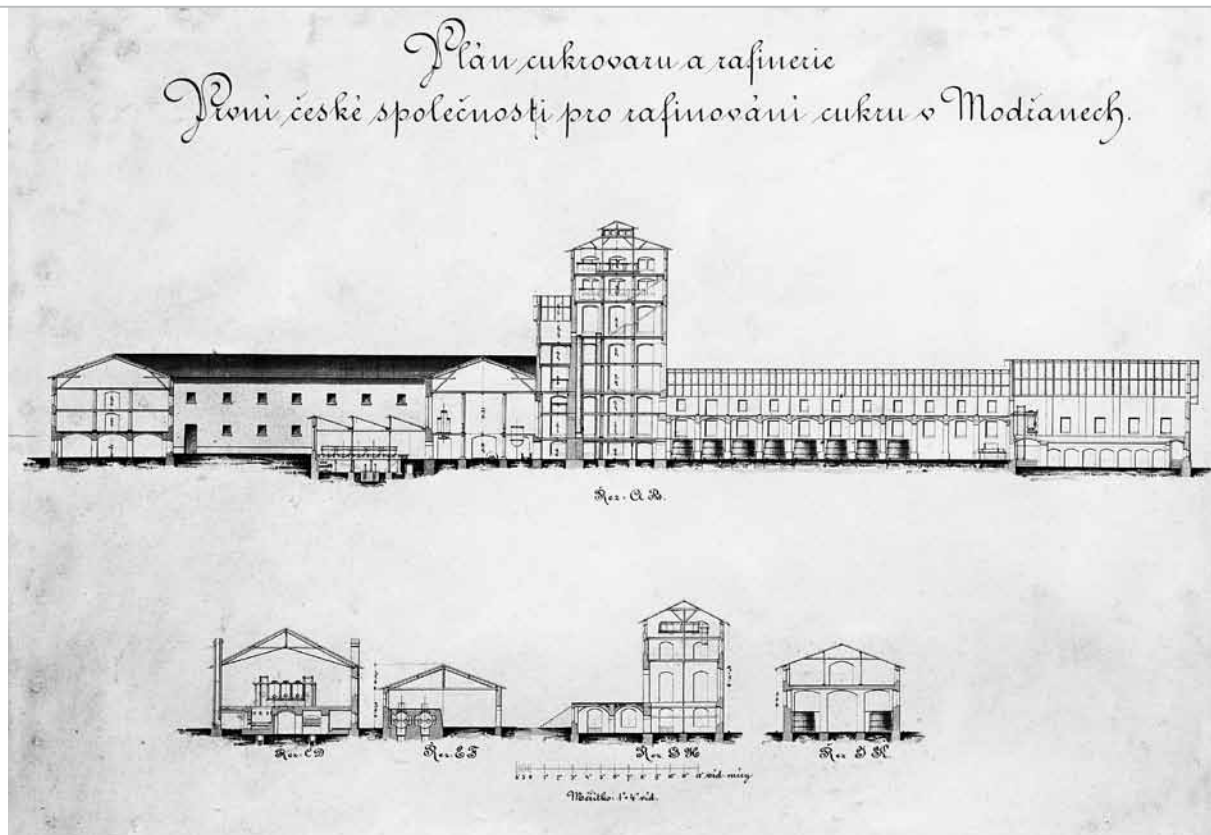
Praha 12-Modřany, Komořanská

▲ 49°59'56.85"N, 14°24'17.33"E

1861, 1930, 2002, 2005

Poslední provozovaný pražský cukrovar. Stavbu začal Antonín Zloch, rozestavěnou ji prodal firmě Urbánek a Wagner, která v továrně zahájila výrobu. Rozvoje dosáhl od sedmdesátých let, kdy jej vlastnila firma významných pražských rodin – První česká akciová společnost pro rafinování cukru v Praze. Pohotově reagovala na technický vývoj v oboru, v roce 1872 zbudovala rafinerii, v osmdesátých letech iniciovala stavbu železnice do Modřan, začátkem dvacátého století vzniká nová difusní síň, pak sušárna řízků. Od dvacátých let byl v majetku největší cukrovarnické firmy,

České společnosti pro průmysl cukerní. I po znárodnění se zde vyráběly všechny druhy cukru v nejrůznějších balení, od roku 1934 také proslulý cukr Bridge. Úpadek cukrovarnického průmyslu a nemožnost dalšího ekonomického rozvoje po devadesátých letech vedla k ukončení provozu kampaní 2001/2002. Modřany byly mimořádné a zasluhovaly ochranu především z hlediska zachovalé vývojové kontinuity budov i technologie. Další kroky investora, který továrnu získal v privatizaci, však byly rychlé a přímočaré. Cukrovar zbourán v červnu 2005 – po demolici je zachován komín, tovární hostinec a část objektu výzkumného ústavu cukrovarnického, který zde sídlil.



1908



2005



2008



2004

Plynojem MAN

Kladno, Marie Majerové

▲ 50°08'48.08"N, 14°07'23.21"E

1951, 2005

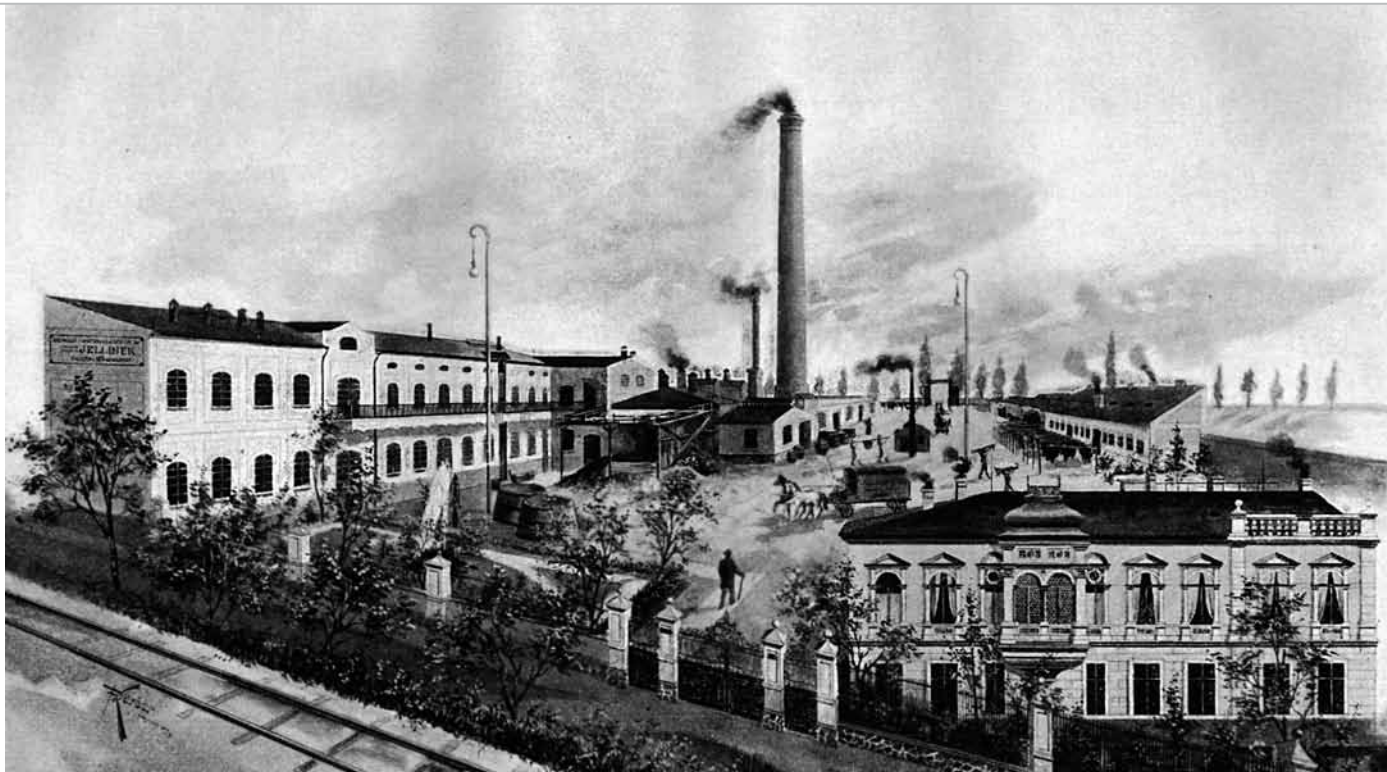
V rozlehlém kladenském areálu huti Koněv, původně Vojtěšské huti, vyrostla roku 1951 nová dominanta, druhý plynojem k zachycování koksárenského plynu. Plynojem systému MAN měl plášť složený z čtyřiadvacetibokého mnohostěnu, o průměru 53,2 metru a výšce 84 metry, byl tak nejvyšší stavbou svého druhu v Československu. V plynojemě se pohyboval píst o celkové hmotnosti (i s betonovým závažím) 714 tun.

Zrušením kladenských koksoven koncem osmdesátých let 20. století skončil i provoz plynojemů. Roku 1994 byl odstraněn píst, vznikl



2005

dokonce plán přestavby plynojemů na obchodní centrum Poldi. Pro výškovou dominantu Kladna s monumentálním vnitřním prostorem a pozoruhodnou akustikou se zvažovala i mnohá další využití, inspirovaná podobnými projekty v zahraničí, například v rámci akcí mezinárodních bienále *Industriální stopy*. Konstrukce ale mezi tím byla od zdola svévolně odřezávána a rozprodávána do sběrných surovin, až došlo k narušení statiky a se zdůvodněním, že ohrožuje veřejnost, byl plynojem roku 2005 postupně sešrotován. Zůstala po něm prázdná plocha.



1896

Továrna na barvení kůží Ludwig Jellinek / Libenia / Gama

Praha 8-Libeň, Voctářova

△ 50°06'8.443"N, 14°28'8.514"E

1894, 1901–1902, 1927, 2005

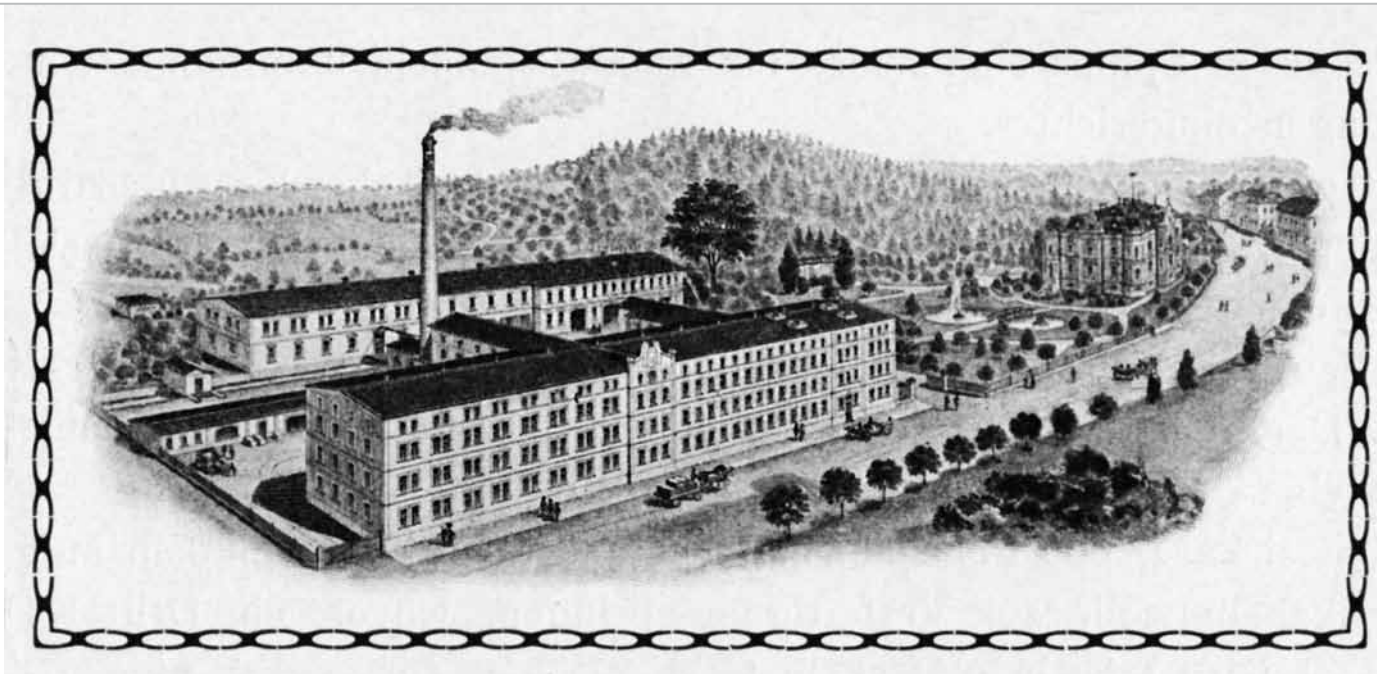
O době vzniku a ambicích zakladatele továrny na barvení kůží Ludwiga Jellinka vypovídala až do srovnání se zemí v roce 2005 reprezentativní neorenesanční správní vila od architekta a stavitele Alfonse Wertmüllera z roku 1894. Součástí areálu zpočátku byly jednopatrová sušárna, ruční a strojní barvárna a navazující přízemní dílny se šedovou střechou. K hlavní výrobní budově postavil Alois Vavroušek v letech 1901–1902 připojil novou kotelnu. Továrna měnila majitele, kteří novým záměrům přizpůsobovali provozy. Ve dvacátých letech z části areálu, především z bývalé hospodářské budovy vznikla chemická továrna Libenia, vyrábějící krémy na boty a suché baterie. Autorem adaptací a nové vily továrníka z roku 1927 v severozápadní části areálu byl architekt Emil Šulc. Po znárodnění,



2006

od roku 1950 zde sídlil národní podnik Gama, výrobce kancelářských a školních potřeb.

Zchátralý, avšak autenticky dochovaný areál byl včetně vily srovnán se zemí v prosinci 2005.



1910

Gustav Jäger, továrna na pletené zboží

Krásná Lípa-Krásný Buk, Kyjovská

▲ 50°55'8.937"N, 14°29'30.66"E

1893, 1945, 2004–2005

V těchto místech dostaly své jméno bavlněné spodky. K továrně na pletené zboží (založené roku 1877) a ke strojní pletárně v Krásné Buku (postavené o šestnáct let později) přikoupil Gustav Jäger (1851–1927) roku 1913 Hapfelovu pletárnu v Krásné Lípě. Rozšířil výrobu a upevnil si postavení spolehlivého dodavatele textilního zboží a během první světové války zásoboval rakouskou armádu teplým spodním prádlem. Jägrovky se staly pojmem, který zlidověl a udržel se, alespoň v obecném slovníku, i přes znárodnění v roce 1945, kdy byla továrna zrušena. Podnik Zemědělského zásobování ji dál využíval jen pro uskladnění obilovin.

Ruiny byly odstraněny mezi lety 2004–2005. Zůstal komín a Jägerova vila čp. 76.



2007



kolem 1925

Johann Liebieg & Co., cukrovar

Smiřice, Cukrovarská

△ 50°17'46.13"N, 15°51'3.711"E

1868, 1908, 1994, 1998–2005

Cukrovar založil Johann Liebieg (1802–1870), majitel smiřického panství, a projektovala firma Novák & Jahn. Později přešel do fondu císařské rodiny, ta jej pronajala firmě bratři Beniesů. Po roce 1918 byl trvale v majetku státu, udržován na vysoké technické úrovni největších cukrovarů v kraji. Rozsáhlejší rekonstrukce proběhly v letech 1908, 1924 (byla postavena varna) a 1925 (kotelna). Tehdy ustal stavební vývoj areálu, proto až do zrušení po kampani 1993/1994 zde bylo možné vidět poměrně zachované a jen nepatrně měněné budovy z počátků podnikání, včetně solidní cukrovarnické technologie. Od roku 1998 postupovala jeho demolice. Zachován symbolický komín.



1908



2004

Slavkovský cukrovar Herrmanna Redlicha

Slavkov u Brna, Československé armády

▲ 49°08'47.60"N, 16°52'34.96"E

1872, 1893–1894, 1921–1925, 1990, 2003–2005

Také začal jako rolnický cukrovar, pro finanční nesnáze záhy prodán rodině Redlichů, která továrnu v letech 1893–1894 rozšířila o působivou etážovou budovu skladiště cukru, kostkárnu a homolárnu od stavební firmy Václava Nekvasila. Stavební úpravy z padesátých a především sedmdesátých let architekturu nepříznivě poznamenaly. Zrušen byl po kampani 1989/1990 pro celkovou sešlost, zbourán 2003 až 2005.



kolem 1900

Hořická společná rolnická cukrovarna u Dobré Vody

Bašnice

▲ 50°20'29.78"N, 15°36'23.19"E

1871, 1924, 1960–1962, 1999, 2004–2005

Slibné začátky cukrovaru končily krachem a změnou majitele. Česká společnost pro průmysl cukerní, která továrnu získala, provoz modernizovala a zefektivnila. Původní architektonický ráz zcela změnila radikální, nicméně zdařilá přestavba z roku 1924. Bašnice se od té doby staly vzorovým závodem a toto postavení si cukrovar udržel až do zrušení po kampani 1998/1999. Nevyužívaný areál s pozemky získal nový majitel, nechal jej v letech 2004–2005 srovnat se zemí.



kolem 1955

Motorový mlýn bratří Strnadů

Ostrava-Svinov, Luční

▲ 49°48'48.60"N, 18°12'32.09"E

1500, 1891, 1901, 2005

Nevelký industriální areál, ale s mimořádnou atmosférou. Na řece Odře vyrostl ze staršího mlýna, jehož existence je zmíněna k roku 1500. Zásadní modernizace a proměna na průmyslový provoz spadala především do posledního desetiletí 19. století. Architektonicky působivý soubor budov odstraněn kolem roku 2005 při výstavbě dálnice.



kolem 1985

Parostrojný pivovar knížete Lichtenštejna

Lanškroun, Pivovarská

△ 49°54'46.80"N, 16°36'31.63"E

1622, 1700–1701, 1875–1894, 2003–2005

Pivovar s bohatou historií, v 17. století založený Karlem z Lichtenštejna, po roce 1700 zbudovaný podle návrhu architekta Domenica Martinelliho a stavitele Antonia Sally. Další stavební zásahy přinesla modernizace v poslední třetině 19. století (roku 1875 byla například postavena varna s progresivním krovem Polonceauovy soustavy). V devadesátých letech zakoupen parní stroj a instalováno elektrické osvětlení. Lichtenštejnové zůstali majiteli i po vzniku Československé republiky, po 2. světové válce byl zkonfiskován, pivo se tu vařilo do zrušení koncem devadesátých let.

S demolicí zchátralého, ve hmotách zachovaného areálu se začalo už v únoru 2003 a pokračovalo do konce roku 2005. Zůstala část štoku, humno a kus obvodové zdi sladovny. Je zde nové náměstí, byty, restaurace a obchody.



1912

Důl Jaroslav / Tuchlovice / Nosek

Tuchlovice

△ 50°07'37.28"N, 13°59'31.51"E

1941–1943, 2002, 2004–2005

Pražská železářská společnost založením dolu Jaroslav v únoru roku 1941 reagovala na úbytek těžby z vyčerpaných kladenských dolů. Pojmenován byl po řediteli Živnostenské banky Jaroslavu Preissovi, pak se jmenoval Tuchlovice, v padesátých letech po ministru vnitra Nosek. Sevřené architektonické a urbanistické řešení areálu dolu navrhl pravděpodobně architekt Otakar Štěpánek (1898–1973). Od osmdesátých a především v devadesátých letech 20. století nastal útlum. Těžba ukončena v únoru 2002, po zasypání jámy koncem roku 2004 je krátce nato zcela srovnán se zemí.



2004

Válcový mlýn Jana Tachecí

Nymburk-Drahelice, Kostomlátecká

▲ 50°10'25.57"N, 15°00'25.76"E

1783, 1885, 1923, 2005

Po požáru původního mlýna v roce 1885 vystavěna nová rozlehlá neorenesanční budova. V roce 1923 moderně koncipovaná mlýnice s osmi válcovými stolicemi také vyhořela a od té doby zůstala mimo provoz. Ve druhé polovině 20. století v areálu hospodařil drubežářský závod, z té doby pocházely necitlivé přestavby a začaly demolice části hospodářských objektů i mlýnice. Zanedbaný byl zbořen po roce 2005. Ušetřen zůstal památkově chráněný obytný dům, který si zachoval původní podobu včetně stavebních detailů.



kolem 1900

Právozárečné občanstvo, spol. s r. o., rolnický pivovar

Písek, Gregorova

▲ 49°18'18.41"N, 14°08'52.13"E

kolem 1878, 1942, 2004–2005

Pivovary zůstávaly charakteristickými dominantami měst, přestože už dávno přestaly vařit pivo. Platilo to i o pivovaru vystavěném Vojtěchem Maxou kolem roku 1878. Neměl štěstí na majitele, v roce 1942 byl jeho provoz zastaven – a už nikdy obnoven. Letitá devastace neudržovaných objektů v zimě 2004–2005 vyústila, i přes nedořešenou restituci, k demolici všech objektů. Stojí tu soubor bytových domů.



1993

Spolková továrna na cukr v Českém Brodě

Český Brod, Krále Jiřího

▲ 50°04'32.20"N, 14°52'3.276"E

1868, 2005

Založen v roce 1868 původně jako rolnický akciový cukrovar, po nedobrou finanční situaci přešel do majetku knížete Lichtenštejna, který jej rozšířil a modernizoval. Změny pokračovaly ve dvacátých letech, kdy se stal hlavní a vývozní továrnou Pečecké rafinerie cukru, pokračovaly pak ještě za národního podniku v šedesátých a osmdesátých letech. Po privatizaci snaha provoz udržet, pak v konkurzu, roku 2005 cukrovar zbourán.



kolem 1910

W. F. Olbrich, mechanická přádelna lnu a konopí

Bruntál, tř. Práce

△ 49°58'53.97"N, 17°27'47.36"E

1860, 1906, 1909, 2005

První mechanickou přádelnu v Bruntále z šedesátých let 19. století koupil roku 1906 místní starosta a vážený obchodník Wenzel Franz Olbrich (1846–1930). Jeho prvními kroky byly proměna zastaralého provozu a výstavba nových, architektonicky výrazných budov, které zasáhly do podoby bruntálských ulic. Kromě lněné a koudelové příze se tu vyráběla i příměšová směs (len a celulóza). Odbýtiště nacházel v okolních tkalcovnách na Šumpersku, ale i v Čechách, Polsku, Maďarsku a Jugoslávii. V lednu 1947 byl areál zařazen jako konfiskát do národního podniku Moravolen. Po zboření v roce 2005 svědectví průmyslového rozvoje města v 19. a 20. století překryl obchodní dům Kaufland.

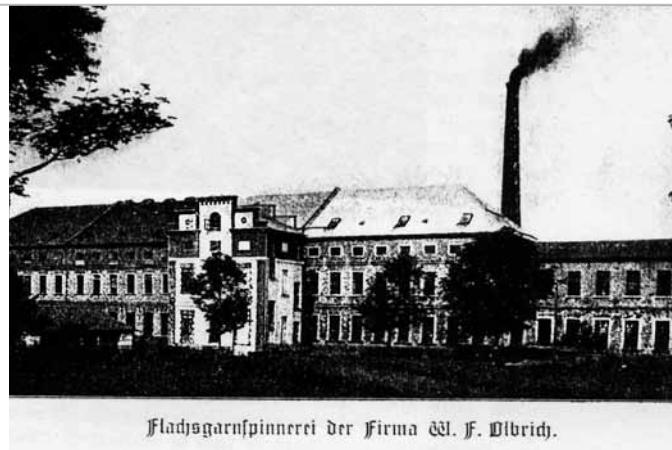
Anton Schimmer, továrna na dřevěné výrobky / Teroz

Tachov, Moravská, Sokolovská

△ 49°48'8.637"N, 12°38'9.692"E

kolem 1900, 1928, 2005

Dvacátá léta 20. století pro opuštěnou a zchátralou Lanzovu továrnu na nároží dvou tachovských ulic znamenala další začátek. V roce 1928 ji převzal Anton Schimmer a areál proměnil v uznávaný závod na zpracování soustruženého dřeva. Velmi kvalitní dřevěné hračky, růžence, věšáky, knoflíky, spony a další předměty vyvážel i do zámoří. Po znárodnění došlo ke změně výroby, dřevěné perly nahradila zemědělská technika. Naposledy tu byla prodejna automobilů. Ještě nedávno opravený areál zmizel roku 2005 a stojí tu supermarket Lidl.



1913



2000



1940

Usměrňovací stanice spalovny

Praha 9-Vysočany, Podkovářská

▲ 50°06'15.45"N, 14°30'40.29"E

1931–1933, 2006

Kompozičně sevřenou a racionálně provozně uspořádanou stavbu podle projektu architekta Josefa Mlíky postavila pro Elektrické podniky firma Lanna. Upravovala elektrický proud produkovaný vysočanskou spalovnou odpadů. Funkcionalistický výraz podpořilo užití ocelového nýtovaného skeletu z válcovaných profilů, vyzdívaných tvarovkami z průmyslové kameniny zn. Petráš. Vznikla tak volná prostorová struktura transformátorových kójí a bohatě prosvětlených komunikačních i obslužných prostorů, s výrazným uplatněním motivu pásových oken.

Stanice bez větších změn v provozu do roku 2003 – tehdy byla odstraněna technologie a objekt prodán. Prostory trafostanice vzhledem k moderní konstrukci bylo možné bez velkých problémů znovu využít, třeba pro archiv či knihovnu, v září 2006 je developerskou společností Finep zbořena, pozemek čeká na zastavění.



2003



2005



1932



1940



1935

Ústřední prádelna sídliště u Zelené lišky na Pankráci

Praha 4-Krč, Pacovská

▲ 50°02'47.00"N, 14°26'27.49"E

1932–1933, 2006

Strojní prádelnu, ve své době jedinou v republice, postavila pro obyvatele funkcionalistického sídliště u Zelené lišky (na pražské Pankráci) Obecně prospěšná akciová společnost pro stavbu domů s malými byty. Projektantem byl spoluautor sídliště architekt Antonín Černý, stavbu provedla firma Lanna.

V budově kromě prádelny, jejíž technologickou část dodala karlínská továrna Havelka a Mész, byly také sušárna a žehlárna, v přízemí prostorná čekárna, místnost pro děti a bufet. S přestávkou, kdy v šedesátých letech proběhla modernizace, sloužila původnímu účelu do roku 1995.

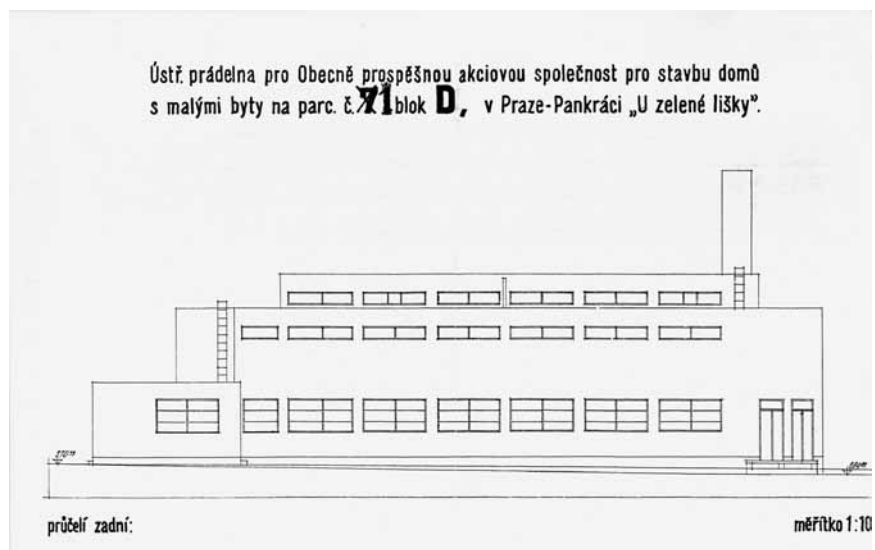
Budova byla zbořena zjara roku 2006, místo zůstává prázdné.



1935



2005



1932



2006



kolem 1920

Měšťanská právovárečná společnost v Jirkově

Jirkov, Smetanovy sady

▲ 50°30'00.15"N, 13°26'41.90"E

1841–1843, 1976, 2006

Společnost pivovarníků v Jirkově roku 1841 zakoupila pozemky a sklepy po starším pivovaru, jehož historie sahala do 15. století. Nad nimi založila rozlehlejší a promyšleně uspořádaný pivovarský komplex, v následujících letech průběžně modernizovaný: s hvozdem a varnou (v roce 1891 tu firma Noback a Fritze zřídila parní varnu), s objektem strojovny chlazení, lednicí a chladírnou, obytnými budovami a sladovnou. Zrušen byl v sedmdesátých letech 20. století po zbudování nového pivovaru v Mostě-Sedleci.

Od té doby charakteristická pivovarská architektura z druhé poloviny 19. století chátrala, v devadesátých letech pivovar vyhořel, sklepy sloužily k uskladnění zeleniny. Po neúspěšné privatizaci obálkovou metodou roku 2002 se před očima měnil v ruiny. Na jaře 2006 zbourán. Stojí tam obchodní centrum Tesco.



2003



2006



2003



1912



1898

Textilní továrna Ignaz Klinger / Mototechna

Mladá Boleslav, Ptácká

▲ 50°24'48.31"N, 14°54'0.054"E

1819, 1881–1888, 2006

Kartounku na břehu Jizery v Mladé Boleslavi založili v roce 1819 kresliči Jeremiáš Singer a kolorista Karl Köchlin, přenesli sem zkušenost z nejstarší tiskárny textilu v okolí, z kosmonoské manufaktury hraběte Bolzy. V následujících letech se v továrně vystřídalo několik majitelů, roku 1881 ji koupila rodinná firma Klingerů z Nového města pod Smrkem a zahájila velkorysou přestavbu na moderní textilní závod, dokončenou roku 1888. Areál s vícepodlažními budovami vycházel z jednotné koncepce a tvořil urbanistický celek s parkovou úpravou, nepřehlédnutelnou na dobových ilustracích. Podnik instaloval nové stroje a koncem 19. století se už v dílnách svítilo elektrinou. Bombardování při jednom z posledních leteckých útoků 2. světové války poničilo část areálu a usmrtilo desítky lidí. Po znárodnění v objektech bývalé továrny zřídila Mototechna centrální sklad náhradních dílů a vozidel.

Přes pohnuté osudy se budovy dochovaly v dobrém stavu do konce roku 2006. Tehdy byly zbořeny a ustoupily Technologickému centru automobilky Škoda.



2005



2008



1933

Adolf R. Löwenstein, továrna na boty / Jihlavan

Jihlava, Tovární

▲ 49°23'32.76"N, 15°35'33.63"E

1865, 1901, 1906, 1916–1920, 1930, 2006

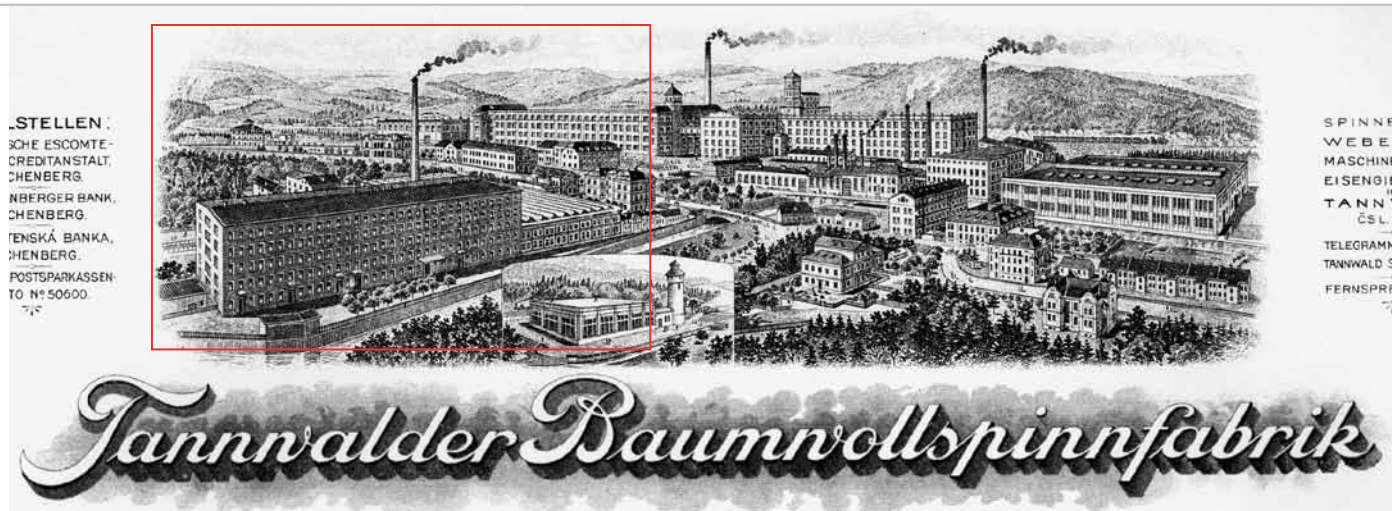
K bývalé tkalcovně Davida Kohna (dříve přádelna Ignaze Höcka) připojil roku 1901 stavitel Josef Kubička západní trakt. Tím začala přestavba areálu pro potřeby obuvnické firmy Adolfa R. Löwensteina. Do podoby, ve které se víceméně dochovala až do demolice v roce 2006, byla hlavní tovární budova přestavěna v letech 1916–1920 podle projektu frankfurtského architekta C. T. Steinera. V roce 1930 byla ještě na pozemcích Jihlavské továrny na obuv postavena budova firmy Trias z Vídně. Po válce zde sídlila strojírenská firma PAL, po ní Jihlavan. Objekt ze třicátých let zmizel první v roce 1950, když ustoupil stavbě mostu. Co bylo načato budováním silničního průtahu vyústilo ve zbourání celého továrního komplexu v roce 2006. Silnice je vidět i na současné fotografii obchodního centra City Park od ateliéru Kuba & Pilar architekti, které tam stojí.



1952



◀2009



před 1926

Tkalcovna Tanvaldské přádelny bavlny / SEBA

Tanvald, Krkonošská

▲ 50°44'09.54"N, 15°18'21.04"E

1845, 1901, 1903, 2006

Johann Mayer, majitel Tanvaldské přádelny bavlny se rozhodl vlastní přízi také dále zpracovávat a na místě mlýna postavil již roku 1845 první tkalcovnu bavlny na Tanvaldsku. Roku 1901, krátce poté, kdy byla celá firma akcionována a majoritními vlastníky se stali Gottlieb Lederer a Julius Wolf, poničil budovu požár a šumberská stavební firma Karla Pekárka následně postavila tkalcovnu o patro vyšší, s rovnou střechou. Stavitel H. Goth, zástupce významné projekční kanceláře Séquin & Knobel, připojil roku 1903 šedovou přístavbu, která pak byla ještě několikrát rozšířena.

Po znárodnění tkalcovna připadla národnímu podniku SEBA (závod 08), výroba skončila v devadesátých letech 20. století. V únoru 2006 se část, sanovaná už ve třicátých letech, vinou statické poruchy zřítíla. Zanedlouho, přes záměry využít ji pro městskou vybavenost, byla v srpnu 2006 nejstarší tanvaldská tkalcovna zbourána. Stojí tam typizovaná prodejna Lidl.



1921



◀2006



▲ 1921, ▼ 1995

Cihelna Johanna Kreibicha

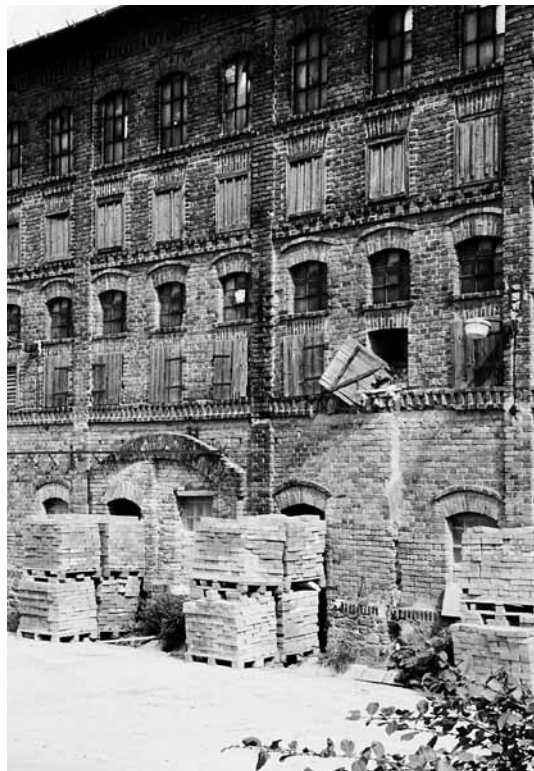
Varnsdorf, Tkalcovská

▲ 50°54'49.56"N, 14°36'28.99"E

kolem 1907, 2006

Byla poslední ze tří varnsdorfských cihlen, které zásobovaly místní stavby rozrůstajícího se textilního průmyslu. Kolem roku 1907 ji patrně založil Johann Kreibich. Výrazný industriální objekt z neomítaných cihel jakoby byl reklamou na své výrobky: segmentově zaklenuté dveřní i okenní otvory, z cihel plasticky tvarované lizény a římsy s geometrickým ornamentem. Donedávna ve velmi autentickém stavu, včetně původní technologie a důmyslného horkovzdušného systému. Technologická posloupnost vtiskla podobu objektu: v prvním patře zavážení pecí, v druhém sušárna, původní větrací komíny ústily v hřebeni střechy.

Historická stopa jednoho z oborů keramického průmyslu zůstávala v provozu do poloviny devadesátých let 20. století. Po opětovných pokusech cihlářskou výrobu zachovat majitel strojní zařízení rozprodal. Zbourána kolem roku 2006, zůstává plevelem zarostlé prázdné místo.





2005

Nákladové nádraží

Plzeň-Východní Předměstí, U Prazdroje

△ 49°N 44'48.87", 13°E 23'40.82"

1898–1904, 2006

Nákladové nádraží bylo postaveno Rakouskou státní dráhou poté, co plzeňský železniční uzel převzala od zestátněné Dráhy Františka Josefa a od společnosti dráhy Plzeňsko-březenské, na místě jejíhož nádraží postavila své nádraží nákladové. Typové plány (tzv. normálie) dodalo přímo ministerstvo železnic. Nádraží mělo původně šest kolejí a tvořily je symetrické dvojice nakládacích ramp s navazujícími podélnými skladišti s patrovými administrativními budovami v čelech, mezi nimiž vedla příjezdová cesta. Roku 2005 koupila nádraží po výběrovém řízení od Českých drah společnost InterCora a v září roku 2006 všechny budovy zbourat. Nyní zde stojí obchodní centrum.

Pivovar Lysá nad Labem, Jan Slunečko, v. o. s.

Lysá nad Labem, Pivovarská

△ 50°12'0.631"N, 14°50'41.71"E

1503, 1890, 1924, 1960, 2006

Původní pivovar sahal svou historií do začátku 16. století. Koncem 19. století jej získal průmyslník Friedrich Franz Josef von Leitenberger. Sládkem se stal Jan Slunečko, který pivovar zmodernizoval a kvalitou piva proslavil. Pivo se tu přestalo vařit začátkem šedesátých let, poté objekt sloužil podniku Fruta jako zelárna. Pivovar byl zbourán v roce 2006 a na místě, s jistou osudovou ironií, se připravuje výstavba nové městské čtvrti Sluníčková Zahrada.



kolem 1935

Cukrovar hraběte Mittrowského

Sokolnice, Kobylnická

△ 49°06'58.84"N, 16°43'42.83"E

1840–1841, 1927, 1991, 2006

Ve zrušené koželužně založil ve čtyřicátých letech 19. století hrabě Ditrichštejn cukrovar, který záhy přešel do majetku rodu Mittrowských. Průběžně se technologicky rozvíjel, k nejrozsáhlejšímu patřila rekonstrukce provedená Škodovými závody ve dvacátých letech 20. století. Koncem 2. světové války téměř zcela zničen ustupující německou armádou, přesto znovu obnoven, v provozu do roku 1991. Přestože na první pohled jakoby slepenec přestavovaných továrních budov, bylo možné vysledovat kontinuální stavební vývoj, tj. prakticky od počátků průmyslové výroby cukru na Moravě. Zasloužil by si ochranu jako průmyslová památka. Zbořen roku 2006.



2006

Továrna na cukr a líc v Nových Dvorech

Ovčáry-Nové Dvory

△ 49°57'41.69"N, 15°19'50.44"E

1860, 1923, 1994, 2005–2006

Výrobu přenesl do Ovčár hrabě Rudolf Chotek z nedalekých Nových Dvorů, do továrny zbudované začátkem šedesátých let na místě zrušeného ovčína, v sousedství pivovaru, lihovaru a mlýna, s nimiž cukrovar tvořil prosperující hospodářský celek. Rozsáhlejší rekonstrukci po roce 1923 provedly firmy Brát a spol., Českomoravská továrna na stroje a Škodovy závody, střešní konstrukce firma Karel Wiesner (Kolín), tehdy se změnily i původní historické fasády. Mimo provoz byl už od roku 1994. Zdevastovaný, nevyužívaný a vážně staticky poškozený zbořen v roce 2006 – zachován komín a zpustlá administrativní budova s byty a vrátnicí.



2003



1858



2006

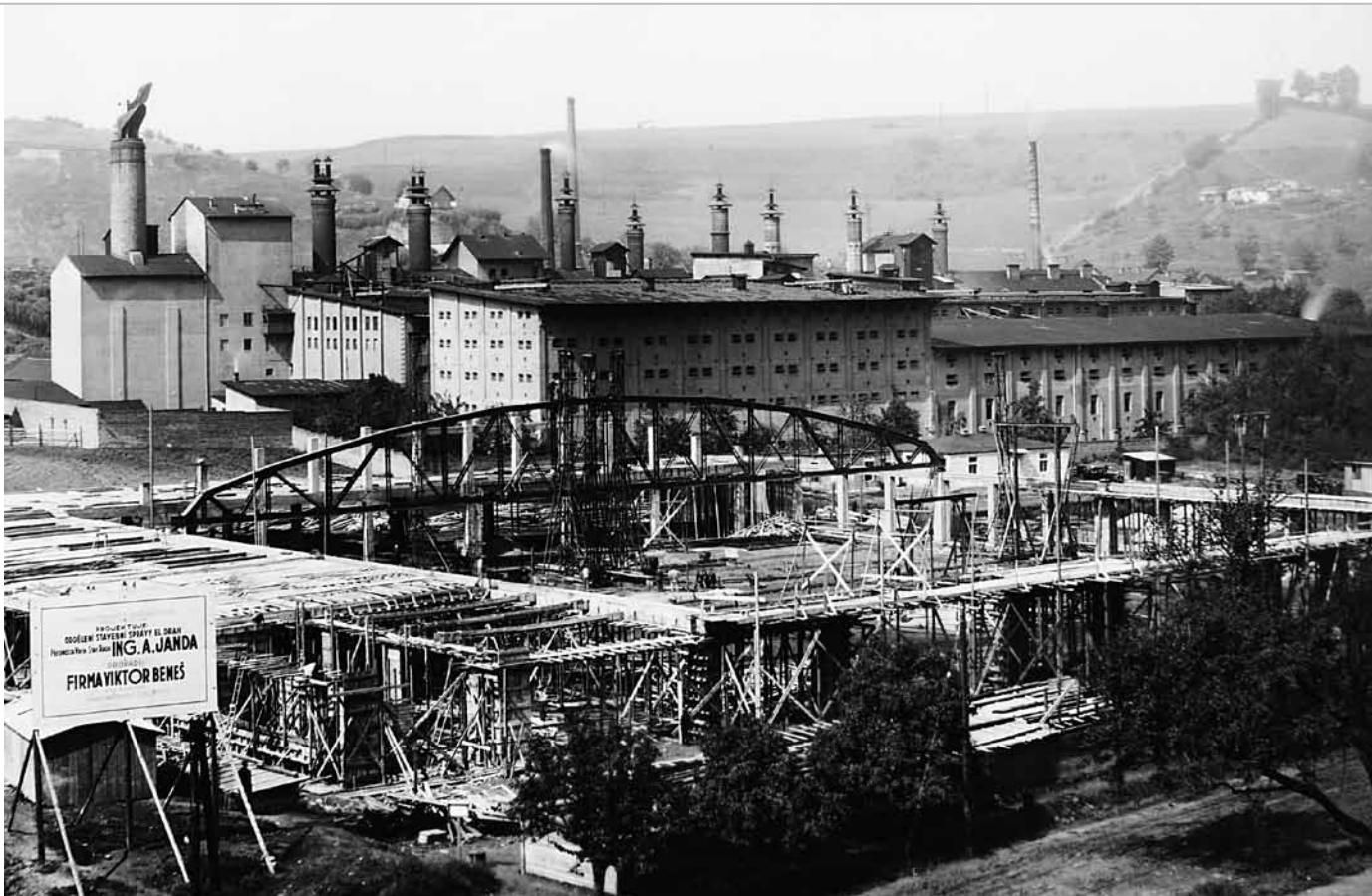
► Augusta Tschinkela synové, cukrovar

Lovosice, Třebenická

△ 50°30'35.52"N, 14°03'5.757"E

1844, 1858, 1998, 2006

August Tschinkel založil první rakouskou továrnu na cikorku již roku 1806 v Chřibské-Krásných Polích a od roku 1844 budoval klasicistní areál továrny v Lovosicích, u kterého jeho synové, Emmanuel, Anton a Franz roku 1858 zřídili také cukrovar. Od osmdesátých let 19. století se věnovali zejména výrobě cukrovinek v nové továrně na protější straně dráhy, která se stala základem dnešního závodu Deli, a osamostatněný cukrovar roku 1884 zbankrotoval. Výroba pak přežívala spíše pod vlivem peněžních ústavů, bank a jejich concernů. Poslední z necitlivých stavebních zásahů proběhl ve znárodněném podniku v padesátých letech. Ačkoli cukrovar v roce 2003 získalo město Lovosice a ústecká projekční kancelář AGN architekta Vladimíra Nováka připravila projekt regenerace budov, nakonec byly budovy srovnány se zemí, jako poslední v listopadu 2006 zbytky původní Tschinkelovy továrny.



1931

První pražská sladovna Marie Reiserové a synů

Praha 6-Dejvice, Podbabská

▲ 50°06'43.52"N, 14°23'27.53"E

1872–1873, 1908–1914, 2007

Místo pro sladovnu vybrala Zemědělská společnost se Spolkem pražských hostinských ještě v době, než se k Podbabě přiblížila městská zástavba. Okolí bývalo ječmenářskou oblastí, poblíž byla odbytiště sladu a železnice. Stavitel Emanuel Brabec z Karlína začal roku 1872 zbudováním cihelny, kde z místní cihlářské hlíny páčil cihly, ze kterých vyrůstala sladovna. Zprovozněna byla roku 1873 a o čtyři léta později ji zakoupila Marie Reiserová (1832–1915). Firmu, roku 1884 nazvanou Erste Prager Malzfabrik M. Reiser & Söhne, roku 1897 přebírají Emil a Robert Reiserovi a budují největší sladovnu v Evropě. Koncem století dosáhla plocha humen deseti tisíc metrů

čtverečních a sladovna měla sedm hvozdů. Roku 1908 projektuje Bruno Bauer (1880–1938) železobetonovou pětipodlažní budovu humen, rozšiřování pokračovalo v roce 1914 dalšími přístavbami, na kterých se podílel stavitel Adolf Pěkný (1878–1932) a architekt Max Spielmann (1881–1970), železobetonové konstrukce prováděla firma Pittel & Brausewetter.

Po přestávce, způsobené 2. světovou válkou, sladování pokračovalo až do roku 1993. Nový majitel, italský developer, nechal zpracovat několik variant využití sladovny a okolí. Zpětně je zřejmé, že uplatnil metodu pozvolného odkrajoval: projekt z roku 2000 ještě sliboval zachování hlavního traktu historické sladovny, ponechával starší humna s litinovými sloupy. Později investor ICKM Real Estate ubezpečoval, že zůstanou alespoň hvozdy s komíny. V létě 2007 zmizely i poslední zbytky unikátního industriálního objektu, údajně kvůli špatné statické. Nejspíš narušené ubouráváním památky.



2007



2007



2003



2009



1908

Strojírna Ruston & Co.

Praha 8-Karlín, Sokolovská

▲ 50°05'56.70"N, 14°28'02.20"E

1832, 1900–1902, 1912, 1935, 2007

Poblíž dnes zasypaného ramene Vltavy a při trati Severozápadní dráhy se z bývalé přádelny rozrůstala strojírna, založená roku 1832 bratry Edwardem a Jamesem Thomasovými. V polovině 19. století závod získal Joseph John Ruston, rozšířil výrobní program, od parních strojů po parníky, plynojemy, lokomobily, mostní a střešní konstrukce. Úměrně tomu rostla továrna. Po roce 1900 stavitel František Schlaffer navrhl průčelí dominantní nové části, mostárny, přistavěl strojovnu. Rustonka už patřila k nejvýznamnějším českým i rakouským strojárnám.

Roku areál 1912 koupily Elektrické podniky a zřídily z ní opravnu kolejových vozidel. Soubor vzácně dochovaných budov různých období sloužil Dopravním podnikům až do roku 1994, poté dceřině společnosti Pražská strojírna. Argumentem pro plošnou demolici v říjnu 2007 byl projekt výstavby nové městské silniční spojky.



2008

Přestože komunikaci by bylo možné vést i mimo. Takto se současně uvolnila stavební parcela na lukrativním místě.

Zaniklou nejstarší vrstvou industriální historie Prahy připomíná nad staveništěm jen trčící se oktagonální komín s kotelnou. Vizualizace developerské společnosti J&T Real Estate předvádějí její včlenění do polyfunkčního projektu Rustonka.



1892



2005



2006



2007



1888

Městská jatka

Jablonec nad Nisou, Jateční, Dobytčí trh, Masná

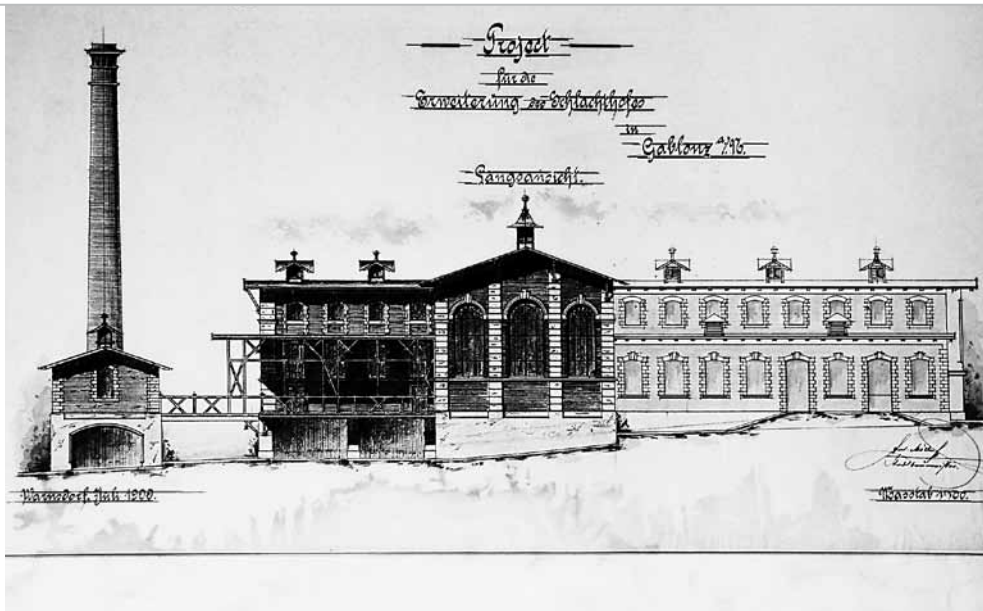
▲ 50°42'57.18"N, 15°09'32.87"E

1886–1888, 1900, 1911, 2007

Rozvoj měst koncem 19. století a začátkem 20. století dokumentoval nový typ průmyslových areálů, městská jatka. Stavba začala na jihozápadním předměstí v letech 1886–1888 podle plánů Arweda Thamera a Carla Dauta. V ose jatečního komplexu dominovala hala porážky, s obdélnými obslužnými budovami po stranách. Ke zprůmyslnění provozu přispělo rozšíření jatek po roce 1900 podle projektu předního odborníka na jateční provozy Antona Möllera

městského stavitele ve Varnsdorfu. Přibyly hala chladírny se strojovnou a samostatnou kotelnou, s navazujícím objektem vepřové porážky, později správní a obytný dům.

Osobitý půvab a kvality architektury zapomenutého městského vybavení přelomu století byly rozeznatelné i na zchátralých zbytcích budov. Demolice proběhla z jara 2007. Místo je prázdné.



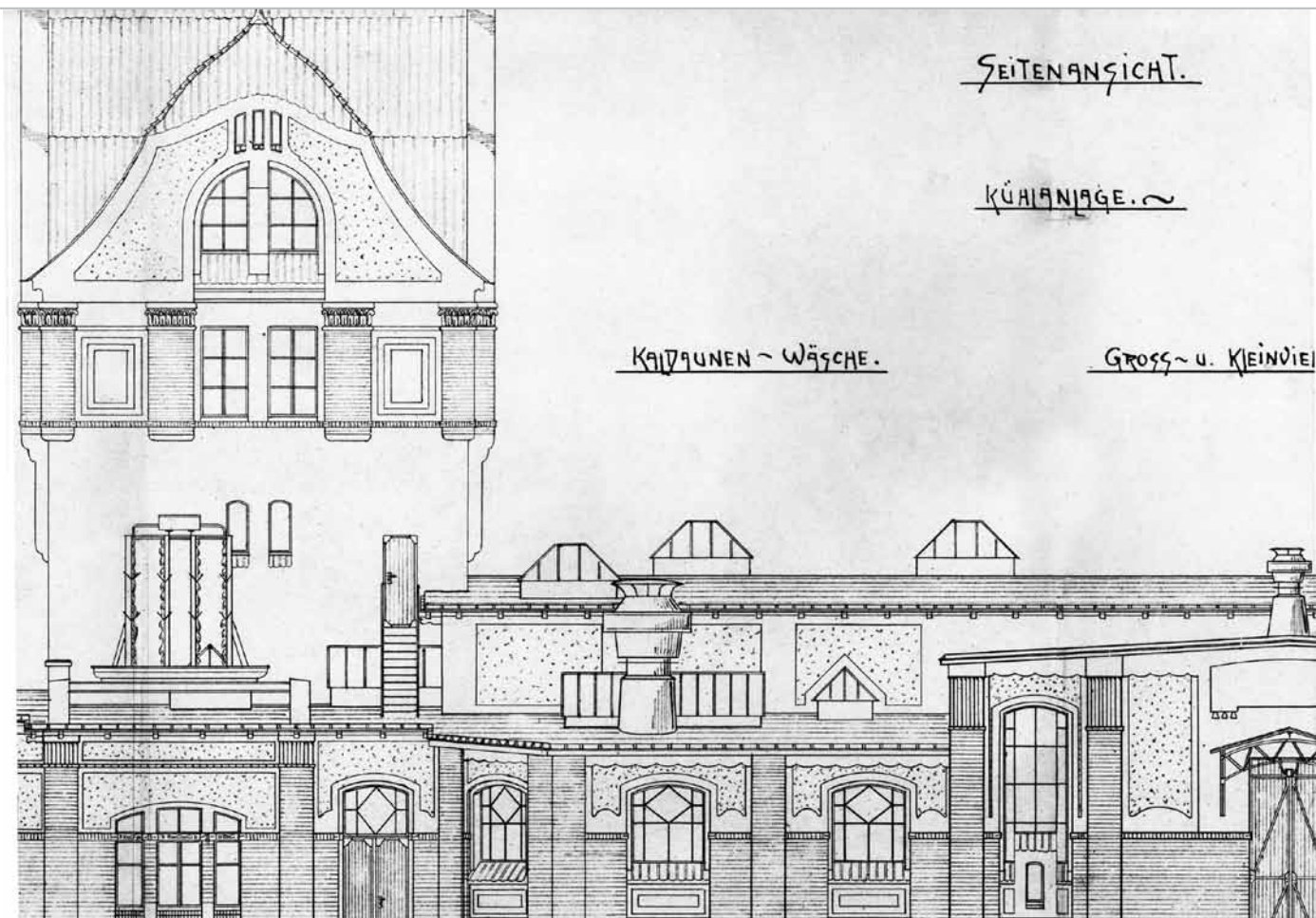
1900



2005



1900



1907

Městská jatka

Liberec III-Jeřáb, Americká

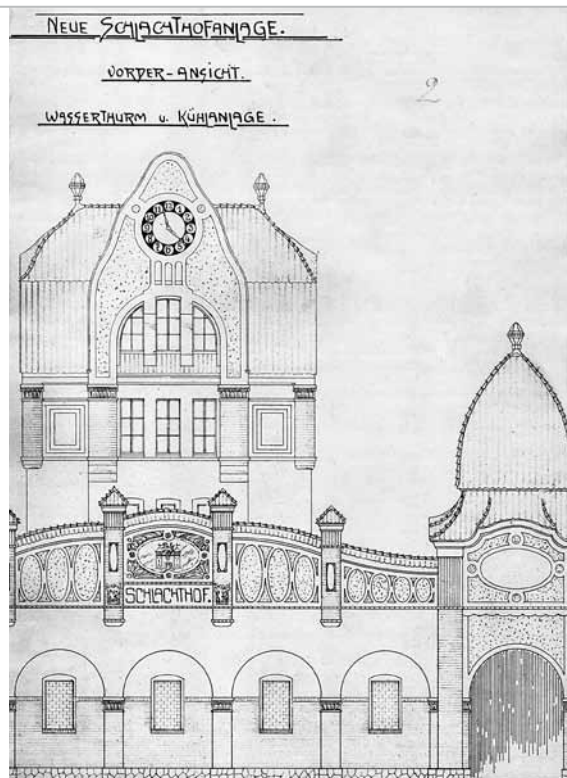
▲ 50°45'26.19"N, 15°02'2.212"E

1907–1909, 2007

Také liberecký areál, podobě jako většina jatek tehdy budovaných, byl městečkem ve městě, typickým propojením racionálních provozních a hygienických požadavků s obchodními ambicemi a dobovým vkusem. V Liberci o jejich zřízení zažádalo Společenstvo řezníků už v sedmdesátých letech, na vydání povolení čekali do roku 1895. Osm objektů s dominantní kotelnou a vodojemem podle projektu městského inženýra Adolfa Kaulferse postavila firma Adolfa Bürgera v letech 1907–1909. Výraznou architekturou ovlivněnou secesí

i moderní koncepcí technického vybavení areál patřil k nejmodernějším v Rakousku-Uhersku.

V Liberci se unikátní areál dochoval téměř beze změn do zboření roku 2007 – o něco déle vydržela kotelna s vodojemem, později také stržená. Podle plánů firmy Luxembourg Invest (dříve Liberecké stavby), která mimochodem bourala i Textilanu, by tu měl stát obytný soubor. Zatím uvolnila místo.



1907



2004



2007



kolem 1925

Strojírna a slévárna Leopold Schifauer / Škoda Plzeň

Klatovy, Domažlická

▲ 49°23'37.92"N, 13°17'11.68"E

1858, 1895–1929, 2007

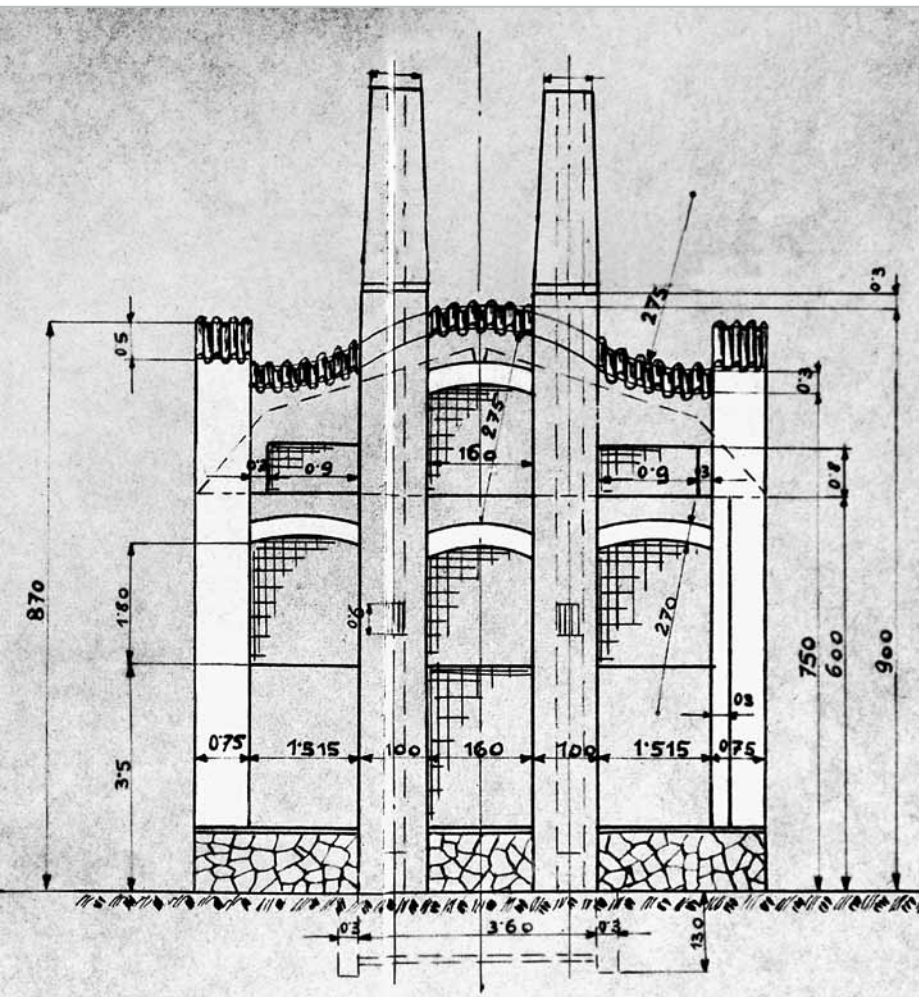
Mědikovec Leopold Schifauer (1823–1900) zakoupil roku 1858 v Klatovech domy čp. 15 a 139 a jejich pozemky umístil svou dílnu, která se stala základem továrny.

Byl autorem několika vynálezů, vyráběl zařízení pro cukrovary a lihovary, vybavil stroji většinu šumavských skláren, postavil několik železničních a silničních mostů.

Továrna byla budována postupně několika klatovskými staviteli, avšak v jednotném, secesí ovlivněném stylu, který jí vtisknul civilní inženýr Jiří Peterlák v letech 1895–1904 projekty slévárny, kotlární a kotelny. Po něm, již za vedení Aloise Schifauera, zde pracoval stavitel Karel Horák (nová slévárna a nová strojovna v letech 1910–1914) a architekt Václav Beneš (nové mědikovecké dílny a slévárna mosazi

1921–1922) a opět Karel Horák (další trojlodní slévárna v její jižní části pozemku z roku 1929).

Po znárodnění továrna několikrát měnila výrobní program a nakonec patřila pod Škodu Plzeň. Větší stavební zásahy ale areál nepostihly, vzácně si uchovával atmosféru technických a kulturních proměn spjatých s dobou jejího zakladatele. Zůstal takřka beze změn do března 2007, kdy byl přes protesty veřejnosti zbourán. Později sice Krajský soud uznal, že demolice byla nezákonná, nicméně na místě unikátní továrny už stojí obchodní centrum Škodovka.



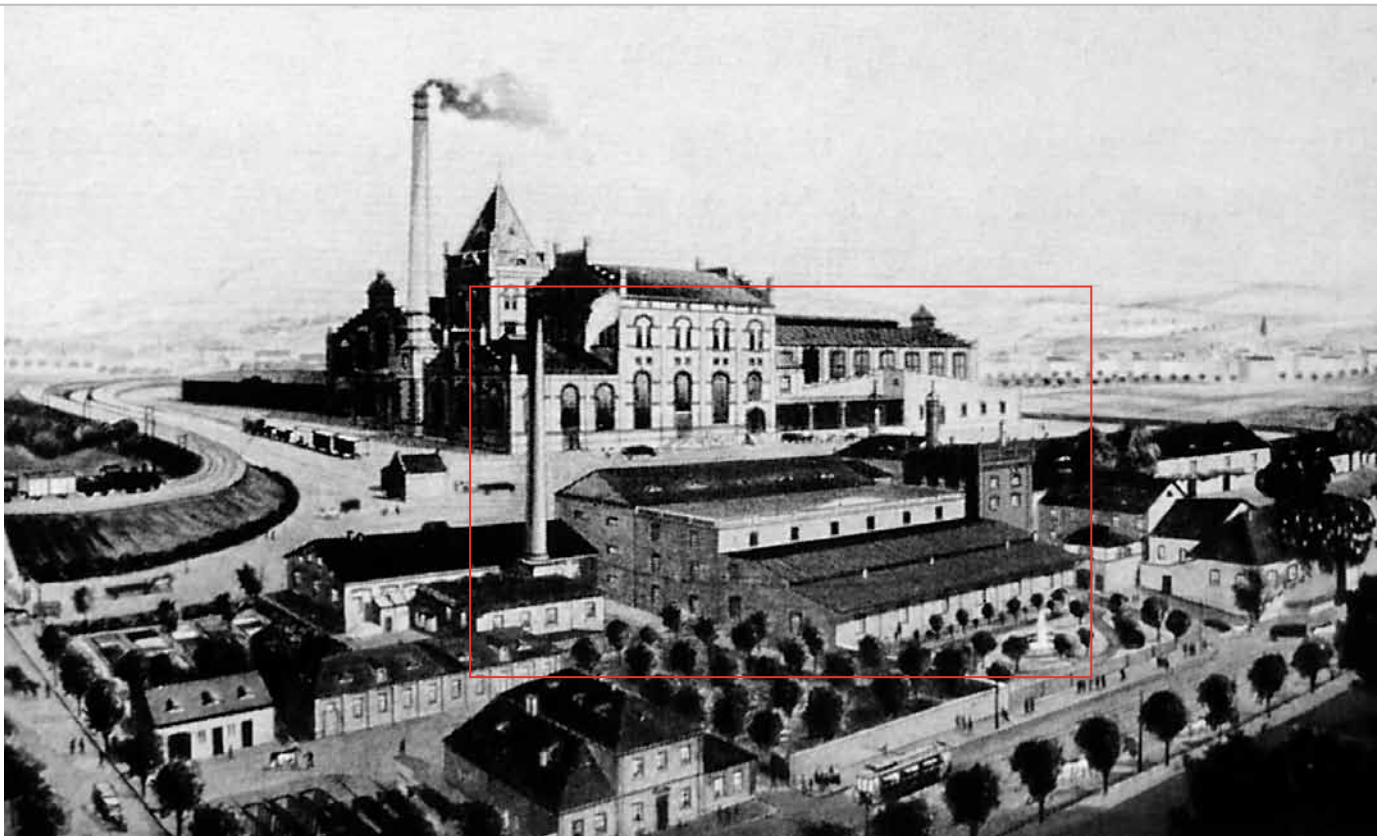
1921



2007



◀2009



kolem 1900

Karel kníže Clary-Aldringen, pivovar

Teplice-Trnovany, Masarykova

▲ 50°38'58.90"N, 13°50'10.43"E

1906–1908, 1976, 2006–2007

Seskupení budov mezi trnovanskou silnicí a novou železniční tratí s bohatě zdobenými fasádami nad okolní zástavbou zdálky připomínalo víc zámek než průmyslový objekt. Nový knížecí pivovar byl zbudován roku 1906 podle projektu domácího stavitele Karla Riegera, tehdy byla upravena a modernizována i níže k silnici umístěná sladovna, s pozůstatky nejstarší barokní části, na jejíž historii tato stavební vrstva navazovala. Pivovar patřil k nejmoderněji vybaveným u nás – s technologií od pražské strojírenské firmy Ringhoffer. Pivo vařil do roku 1976 a na konci osmdesátých let byl zbořen, sladovna byla využívána ke skladování a krok za krokem podléhala zkáze. Převážná část areálu zbořena koncem roku 2006, v lednu 2007 zmizel v sutinách, přes pokusy o prohlášení za kulturní



2006

památku, také zadní trakt, tzv. lahvárna, se zbytky nejstaršího barokního zdiva. Zaspána jsou historická sklepení. V těch místech společnost InterCora staví nákupní středisko.



1910

Josef Ressel, tkalcovna bavlny

Dolní Řasnice

▲ 50°56'30.94"N, 15°09'7.785"E

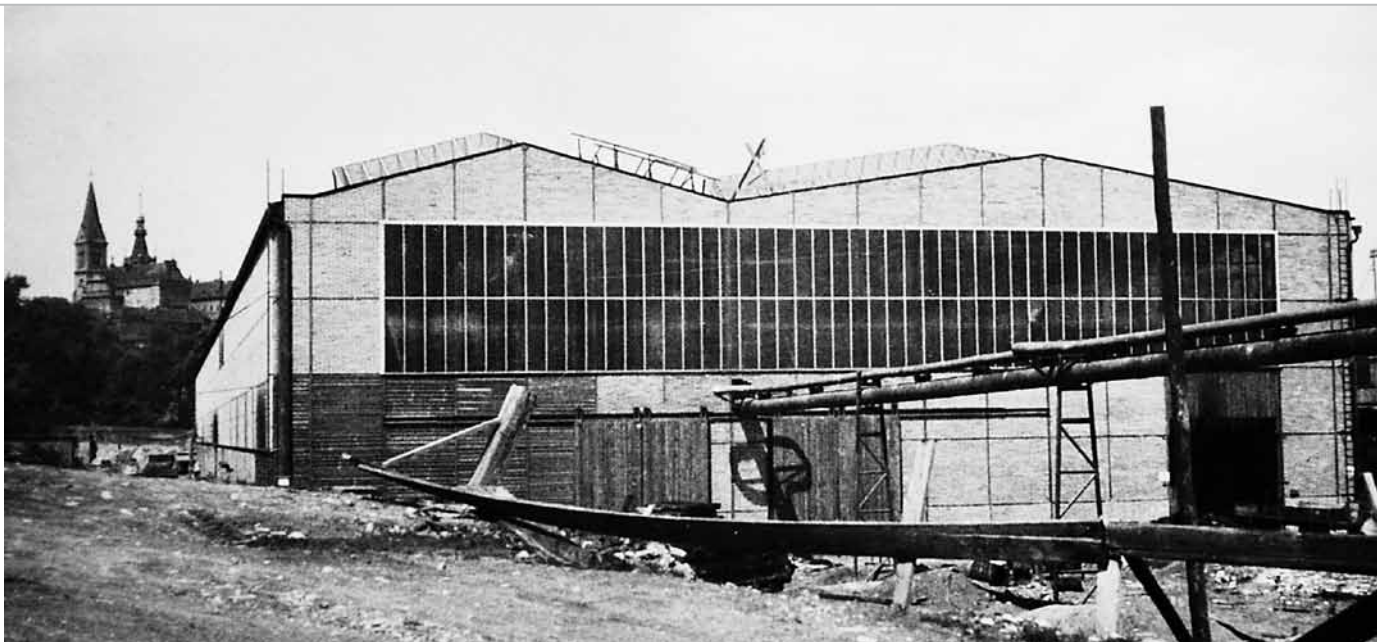
1885–1895, 2007

Reprezentativní průmyslový areál na výrobu polovlněných a bavlněných látek vyrostl uprostřed obce, mezi potokem Řasnicí a železniční tratí, v kraji, který si jinak zachovával spíš zemědělský ráz. V šedesátých letech předminulého století jej založil Josef Ressel, později vedl syn Josef Florian Ressel. Rozmach provázený mimořádnou stavební aktivitou dokresluje podoba továrního areálu (zachycená dobovými pohlednicemi), projekt nových budov vypracoval a od roku 1885 na stavbu dohlížel Josef Neisser z Frýdlantu. Začátkem 20. století továrna zaměstnávala už čtyři sta lidí, ještě podle soupisu nemovitostí z roku 1948 stály dvě třípodlažní tkalcovny, šlichtovna a kotelna, ve dvou vilách byly kanceláře a byty. Po znárodnění tu působila liberecká Severochema. Koncem devadesátých



2007

let 20. století, než se areál dostal do Národní databáze brownfields CzechInvestu, tu plánovala jedna belgická firma výrobu izolačních panelů. Demolice v létě 2007.



1948

Sklady, válcovna č. IV, válcovna jemná č. V / Maďarka

Kladno, Ocelářenská

▲ 50°08'47.09"N, 14°06'32.69"E

1910–1914, 1949, 1959, 2007

Válcovna jemná č. V., lidově nazývaná Maďarka, byla přistavěna na západním okraji tehdejší huti Koněv v roce 1959 k válcovně č. IV. z roku 1949. Po rekonstrukci v letech 1975–1978 se výroba soustředila na ušlechtilou ocel, a válcování drátů, sviteků, pásovin a tyčí z ušlechtilých ocelí pokračovalo do ukončení výroby roku 2006. Psalo se pak o ní ještě, když se v sobotu 27. 7. 2007 část haly zřítila na zloděje kovů, kteří rozebírali konstrukci nosníků. Dva přišli o život. Následovala okamžitá demolice, s válcovnou zanikla i sousední hala bývalých skladů Pražské železářské společnosti postavených v letech 1910–1914 ve stylu moderny.



2007



2007



kolem 1925

August Neumann, pletené a stávkové zboží

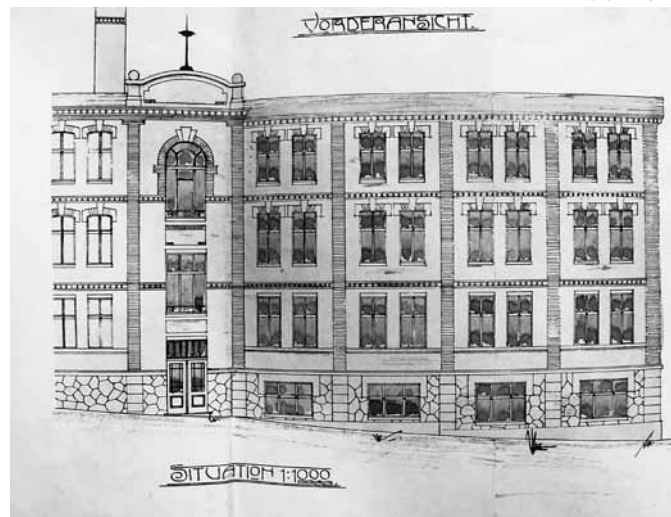
Vejprty, Martinská

▲ 50°29'58.96"N, 13°02'07.50"E

1907–1911, 1926, 1931, 2007

Dvoupatrovou továrnu na pletené a stávkové zboží, rukavičkářské látky, šátky, šály a kravaty dal postavit August Neumann v letech 1907–1911 podle plánů Wenzela Mattusche a Antona Schreitera. Po znárodnění a převedení továrny pod národní podnik Továrny stávkového zboží AŠ továrna po čas využívána jako internát. Po jeho uzavření, opuštěná a bez údržby chátrala, rozebírána a rozkrádána sběrači kovů. Staticky narušená budova se v lednu 2007 zřítíla a zabila člověka.

Zbytek nechal městský úřad ve Vejprtech z bezpečnostních důvodů strhnout. Zůstal sousední obytný dům.



1907



◀2007



1926

Tiskárna Bayer a spol. / Obchodní tiskárny Kolín

Kolín, Rorejcova

▲ 50°01'32.32"N, 15°12'33.38"E

1880, 1926, 1996, 2007

Pro rozšiřující se tiskárnu, založenou Josefem Leopoldem Bayerem, postavila v roce 1926 kolínská firma ing. Viktor Levín výraznou železobetonovou budovu, nad níž v úrovni třetího patra jako věž vystupoval prostorný a prosvětlený fotoateliér. Po roce 1949 patřila k podniku Obchodní tiskárny Kolín (OTK) až do ukončení výroby roku 1996.

Na jejím místě je obchodní centrum Futurum Kolín.



1975

Osram, akciová společnost / Tesla

Praha 7-Holešovice, Dělnická, Jankovcova, Tusarova

▲ 50°06'9.833"N, 14°27'19.09"E

1921–1922, 1948–1958, 2007

V letech 1921–1922 architekt Max Spielmann (1881–1970) vyprojektoval pro společnost Osram, továrnu na žárovky, přízemní výrobní s třípatrovou kancelářskou a expediční budovou, o několik let později přibyl ve dvoře sklad. Po znárodnění se areál, provozovaný podnikem Tesla, rozrůstal k Dělnické ulici: v roce 1948 přístavbou jídelny pro zaměstnance, v letech 1955–1960 železobetonovým skeletem etážové továrny na rohu Jankovcovy a Dělnické ulice. Všechno strženo v roce 2007.

Pivovar právovárečného měšťanstva

Beroun, V Zahradách

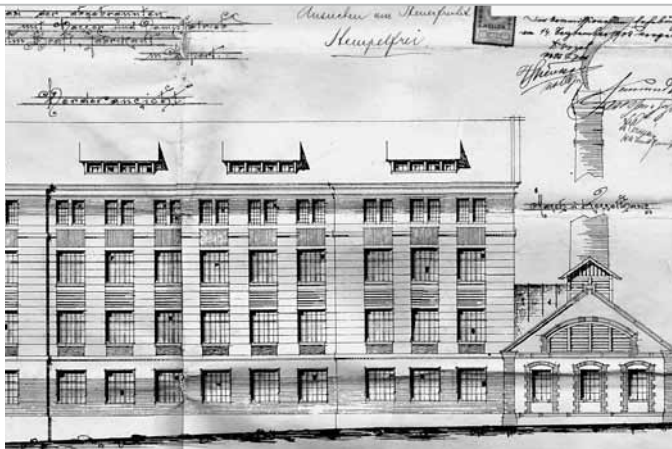
▲ 49°58'2.353"N, 14°04'18.83"E

1872, 1978, 2007

Nový berounský měšťanský pivovar vařil pivo od roku 1872. Výraznou modernizaci zaznamenal od konce devadesátých let 19. století, po průběžných rekonstrukcích dosáhl produkce 20 000 hektolitřů piva ročně. Dominantou areálu se staly nové lednice, v roce 1904 přibyl charakteristický dopravník ledu z Berounky. Pivovar prosperoval i ve dvacátých a třicátých letech. Výroba skončila v sedmdesátých letech 20. století, pak fungovala jen stáčírna a sklad Západočeských pivovarů. V roce 2007 byl pivovar, až na hvozď, demolován. Na jeho místě by měla začít výstavba Residence nábreží.



1900



1908

Wilhelm Kraft, továrna na gumové stuh

Vejpřty, Boženy Němcové

△ 50°29'45.24"N, 13°01'45.67"E

1888, 1900–1910, 2007

Wilhelm Kraft od roku 1888 vyráběl šle, tkalcovské zboží, gumové a železné příže. Novou továrnu o třech podlažích a s podélně připojenou kotelnou a strojovnou pro něj roku 1902 postavil F. Miller. Záhy však vyhořela a podle plánu z roku 1908 ji obnovil (s použitím původní kotleny) stavitel Josef Rohm z Vejprty. Výroba pokračovala do roku 1947, pak objekty využívala hraniční vojenská posádka. Zbořeny v červnu 2007.

Továrna na klobouky A. Peschel / Tonak

Nový Jičín-Šenov, Dukelská

△ 49°36'5.264"N, 18°00'19.46"E

1870, 1905–1911, 1951, 2007

Významný výrobce hladkých a velurových klobouků, známých po celém světě. Firma se rozrostla z malé továrny založené roku 1870. Ke starším etážovým budovám přibýly především v letech 1905–1911 nové, které tvořily charakteristický shluk staveb z režného zdiva. Po roce 1945 firma znárodněna a začleněna do národního podniku Tonak, začátkem padesátých let výroba definitivně ukončena a objekty předány armádě. Po neúspěšném návrhu na prohlášení kulturní památkou většina areálu zbořena v roce 2007. Je plán budovat zde nákupní centrum.



2007

Hangáry vojenského letiště

Olomouc-Neředín, tř. Míru

△ 49°35'35.24"N, 17°12'29.49"E

1919, 1925–1928, 2007

Mezi nejcenější stavby vojenského letiště v Olomouci patřil železobetonový trojlodní hangár z roku 1926 podle projektu Stanislava Bechyně (1887–1973) a také trojice montovaných ocelových hangárů typu Pícha I a jeden větší, typu Pícha II, které sem dodala v letech 1925–1928 královéhradecká mostárna Alfréda Ippena. Demolice této části areálu, která se ocitla v majetku města, začala v květnu 2007 právě stržením těchto staveb.



1946



1929

F. J. Jiruška a syn, továrna na kůž

Týniště nad Orlicí, Mostecká

△ 50°08'54.59"N, 16°04'7.892"E

1876, 1912–1929, 2002, 2007

František Josef Jiruška továrnu založil v roce 1876 a k prosperitě firmy bezesporu přispělo uplatnění nových technologií. Byl u nás prvním koželuhem, který si pořídil stroj na púlení kůží, roku 1892 zakoupil parní stroj. Po roce 1912, kdy se podílníkem firmy stal František Jiruška mladší, postavil etážovou budovu se železobetonovými stropy podél Mostecké ulice, v roce 1924 na přikoupeném pozemku velkou halu se 420 číníci vanami, do roku 1929 funkcionalistickou kotelnu. Měl sklady ve všech hlavních městech Evropy, patřil i k hlavním dodavatelům firmy Baťa. Se znárodněním továrna včleněna do podniku Závody Antonína Zápotockého Jaroměř. Výroba končila v roce 2002, za pět let zbořeno.

Pivovar premonstrátského kláštera v Hradisku u Olomouce

Hrochův Týnec, Riegrova

△ 49°57'24.70"N, 15°54'51.26"E

kolem 1744, 1913, 2007

Kdysi jeden z mnoha typických vrchnostenských pivovarů na českém venkově, založený počátkem 18. století nejspíš zásluhou premonstrátů z Hradiska u Olomouce. Vaření piva zastavil už během 1. světové války. Dlouhodobě opuštěný a před očima mizející areál. Místo od historické stavby vyčištěno v roce 2007.



2005

Filip hrabě Krakovský z Kolovrat, pivovar

Filipov

△ 49°54'02.91"N, 15°25'14.56"E

1760, 1900, 2007

Vývoj objektu zachytil proměnu v jednom místě ze starého pivovaru, který tu měl stát už v polovině 18. století, přes zámecký pivovar, kdy zdejší dvůr Šintlochy koupil Filip Krakovský z Kolovrat. Vystavoval až 500 hektolitrů piva ročně a konkuroval Čáslavi a Tupadlům, až po jeho zastavení před rokem 1900 a přestavbu na lihovar. Když skončil, nejrůzněji využíván chátral do roku 2007, kdy byl zbořen.



1996



1975

Železniční viadukt a stanice Praha-Hřbovka

Praha 3-Žižkov, Trocnovská

△ 50°05'18.24"N, 14°26'35.64"E; 50°05'17.18"N, 14°26'35.96"E

1845, 2007 (viadukt), 1922, 2004 (stanice)

Kamenný viadukt přes dnešní Trocnovskou ulici na Žižkově byl součástí původního areálu nádraží Severní státní dráhy (Nord Staatsbahn, NStB) z roku 1845. 20. srpna 1845 po něm přijel z Vídně do Prahy první vlak. Most byl postupně několikrát upravován a rozšiřován. V posledním provozním stavu byl trojkolejný most tvořen středním ocelovým trámovým polem s kamennými krajními opěrami, v nichž byly průchody pro pěší s plochým a částečně obloukovým zaklenutím. V dubnu 2007 byl most snesen, v rámci stavby tzv. Nového spojení byl kompletně nahrazen novým mostem. Hrázděná budova zastávky Hřbovka odlehčovala provozu Hlavního nádraží v letech 1922–1941, ale byla odstraněna až v červenci 2004.



2006

Tiskárna Václav Pešl

Praha 5-Košíře, Lovčenská

△ 50°04'01.78"N, 14°22'11.26"E

1931, 2007

Architekt Jan Písecký z Kranichfeldu výraz průmyslové stavby přiblížil městské zástavbě, přesto si uchovávala charakter užitkového výrobního objektu. Tiskárnu roku 1931 s přilehlým obytným domem navrhl pro nakladatele Václava Pešla, tiskly se tu i pohlednice Alfonse Muchy. Delší dobu pak byl používán pouze jako sklad, po zbourání v roce 2007 tu stojí nový bytový dům.



1910

První rakouská továrna na výrobu sody / MCHZ Dukla

Ostrava-Hrušov, Bohumínská

▲ 49°51'49.63"N, 18°17'47.68"E

1851–1852, 1997, 2006–2008

Pro založení První rakouské továrny na výrobu sody právě v Hrušově měli vídeňský bankéř Josef Maria rytíř Miller z Aichholzu (1798–1871) a brněnský průmyslník Carl Christian Heinrich von Hochstetter (1818–1880) především dva důvody – blízkost uhlí a nového nádraží Severní dráhy císaře Ferdinanda (KFNB). Provoz byl zahájen 1851–1852, vedle chemičky byla postavena továrna na kameninové zboží. Christian Hochstetter řídil osobně továrnu do roku 1866, kdy trvale přesídlil do Vídně. Projekt výroby sody, sulfátu, kyseliny sírové, kyseliny chlorovodíkové a chlorového vápna byl inspirován americkými, šachovnicově založenými průmyslovými areály a také architektura budov odrážela podnikatelské ambice zakladatelů areálu. Větší zásah do původního konceptu představovaly

úpravy a přestavby kolem roku 1911, kdy továrna přešla do majetku Spolku pro chemickou a hutní výrobu a zaměřila se na výrobu anorganických kyselin a solí. Od té doby se zásadněji neměnil výrobní program.

Dílo zkázy načila v roce 1997 ničivá povodeň, půda areálu byla nebezpečně kontaminovaná, statika objektů narušená. Následoval požár laboratoří a úplné zastavení výroby.

Nevyužívaný areál někdejších Moravských chemických závodů o rozloze šedesáti hektarů odkoupila společnost S. P. I. Holdings, po dvou letech demoličních prací zcela zmizela část historie města. Postaveno tu má být logistické centrum.



kolem 1975



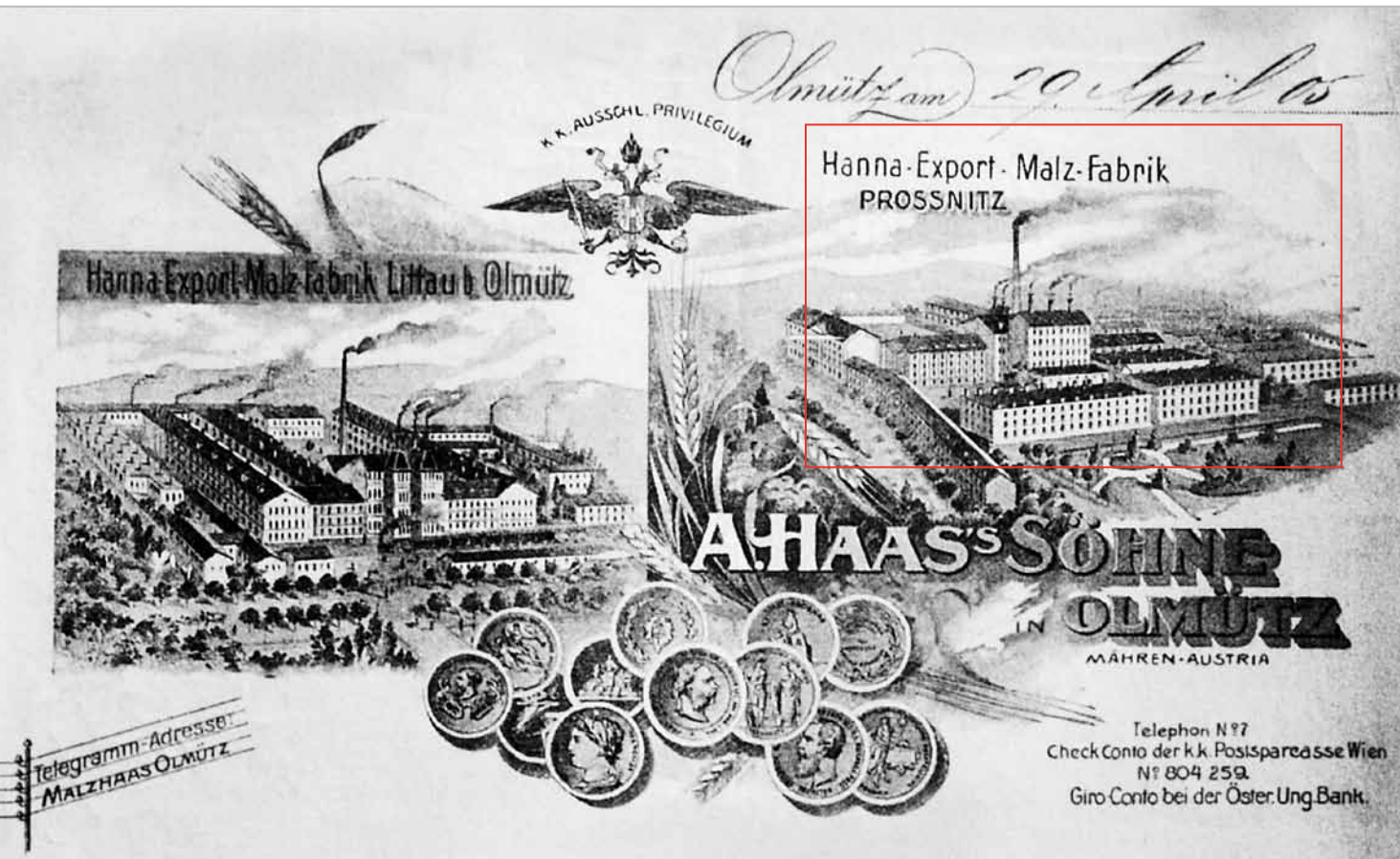
2005



2005



2008



1898

Bratři Hamburgerové & Singer, prostějovská hanácká sladovna

Prostějov, Mlýnská

▲ 49°28'12.57"N, 17°06'19.15"E

1870, 1925, 2002, 2008

Roku 1870 vystavěli bratři Leopold (1842–1918) a Sigmund (1844–1911) Hamburgerové dvouhvězďovou sladovnu, podnikání se jim ale příliš nedařilo a roku 1898 ji prodali konkurenční firmě A. Haas Söhne. Slad byl pod ochrannou známkou „MALTHAAS“ vyvážen do Severní i Jižní Ameriky a dalších dvaceti čtyř států, zejména Anglie, Německa, Belgie a Švýcarska. Rozsáhlá rekonstrukce sladovny proběhla v roce 1925, tehdy byly přistavěny oba párníky a výrazně modernizována technologie. Všeobecná hospodářská krize,

omezení exportu sladu a následně neřešené finanční problémy způsobily, že roku 1932 byl na společnost uvalen konkurz. Podnikatelská historie sladovnické rodiny Haasů tím vlastně skončila. Také výroba sladu ustala. Firma Moragro, která sladovnu v roce 1937 koupila, ji předala Hospodářskému družstvu v Prostějově a objekty v pozdějších letech sloužily ke skladování obilí. V dubnu 2000 sladovna vyhořela – zbourána byla 2008. Druhá sladovna Haasů v Litovli je v provozu doposud.



2003



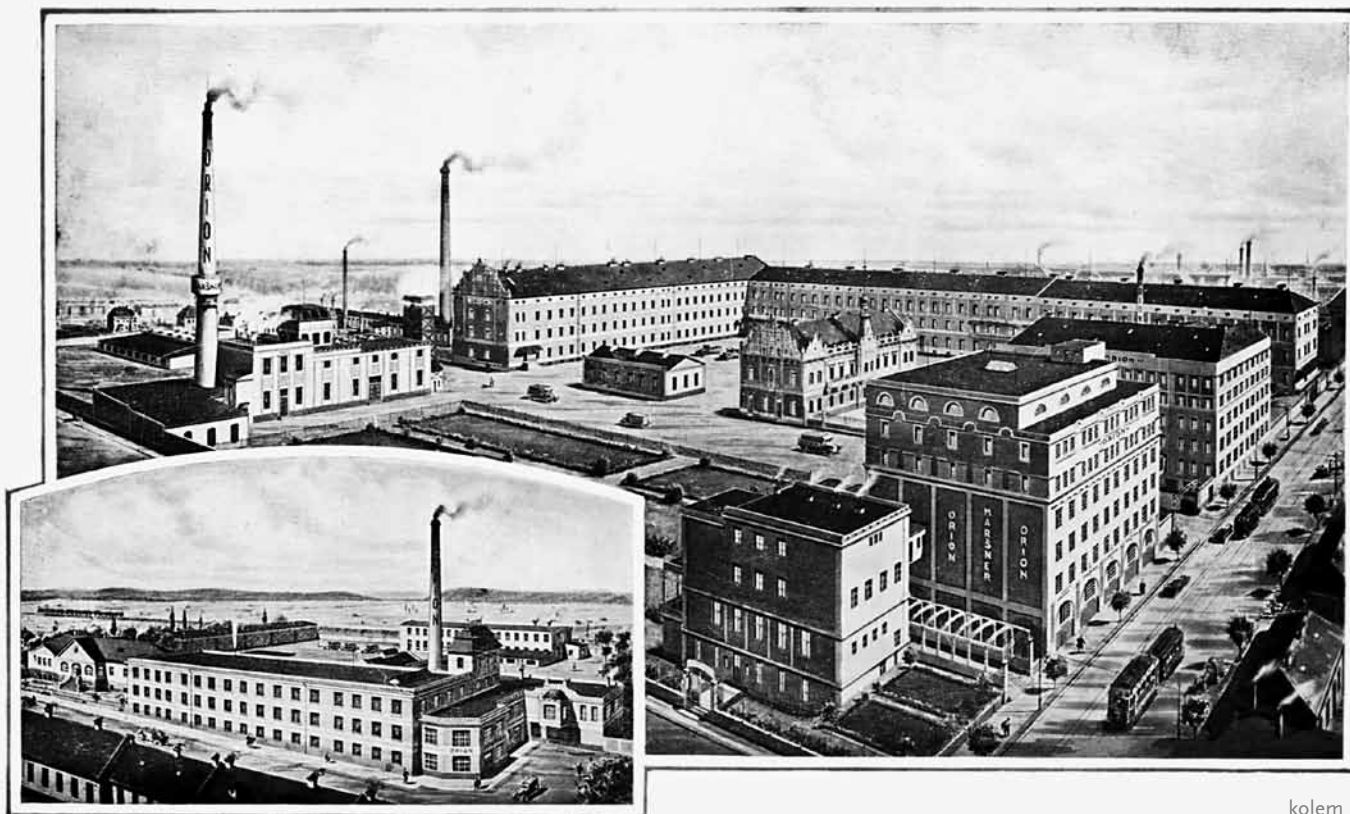
2003



2003



2009



kolem 1935

První česká továrna na orientálské cukrovinky, Antonín Maršner / Orion

Praha 10-Vinohrady, Korunní

▲ 50°04'29.37"N, 14°27'30.09"E

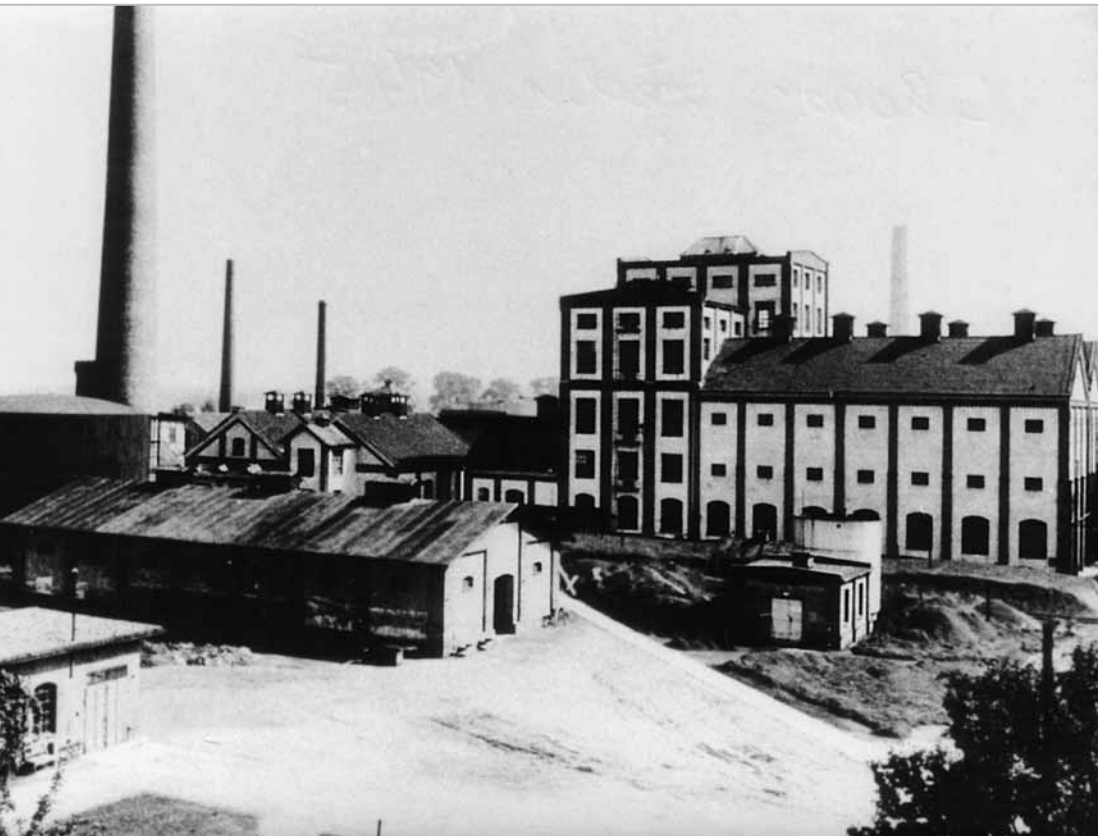
1897, 1913, 1923–1929, 1937, 1951, 2008

Vinohradská továrna na cukrovinky, založená manžely Maršnerovými roku 1897, prošla před konečnou likvidací roku 2008 bezpočtem přestaveb, které mnoho z její historie na první pohled navenek nezanechaly. Důležitá přesto zůstala v symbolickém spojení názvu s místem Prahy, pro které se vžilo označení podle zaniklé továrny. Od první neorenesanční výrobní budovy stavitele Karla Horáka, přes první tovární komín a přístavby Josefa Domka (1913), přestavby architektů Josefa Smolíka a Josefa Kupce (1923), vybudování železobetonového skladiště a dílen ve stylu art deco podle návrhu Otakara Novotného (1924), druhého komína s vodojemem a firemním logem (1929) a charakteristického přemostění vjezdu do továrny,



2008

postaveného Josefem Blechou (1937), až po poslední úpravu z roku 1951, kdy architektonické členění nahradila úsporná břízolitová omítka. V padesátých letech byla technologie čokoládovny odvezena do nové modřanské továrny a prostory získal Ústav sér a očkovacích látek (SEVAK). Poslední budovy zbořeny na jaře 2008. Sekyra Group na jejich místě staví obytný komplex Rezidence Korunní.



před 1945



2008

J. L. Jordan, chemická továrna

Kralupy nad Vltavou, Nádražní

△ 50°14'20.49"N, 14°18'52.76"E

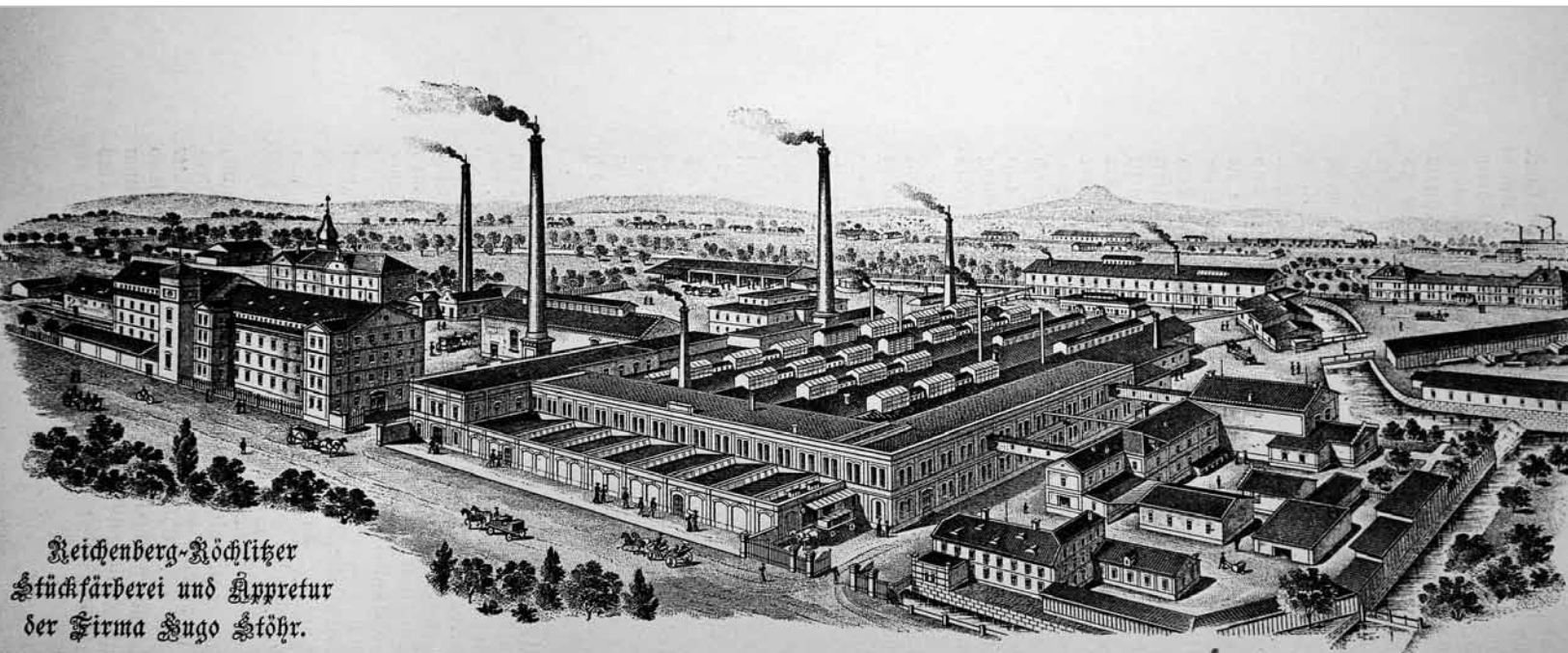
1855, 1912–1913, 2008–2009

Továrnu, která nastartovala rozvoj chemické výroby v Kralupech, založil roku 1855 Johann Ludwig Jordan (1791–1874), obchodník z Děčína. Za vedení syna Adolfa v závodě instalovali olověné komory na kyselinu sírovou, začali s výrobou síranu sodného, kyseliny dusičné, krystalové sody, kamence, zelené skalice a vodního skla. V roce 1871 továrnu koupil Spolek pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem a zavedl výrobu superfosfátu. Zlomem byl rok 1912, začala přestavba chemické továrny na úspěšný moderní lihovar, produkující velmi kvalitní kvasný líh. Následoval obvyklý vývoj, v roce 1945 je Kralupská lihovarská společnost znárodněna, vznikají Spojené lihovary a octárny Praha, pak je továrna součástí Středocheské Fruty, v devadesátých letech zpět privatizována. Současný



2006

majitel hodlal vyrábět biopaliva. V srpnu 2008 továrna zbořena, v dalším roce odstřelena poslední připomínka působivé industriální architektury, komín.



1905

Hugo Stöhr, barevna a apretura / Hedva

Liberec VI-Rochlice, Milady Horákové

▲ 50°45'7.608"N, 15°03'19.79"E

1869, 1903, 1995, 2008

Začátky továrního areálu spadaly do dvacátých let 19. století, kdy Franz Finke přistavěl ke starému panskému mlýnu mechanizovanou přádelnu. V moderní, koncepčně založenou a cílevědomě provozovanou tovární výrobu se změnila až po roce 1869. Začátkem 20. století ji koupil Hugo Stöhr a velkoryse zbudoval největší barevnu v Liberci. Po znárodnění areál spadl pod národní podnik Hedva. Výrobní využití končilo rokem 1995, následovala obvyklá devastace neudržovaných industriálních staveb, zvolna likvidovaných. Poslední zbylý objekt při ulici Milady Horákové byl změněn na bazar nábytku, po čase i ten zbořen pro staveniště hypermarketu Kaufland.



2007



◀ 1998



1911

Pražská akciová tiskárna

Praha 1-Nové Město, Opletalova

△ 50°04'52.33"N, 14°25'45.24"E

1901, 1910–1914, 2006–2008

Budova spjatá s moderní historií národního uvědomění od doby, kdy v ní novinář a spoluvlastník *Národních listů* Julius Grégr koncem 19. století zřídil administrativu s redakcí a tiskárnou. Roku 1901 Quido Bělský přistavěl ve dvorek provozní budovu tiskárny, v letech 1910–1911 přepracoval Josef Čámský ze stavební kanceláře Ing. Václava Havla, inspirovan geometrickou secesí, původně klasicistní uliční křídlo. V druhé polovině 20. století se Pražská akciová tiskárna stala součástí tiskárenského konglomerátu Mír, v devadesátých letech zanikla.

Od roku 2002 je tiskárna sice zapsaná na seznamu kulturních památek, přesto nový vlastník (Hotel Jalta, a. s.) od roku 2006 pokračuje s přestavbou, po níž zbyla jen část obvodových zdí. Provedené



2008

demoliční zásahy vedly Ministerstvo kultury k rozhodnutí, že areál už objektivně nemůže vykazovat znaky kulturní památky ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb. a památkovou ochranu roku 2008 zrušilo.



TOVÁRNA NA KŮŽE

ANTONÍN JELÍNEK A SYN, VELKÉ MEZIŘÍČÍ.

kolem 1900

Antonín Jelínek a syn, koželužna / Svit

Velké Meziříčí, Třebíčská

▲ 49°21'11.61"N, 16°00'43.41"E

1863, 1905, 1993, 2008

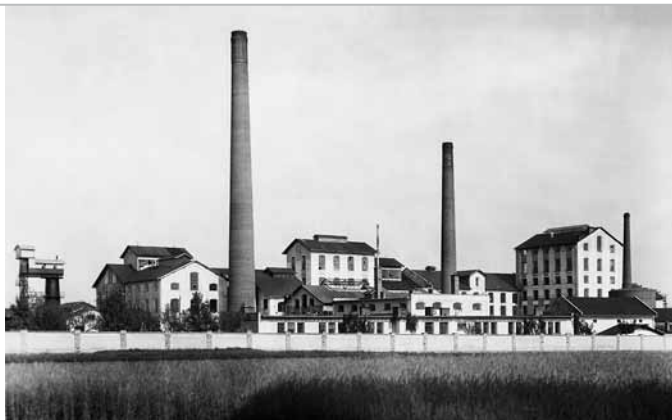
Koželužnu založil Antonín Jelínek v roce 1863 a do několika let z ní vybudoval prosperující továrnu s odbytem po celém světě. Po požáru v roce 1905 ji musel zcela postavit znova a výrobu zmodernizoval. Pokračovala i po 2. světové válce, znárodněna a přičleněna k Závodům Antonína Zápotockého v Jaroměři, pak převedena pod Svit, jehož součástí zůstala do roku 1993, kdy přestala vyhovovat novým normám ochrany životního prostředí. Areál u centra města zbourán roku 2008 – má tu vyrůst obchodně-administrativní a bytový komplex.



kolem 1960



2008



kolem 1925

Rolnický akciový cukrovar v Němčicích

Němčice nad Hanou, Masarykova

△ 49°20'30.31"N, 17°12'52.69"E

1909–1910, 1917–1919, 2007, 2008

Vybudování Rolnického cukrovaru a rafinerie v Němčicích nad Hanou se odkládalo několik let, stavět začala firma Matěje Blechy až roku 1909, strojní zařízení dodali Bromovský, Schulz & Sohr. Byl jeden z posledních cukrovarů postavených na území Čech a Moravy před rokem 1948. V letech 1917–1919 byl cukrovar rozšířen o rafinerii, v roce 1919 ještě přibýlo skladiště cukru, v první polovině dvacátých let postavil ing. Alois Beneš charakteristickou filtrační věž, elektrárnu a homolárnu. V roce 1983 k němu Teplotechna přistavěla prototyp 98 metrového prefabrikovaného komínu, v roce 1997 přibyla dominanta cukerního síla. Zrušen za deset let, po kampani 2006/2007, zbořen následující rok.

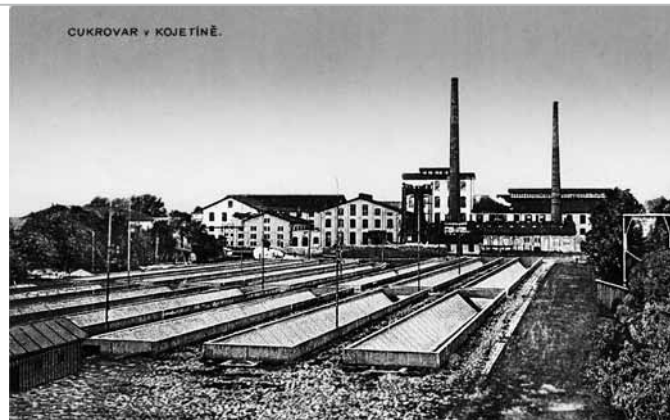
Zborovicko – kojetínské cukrovary Abraham Popper a spol.

Kojetín, Padlých hrdinů

△ 49°20'40.52"N, 17°18'24.19"E

1869–1870, 2007–2008

V rodinných rukou (Popperů, Friessů a Redlichů) zůstal až do roku 1939, kdy jej židovští majitelé museli prodat, a v roce byl 1942 spojen s největší cukrovarskou společností na Moravě – hodonínským koncernem. Po privatizaci důležitým hráčem na moravském cukerním trhu. Cukrovar od roku 1882 procházel trvalým stavebním rozvojem až do poloviny osmdesátých let 20. století. V roce 1945



1914

Němci vypálen a těžce poškozen, ale obnoven v tomtéž roce. Poslední kampaň 2006/2007. Zbořen 2007–2008.

Pila a parketárna firmy Lanna

Praha 8-Libeň, Voctářova

△ 50°06'8.001"N, 14°28'5.609"E

1895, 2008

Libeňskou pilu a továrnu na parkety si firma Lanna postavila za vedení Vojtěcha Lanny (1836–1909), podle projektu stavitele Josefa Sakaře náhradou za provoz, který jí před tím na jiném místě Prahy vyhořel. Promyšleně organizovaný areál zrcadlil návazností budov postup výroby, technickou zajímavostí býval výtah na dopravu prken a dříví kanálem z Vltavy. Po 1. světové válce se v areálu po zrušení pily střídaly firmy se zcela odlišným výrobním programem, od pražírny kávy přes farmaceutické výrobky po gumárenské zboží. Budovy sousedily bezprostředně s továrnou na barvení kůží Ludwiga Jellinka, jejíž demolici po pár letech při uvolňování parcel následovaly.



1896

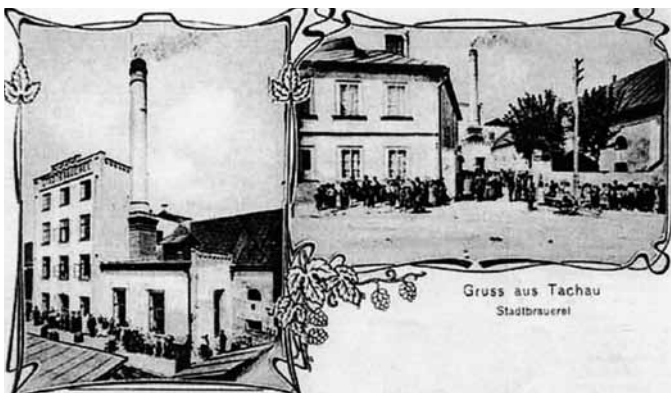
Městská pivovarská společnost v Tachově

Tachov, Pivovarská

▲ 49°47'37.54"N, 12°37'44.09"E

1863, 1959, 2005–2008

Původní měšťanský pivovar, založený před rokem 1731, stával na náměstí. S přechodem na průmyslovou výrobu se měšťané rozhodli vaření piva na náměstí ukončit a roku 1863 zbudovali kousek dál pivovar nový, s charakteristickou siluetou, zrcadlící potřeby nového provozu. Po ukončení výstavu zde od začátku šedesátých let sídlil národní podnik na zpracování ryb Rybena. Nevhodně využívaný areál, poznamenaný neúdržbou, nekompetentními stavebními zásahy a špínou, začal být spíš na obtíž, než aby sloužil k ozdobě města. Demolice areálu postupovala pozvolně od roku 2005 až po srovnání se zemí v roce 2008. Pro uvolněné místo je připraven velkorysý projekt revitalizace území, propojeného s městským centrem, odkud kdysi měšťanský pivovar hrdě expandoval.



kolem 1900

Pivovar Nádherných z Borutína

Červené Záhorky-Chotoviny, Dolní

▲ 49°28'21.78"N, 14°40'29.26"E

kolem 1697, 1806, 2008

Charakteristická součást obce na Táborsku, její historie i stavebního vývoje. Založen v druhé polovině 17. století, od roku 1806 ve vlastnictví rodiny Nádherných z Borutína, kteří jej přestavěli pro strojní produkci, posledním majitelem byl Ervín svobodný pán Nádherný z Borutína (1876–1944). Pivovar zanikl za 1. světové války, upraven pro potřeby lihovaru v sousedství, až oba provozy splýnuly.



2007

Po znárodnění a kolektivizaci připojen k zemědělskému podniku, v posledních letech systematicky devastován. Demolice pivovaru s lihovarem počátkem roku 2008, při uvolněním prostranství ještě pak zůstávaly patrné pozoruhodné ležácké sklepy s lednicí.

Pivovar hraběte Albrechta Kounice

Zahrádky

▲ 50°38'4.165"N, 14°31'43.96"E

1626, 1926, 2008

Pivovar s renesančními základy, zmiňován poprvé v roce 1626 v souvislosti s panstvím Albrechta z Valdštejna. Přешel do vlastnictví Kouniců, kteří zde vařili pivo do doby, než jejich zahrádečská větev roku 1897 vymřela po meči. Poslední výstav a zrušení pivovaru proběhly v začátku 20. století. Také pro tuto historii byl jedním z autenticky zachovalých historických pivovarů, výjimečných architekturou a spjatých s místem vzniku. Pak byl využíván českolipským měšťanským pivovarem ke skladování. V posledních letech však zcela nevyužívaný a zvolna se rozkládající soubor historických staveb, stržen 2008.

Zámecký pivovar

Doubí, Sokolská

▲ 50°12'37.25"N, 12°49'28.97"E

1753, 1890, 1949, 2008

Založený roku 1753 za vlastnictví hraběnky Josefíny Eleonory Mulcové z Valdova. Po mnoha změnách majitelů pivovar roku 1890 získal Hanuš ze Smidaichu, nákladně budovy přestavěl a technologii

modernizoval. V zámeckém pivovaru, jak byl nazýván, se úspěšně vařilo ještě po uvalení národní správy až do zrušení roku 1949. Pak obvyklé využití na sklady, v devadesátých letech jej vlastnila i se zámkem karlovarská firma Holoubek, ta ho v roce 2008 nechala zbourat. Zůstat by měly historické sklepy.

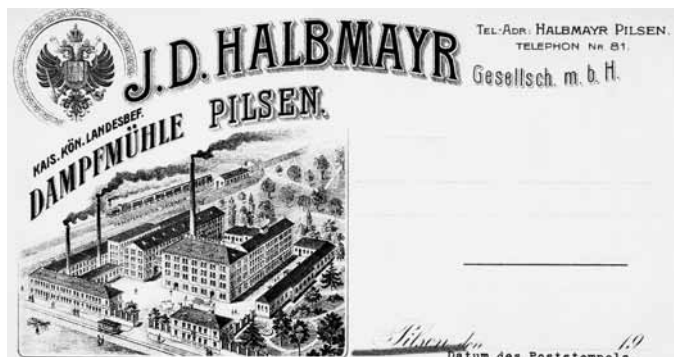
Hýrův / Halbmayerův parní mlýn

Plzeň-Jižní Předměstí, Prokopova, Purkyňova

▲ 49°44'31.59"N, 13°22'44.55"E

1856, 1877–1897, 1906–1907, 2008

Když mlynář František Hýra v roce 1856 dokončoval svůj mlýn poháněný parním strojem a s kotelnou vedle mlýnice, vystavěl tehdy údajně i nejvyšší komín v Plzni. Po dvaceti letech přešel mlýn s pekárnou do rukou nového majitele. Josef Dionys Halbmayr budovu rozšířil a zavedl modernější stroje. Za dalších deset let zcela přestavěl podle projektu Eduarda Kroha kotelnu se strojovnou. Poslední



po 1925

podobu, která se zachovala do zbourání, získal mlýn ve dvacátých letech. Pak ještě byly opraveny fasády v roce 1996 a mlýn stále sloužil původnímu účelu. Do roku 2008, kdy byl novým vlastníkem, firmou Verrocchio, zbořen.

Důl Doubrava / Jáma Bettina

Orlová-Doubrava, Jana Čapka

▲ 49°50'50.86"N, 18°27'24.66"E

1854–1855, 1868, 1937–1942, 1960, 2004–2008

Důl Doubrava patřil mezi nejstarší šachty na území Orlovská (od roku 1995 spojen s Dolem ČSA). Jáma Eleonora vznikla v roce



2007



2008

1854 a jáma Bettina o rok později. Ačkoliv byly těžní věže a jámové budovy jámy č. 1 Bettina a č. 2 Doubrava navrženy na prohlášení kulturní památkou, byla v roce 2004 zahájena postupná likvidace nadzemních staveb dolu. Roku 2006 byla nejdříve odstřelena první věž, o rok později i unikátní příhradová kozlíková věž z roku 1960 a většina areálu pak zbořena v průběhu roku 2008. Těžní věž jámy Eleonora stále stojí. V současné době se zde připravuje výstavba zábavního parku se sochami dinosaurů v životní velikosti.

Obilní silo V. Krejčara

Jevíčko, M. Mikuláše

▲ 49°37'45.86"N, 16°42'38.78"E

1947–1948, 2008

Dominanta vyčnívající nad okolím, s jasně artikulovanou, strohou architekturou, nikoliv agresivní, spíše kontextuální, přestože účel stavby předurčoval nesouměřitelná měřítko. Současně se sousední vilou čp. 346 ji navrhl brněnský architekt Jan Tymich pro V. Krejčara. Jistě právě propojení investora, uživatele a obyvatele ovlivnilo výsledek. Po sílu zbořeném v roce 2008 možná až překvapivě zůstalo prázdno, vila je zachována.



kolem 1935

Adolf Heikorn, výroba octa / MILO

Olomouc, Šantova

▲ 49°35'13.74"N, 17°15'38.93"E

1870, 1920, 1997, 2001, 2008–2009

Salomon Heikorn začal podnikat po roce 1870 především s cukrem a lihem. Po 1. světové válce se jeho syn Adolf Heikorn zaměřil na výrobu octa, od roku 1920 již v nově postavené továrně. Zanedlouho ji opět rozšířil, věnoval se výrobě hořčice, olejů a margarínu. Pár minut od centra města tak vybudoval rozsáhlý průmyslový areál s železobetonovými stavbami, jejichž podoba vypovídala o počáteční výrazné architektonické koncepci, časem ovšem překryté v každodenním provozu. Rozvoj továrny pokračoval i přes hospodářskou krizi do roku 1938. Během třicátých let ještě přibýly provozy výroby mýdla a pracích prášků.

Přes válečnou arizaci a poválečné znárodnění podnik úspěšně pokračoval v produkci rostlinných olejů a kosmetiky až do kupónové privatizace, do níž vstoupil jako jeden z podniků koncernu Tukový průmysl. Začátkem nového tisíciletí byla výroba přesunuta do nového závodu, ještě před tím, roku 1997, areál postihly povodně.

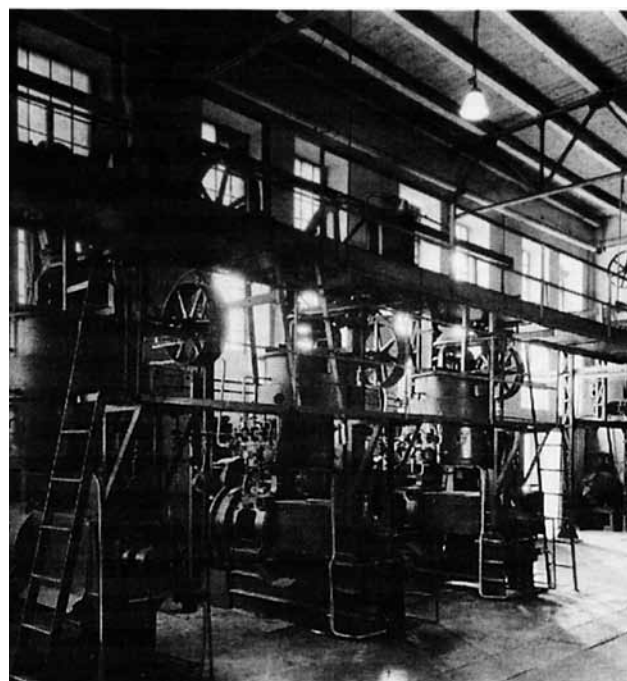
Následoval víceméně obvyklý vývoj: vyprázdnění objektů, prodej areálu novému majiteli, zhoršení stavebně technického stavu opuštěných budov. Přestože mnohé by ještě nedávno stály za nové využití, byly zbořeny v letech 2008–2009. V plánu je výstavba komerčního, administrativního a obytného komplexu Šantovka.



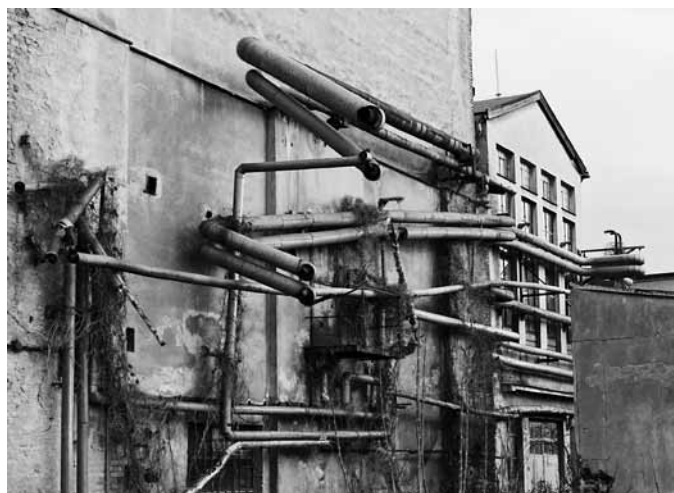
kolem 1950



kolem 1950



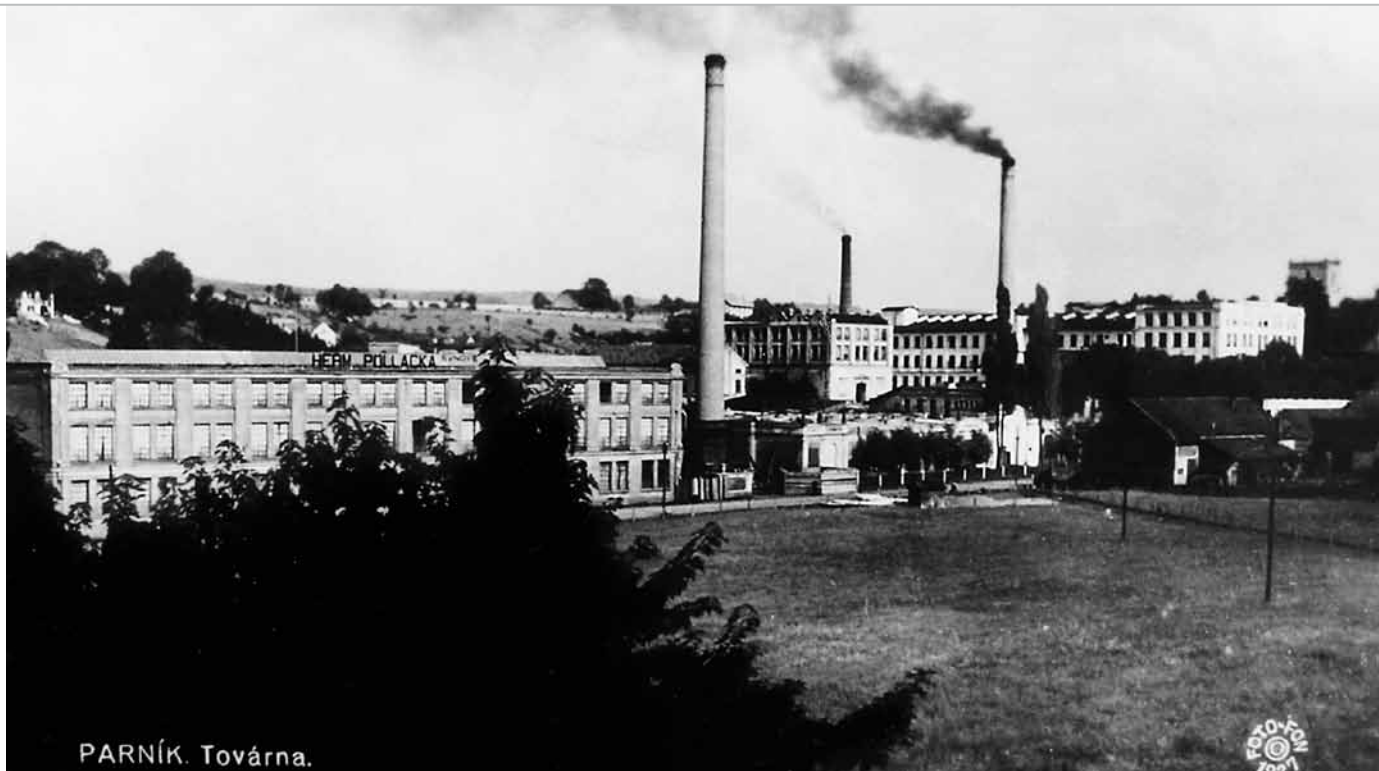
kolem 1920



2008



2008



1927

Hermanna Pollacka synové, textilní závod / Primona

Česká Třebová-Parník, Dr. E. Beneše

▲ 49°54'39.91"N, 16°26'29.77"E

1849, 1882, 2006–2009

Vídeňská firma Hermanna Pollacka synové (HPS), kterou vedl Leopold Pollack von Parnegg (1839–1922), koupila roku 1882 starší, kdysi z mlýna upravenou přádelnu a přestavovanou tkalcovnu Leopolda Ábelese. V krátkém čase továrnu výrazně modernizovala, skupovala okolní pozemky, postavila přádelnu, plynárnu, novou tkalcovnu, přípravnu a úpravnu, začala s výstavbou dělnické kolonie, v roce 1910 ještě vídeňský architekt Viktor Postelberg navrhl ředitelskou vilu s parkem. Úspěšná firma kromě areálu v České Třebové vlastnila také přádelnu ve Velké Vsi u Broumova (pro mateřský závod dodávala přízi), součástí byly podniky ve Vídni-Floridsdorfu, Budapešti, Záhřebu, Nowe Rudě a švýcarském Schaffhausenu. Během hospodářské krize se stala vlastnictvím rakouských bank a byla arizována, znárodněním se nejdřív stala součástí Spojených



2009

českých a moravských bavlnářských závodů, pak podniku Perla, nakonec n. p. Primona. Architektura za ta léta sešla, poznamenaná bezmeznou exploatací. Do posledních dnů byly rozeznatelné stavební detaily z doby rozmachu.

Budovy postupně bourány, v roce 2006 část areálu vyhořela, po roce 2007 zmizely tkalcovny a někdejší elektrárna, pak výtopna a tak dále... Vizí je nákupní centrum a středisko služeb České Třebové.



kolem 1920

Parostrojní pivovar Karla A. Milnera

Golčův Jeníkov, 5. května

△ 49°48'51.23"N, 15°28'51.44"E

1913, 1997, 2009

V pořadí třetí pivovar v Golčově Jeníkově, zbudovaný nad staršími sklepy a uvedený do provozu roku 1913. Jednalo se o moderní pivovar, vybavený parostrojním pohonem a později také umělým chlazením. Doba vzniku ovlivnila použitou technologii, organizaci provozu i výraznou architekturu budov. Po zestátnění včleněn do národního podniku Východočeské pivovary. Krátce jej po privatizaci provozovala soukromá firma, ta zkrachovala. Skončil v roce 1997. Technologie, která do té doby v budovách zůstala, byla rozprodávána. Architektonicky zajímavé budovy, pivovar stále schopný obnovit činnost, byl nečekaně a zbytečně zbourán v červnu 2009.



2002



1898

Rafinerie minerálních olejů Max Böhm & Co. / OSTRAMO

Ostrava-Přivoz, Nákladní

▲ 49°50'42.87"N, 18°15'32.97"E

1889, 1997, 2009

Koncem osmdesátých let 19. století rafinerii založili jako spolumajitel dr. Max Böhm (1857–1952) a pražsko-vídeňská banka Markus Thorsch & Söhne. Zpracovávala destilací haličskou a také kavkazskou ropu, dodávala petrolej a topné oleje. Závod se postupně rozrůstal o budovy, které se vyznačovaly charakteristickou architekturou, ještě před demolicí bylo možné obdivovat geometricky členěné fasády z neomítnutých cihel, působivou industriální atmosféru areálu. Na výstavbě areálu se patrně na počátku podílel architekt Felix Neumann (1860–1942) a roku zde pracoval 1895 také Hans Ulrich (1861–1920), stavitel ve firmě Mihatsch & Ulrich a budoucí ostravský starosta. Budovy na zpracování parafinu byly dílem stavitele Hugo Herrmanna z roku 1909. Pro poválečnou etapu znárodněného podniku byla zpočátku důležitá především výroba pohonných hmot, maziv, parafinu, v šedesátých letech je



1997

zprovozněna linka na regeneraci použitých mazacích olejů. Jako jedna z mála perspektivních továren pokračovala i po privatizaci, než nový majitel roku 1997 zkrachoval. Téhož roku rafinérii postihla povodeň a uniklé ropné látky silně kontaminovaly mnohahektarový areál. Vybrané architektonicky nejceněnější stavby byly v roce 2000 neúspěšně navrženy na seznam kulturních památek. Roku 2009 začaly demoliční práce.



kolem 1925



po 1921

Es-Ka, závody Kastrup a Swetlik, a. s. / Eska

Cheb, Wolkerova

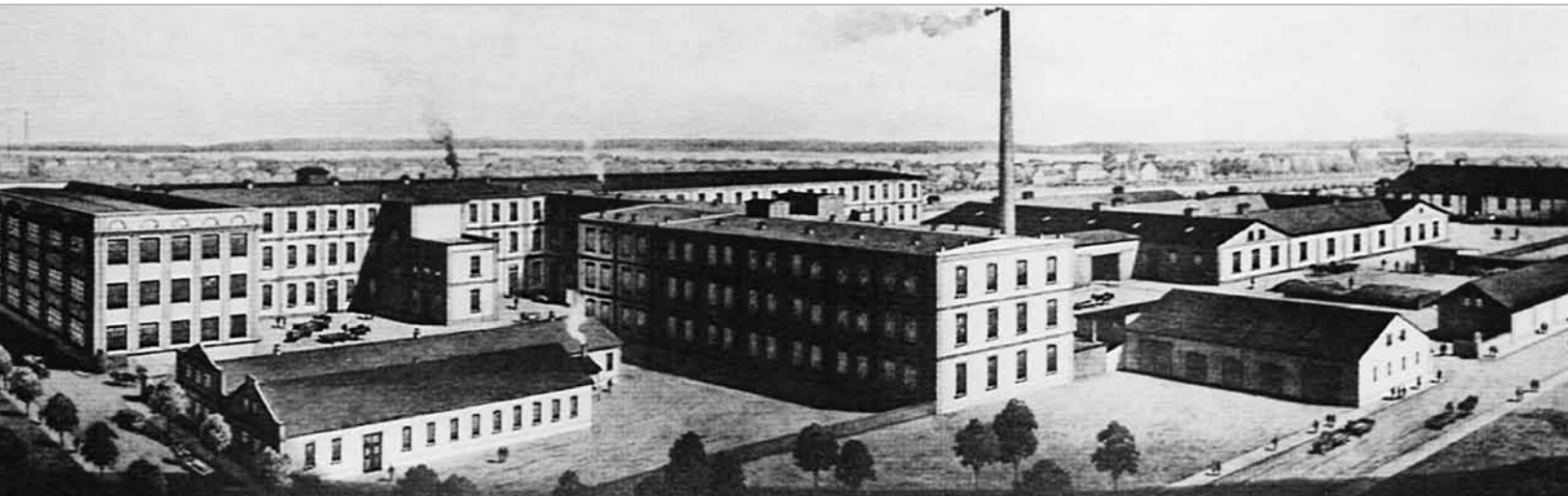
▲ 50°04'52.85"N, 12°22'48.89"E

1911, 2006, 2009

Chebská Eska patřila nejen k rozvoji cyklistiky, výrazně se zapsala i do struktury města továrními budovami, s jejichž stavbou začali po roce 1911 zakladatelé Heinrich Kastrup (1860–1929) a Ambrož Swetlik (1871–1932). Časem továrna vyráběla i motokola a malé motocykly. Měnila také obchodní název: Triumph, Elite, od roku 1921 Es-Ka (podle foneticky přepsaných počátečních písmen majitelů). Po druhé světové válce sice přibýlo podniků na výrobu jízdních kol, přesto Eska Cheb, tehdy už národní podnik (po roce 1958 sloučený s chebským Premiérem a rokycanským Favoritem) si uchoval výsadní postavení a stal se největším československým vývozcem bicyklů do zahraničí. Vydržel do devadesátých let, kdy nezachytil nový trend konstrukce kol a nepomohl ani sebevědomý privatizační projekt. Továrna jako paměť unikátní tradice výroby jízdních kol, spjaté jednoznačně právě s Chebem, byla z větší části zbořena v červenci 2006, zbylé torzo v květnu 2009.



2009



po 1937

Továrna na usně bratři Vitouškové

Třeběchovice pod Orebem, Žižkova

▲ 50°12'2.622"N, 15°59'24.10"E

1800, 1897, 1904, 1937, 2009

Na přelomu 18. a 19. století koželužský tovaryš Augustin Vitoušek založil firmu, na níž navázaly další generace rodinného podniku. Vznik a rozvoj továrny byl postavený na tradici, přesto bezprostředně reagoval na změny technologie činění kůží, zejména na přechod ruční výroby na mechanické, tovární zpracování v posledních desetiletích 19. století. Vedlo to k rozšíření provozů, roku 1897 ke stavbě kotelný a strojírny. V roce 1904 bratři Vitouškové kupují uzavřenou továrnu na výrobu varhan Josefa Vanického u řeky Dědiny, vybavují ji moderními stroji, přestavují. Růst výroby umožňuje továrně od roku 1910 vyvážet zboží po Evropě i do Ameriky. Další budovy staví po roce po roce 1914, kdy vzniká i výrazná nárožní budova s obloučkovým motivem na atice, a továrna je rozšiřována ještě v třicátých letech trebechovickým stavitelem Václavem Hniličkou.

Areál byl charakteristický fasádami z různých časových období, přesto výrazem blízkých, kombinujících omítané plochy s profilací či strukturou režného červeného zdiva.

Místo zamýšleného využití na kulturní centrum, o kterém se po zastavení výroby rovněž uvažovalo, v únoru 2009 byla parcela uvolněna pro typizované nákupní středisko.



2005



◀2009



kolem 1900

Pivovar Viktora a Huga rytířů Chlumeckých / Sladovna G. Morgenstern

Říkovice

▲ 49°22'57.19"N, 17°26'50.10"E

1720, 1875, 1994, 2008–2009

Pivovar byl založen kolem roku 1720. V roce 1875 ho Antonín Chlumecký přestavěl na výnosnější sladovnu. Sladovna byla poté pronajímána – v roce 1894 si ji pronajal židovský obchodník Gabriel Morgenstern (1849–1921) – vznikla firma G. Morgenstern. V roce 1913 zde pracovalo 25 dělníků a slad se odtud vyvážel do Evropy i Ameriky (především do Německa, Belgie, Švýcarska, Jižní Ameriky). Ve dvacátých letech, již pod vedením Otty Morgensterna, byla továrna zmodernizována. Roku 1940 sladovnu koupila vídeňská firma Salvator – Malzfabriken G. m. b. H. Slad se zde vyráběl až do roku 1942, poté byla využívána ke skladističným účelům, ale po 2. světové válce se výroba opět rozběhla, protože sladovna jako jedna z mála nebyla zničena. Sladovna byla v provozu do března 1994. 25. ledna 2008 vyhořela – v té době již byla v demolicí, která trvala do začátku roku 2009.

Kiovský a Trinks, továrna na porcelán, hliněné a šamotové zboží / FOJA

Praha 5-Radlice, Radlická

▲ 50°03'23.48"N, 14°22'49.97"E

1893–1896, 1919, 1936, 2009

Porcelánku pro podnikatele Kiovského a Trinkse vyprojektoval a postavil Josef Bečka v letech 1893–1896, v jejich majetku však dlouho nezůstala. Roku 1899 už patřila První české akciové továrně

na porcelán v Praze. Ani tehdy neprosperovala, a tak se majitelé opět měnili, až byla po 1. světové válce přestavěna na strojírnou a po jejím úpadku v roce 1936 podle projektu architekta Jana Luně na filmové ateliéry pro Jaroslava Foistu, které pod značkou FOJA vedl až do roku 1945 režisér Jan Svíták. Objekty se bez větších úprav zachovaly až do konce roku 2008, kdy začala demolice.

Čistička odpadních vod Spirovy papírny

Český Krumlov-Plešivec, 5. května

▲ 48°48'12.67"N, 14°18'47.81"E

1900, 1921, 2009

Papírnu z let 1790–1792 koupil v roce 1862 od Theodora Pachnera, rytíře z Eggensdorfu, významný obchodník Ignác Spiro (1817–1894). Před rokem 1895 byl k hlavnímu objektu papírny přistavěn hrázdný sklad a k němu kolem roku 1900 patrová čistična odpadní vody. Papírna přestala fungovat v roce 1921, kdy již byla veškerá výroba přesunuta do nedalekého Větřní, technologie čističky byla demonstrována a stavba poté sloužila nejrůznějším účelům. Zchátralá, avšak téměř v původním stavu dochovaná budova jednoho z nejstarších zařízení tohoto druhu u nás, byla po neúspěšném návrhu na prohlášení kulturní památkou (hlavní výrobní budova papírny je chráněná) zbourána v červnu roku 2009. Plánuje se zde výstavba supermarketu.



2008



2004



2004

Železniční areál Holešovice-Bubny

Praha 7-Holešovice, Argentinská, Bubenská, Železničářů

▲ 50°06'1.23"N, 14°26'24.52"E

1868–1888

Ani ne tak nedostatek prostředků na opravy a přestavbu, jako spíš tlak peněz na uvolnění lukrativních stavebních parcel představuje aktuální nebezpečí pro průmyslové dědictví. K nejohroženějším patří bývalé průmyslové areály v Praze a ve velkých městech, například bývalá pražská nádraží.

Budovy a železniční zařízení Společnosti státní dráhy (StEG) sloužily spolu se stanicí a výtupnou Buštěhradské dráhy (BEB) přes 100 let jako největší pražské dvojnádraží, z něhož postupně vycházely důležité vlečky do holešovické obecní plynárny (1889), do městských jatek (1895) a zejména do překladiště v holešovickém obchodním přístavu.

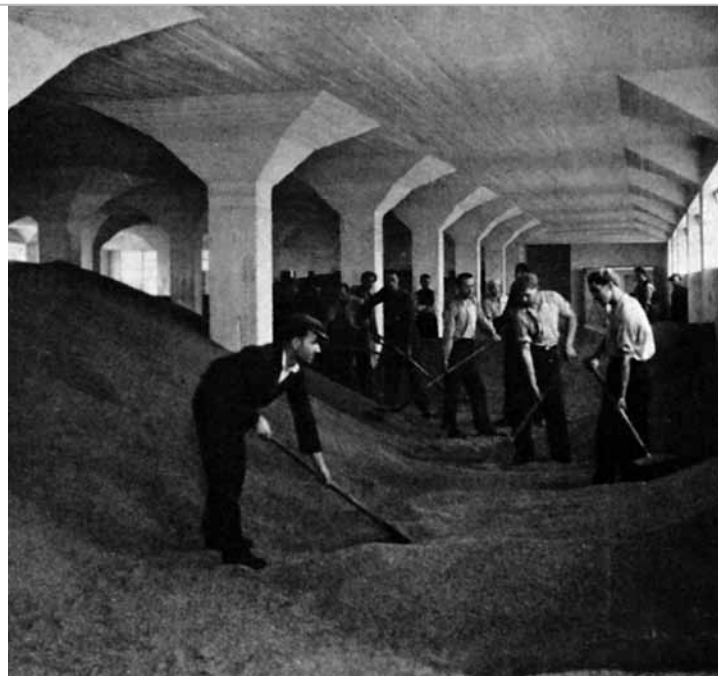
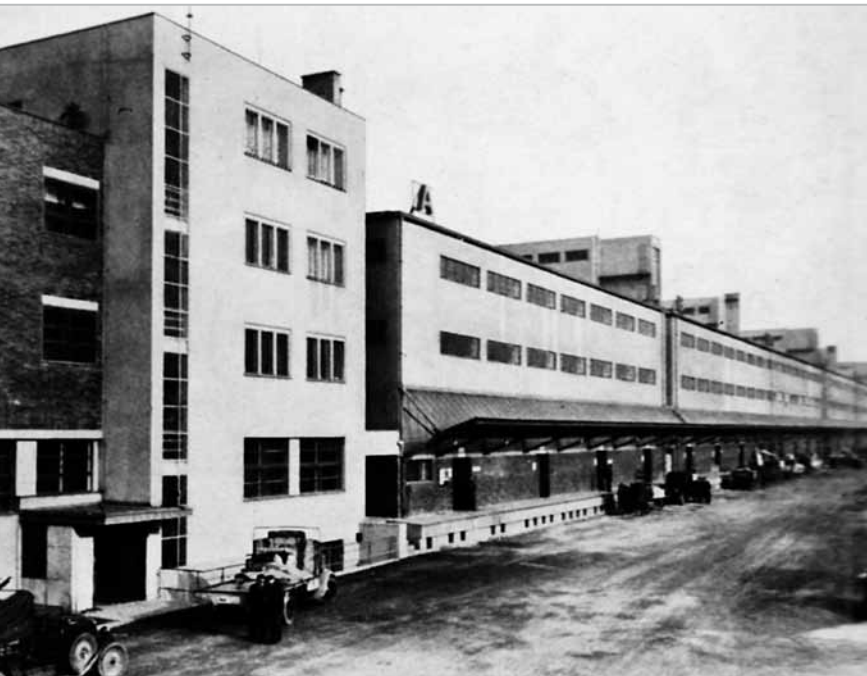
BEB zde provozovala koncové nádraží od dubna 1868, StEG pak v letech 1870–1873 vybudovala své vlastní nákladové a seřadovací nádraží, rozlehlé dílny a lokomotivní depo. Drážní budovy (výprava, vodárna, dvě výtupny ad.), postavené podle vzorového projektu známého vídeňského architekta Wilhelma von Flattich (1826–1900),



kolem 1885

se vyznačují fasádami s motivy režných cihelných prvků na hladké omítkě a sedlovými střechami s vyřezávanými trámy. V rozměrné hale dílen (160 × 65 m), jejíž krovy nese 136 litinových sloupů, se opravovaly nejprve nákladní vagony, po zřízení lakovny a sedlárný i osobní.

Význam nádraží postupně klesal a nakonec je nahradilo nové nádraží Praha-Holešovice. V roce 2006 České dráhy pozemky prodaly developerské společnosti, patřící holdingu ORCO – včetně objektů, z nichž několik nejceněnějších MK prohlásilo za kulturní památky. Památková ochrana však byla v roce 2008 na žádost majitele zrušena a na většinu objektů je již vydán demoliční výměr.



1937

1935

Nákladové nádraží

Praha 3-Žižkov, Jana Želivského

▲ 50°05'4.442"N, 14°28'25.22"E

1930, 1931–1936

Nákladové nádraží mělo odlehčit pražskému železničnímu uzlu odklonem nákladních vlaků ze středu města. Zároveň umožňovalo krátkodobé skladování potravin ve strojních chladnicích – v tom spočívá jedinečnost jeho provozního řešení. Na projektu tratí pracoval ing. Miroslav Chlumecký, budovu vyprojektovali během roku 1930 ve společné kanceláři Karel Caivas a Vladimír Weiss, provedly ji v letech 1933–1936 firmy Karla Skorkovského, Bohumila Belady a Františka Strnada, specializující se na železobetonové konstrukce. Dvě dlouhá křídla skladišť uzavřela podél ulice Jana Želivského správní budova s fasádou pokrytou kabřincem. Skladištní křídla jsou pětipodlažní, čtyřtraktová, ploché stropy nesou hříbové sloupy. Příčně nad kolejí mezi křídly probíhají ocelové příhradové manipulační můstky, obsluhované nad středním perónem deseti nákladními výtahy. S nástupem kamionové přepravy dopravní význam nádraží klesal, železniční provoz skončil roku 2002. Zamýšlené zbourání dochovaných historických objektů pražských drážních areálů (platí to nejen o Bubnech a Žižkovu, ale i Smíchovu)



2007

je nepochopením příležitosti, kterou nabízí jejich nové využití pro vytváření budoucí urbanistické kompozice přestavovaných území. Demolice zdůvodněná uvolněním prostoru pro velkorysou novou výstavbu se zdá být spíš zástěrkou pro hledání co nejjednoduššího řešení pro architekta a developera, před jehož banalitou by právě zachování industriální památek pomohlo ochránit.



2008

Železniční stanice (stará)

Duchcov, náměstí Legií

▲ 50°35'55.88"N, 13°45'13.41"E

1898

Po skončení prusko-rakouské války v roce 1866 začaly práce na prodloužení trati z Teplic do Duchcova. První vlak na duchcovské nádraží vjel 15. 7. 1867, o tři roky později byla trať prodloužena do Mostu a Chomutova. Dostavbou Duchcovsko-podmokelské a Pražsko-duchcovské dráhy v letech 1872–1873 vznikla hustá železniční síť, která umožnila rozvoz uhlí ze snadno přístupných ložisek na Duchcovsku. Vyžadovala také novou kvalitu spojení, jakým bylo telefonické vedení instalované právě mezi nádražím v Duchcově a dolem Hartmann v Ledvicích v dubnu 1881, jako první v Čechách. Původní budova nádraží brzy nestačila, a tak ji v roce 1898 nahradilo nové nádraží, navržené významným teplickým architektem Hermannem Rudolphem (1846–1924) pro společnost Ústecko-teplické dráhy (ATE). Na trati do Ledvic byl provoz ukončen v roce 1962, trať do Mostu od roku 1968 vedla mimo město. Nádraží není využíváno



1881

a mimořádně hodnotná industriální architektura bez památkové ochrany, která by třeba vlastníka vedla k ohleduplnějšímu zacházení, se stává ruinou.



kolem 1920

Továrna na líh a potaš Fischl a Rosenbaum

Praha 5-Smíchov, Nádražní

▲ 50°03'7.431"N, 14°24'35.39"E

1880, 1907

První zmínka o lihovaru na Zlíchově pochází již z roku 1836, kdy zde působila firma M. Fischla synové. Roku 1880 zřídili podnikatelé Samuel Fischl a Adolf Rosenbaum továrnu na líh a potaš, kde se líh vyráběl z melasy a melasové výpalky se dále zpracovávaly v potašovně na draselné soli. V roce 1907 byl lihovar přestavěn, z té doby pochází dnešní podoba ústředního objektu areálu – rafinerie lihu s trojicí vysokých oken s obloukovým nadpražím.

V roce 1957 byla část tehdy již nefunkční potašovny přestavěna na octárnu, která se v šedesátých letech řadila k předním evropským producentům. Výroba lihu a octa skončila v roce 2000, od té doby je lihovar bez využití. Budova rafinerie a polygonální komín jsou památkově chráněny.

Areál lihovaru má být přestavěn pro nové účely. Zatím však, přestože zapsán na seznam kulturních památek, rok za rokem viditelně a rychle chátrá, rozpadá se. Jakoby se čekalo, až nezbude než památkovou ochranu pro zubožený stav zrušit a zbytky areálu obětovat.



2008



2009

Franz Eisenschimmel a spol., továrna na stroje a slévárna

Roudnice nad Labem, Pracnerova

▲ 50°25'5.282"N, 14°15'18.64"E

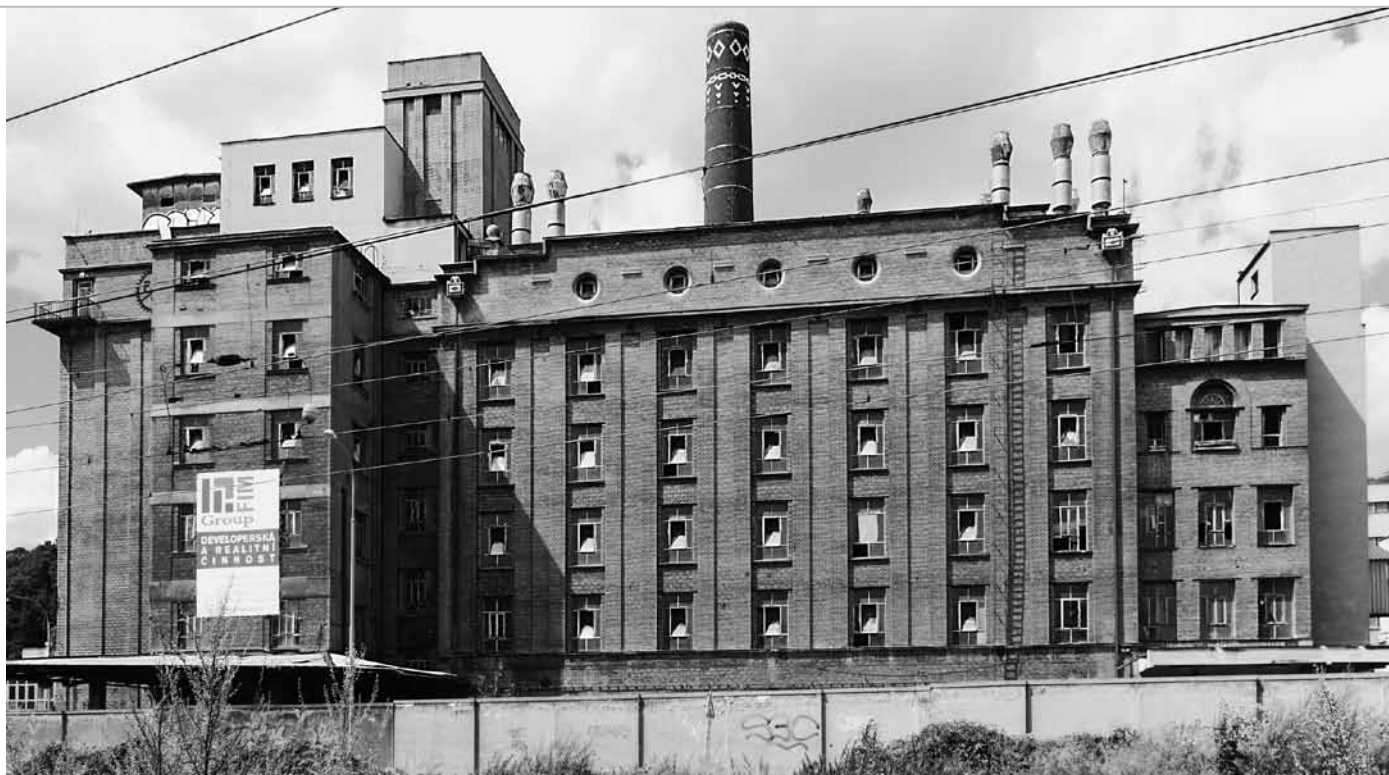
1905

Továrna na obráběcí stroje a slévárna Franz Eisenschimmel a spol. byla založena v Roudnici nad Labem roku 1905. Areál sestával ze tří trojlodních hal a strojovny s kotelnou, jejichž výrazné „katedrální“ čelní štíty s věžičkami ve stylu na rozhraní historismu a secese svědčí o zkušeném projektantovi, jímž mohl být Alois Samohrd nebo Stanislav Plechatý, autoři původní továrny MEWA a také secesních fasád roudnických obytných domů – projektová dokumentace se bohužel nezachovala. Od roku 1918 se budovy staly součástí sousední firmy Rudolf Bächer, továrna na zemědělské stroje, po roce 1949 Agrostroj Roudnice, od šedesátých let Roudnické strojírny a slévárny. Po rozpadu Roudnických strojírny a sléváren koncem devadesátých let objekty vlastní developerská společnost Labyrint a pronajímá je. Původní, po léta nevyužívané budovy, vyhořely 17. února 2008. Událost, která urychlila další osud areálu.



▲ 2009, ▼ 1910





2008

František Odkolek, a. s., parní mlýn a továrna na chléb

Praha 9-Vysočany, Ke Klíčovu

▲ 50°06'46.52"N, 14°30'11.85"E

1912–1918

Historie firmy František Odkolek začala na pražské Kampě v roce 1850, v dnešních Sovových mlýnech. Roku 1912 se stala akciovou společností, jejím vrchním ředitelem byl jmenován Alexandr Schück. Ten ji přesídlil do Vysočan, do nové továrny (Brotfabrik), která byla dokončena ještě před vypuknutím první světové války. Projekt vypracoval vídeňský architekt Hubert Gessner (1871–1943) v duchu wagnerovské moderny. Podle technologického toku tvoří areál od západu komplex síla, mlýnice a moučnice a budova pekárny. Zatímco pekárna byla během vývoje několikrát přestavěna, podoba síla, mlýnice a moučnice je autentická a pochází z roku 1918, kdy budovy vyhořely a ředitel Schück zadal projekt jejich obnovy opět architektu Gessnerovi, který završil fasádu moučnice ze světlých komořanských vápenopískových cihel charakteristickým



1931

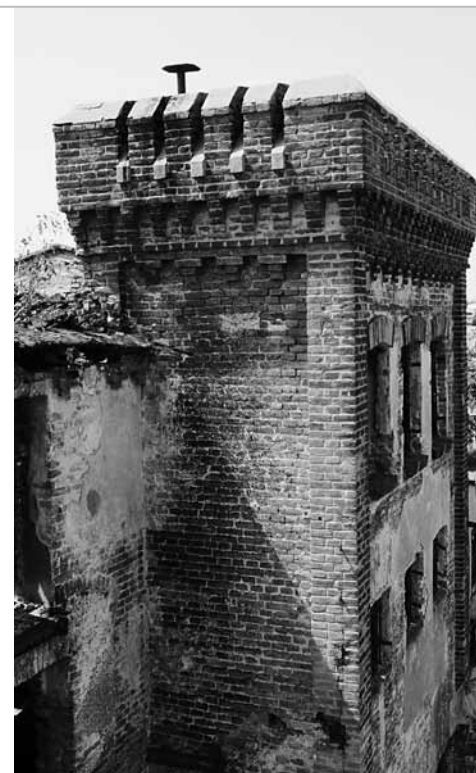
stupňovitým štítem, prolomeným kruhovými okénky.

Roku 1994 obnovená akciová společnost Odkolek výrobu ve Vysočanech ukončila. Ministerstvo kultury roku 2006 zapsalo na seznam památek pouze administrativní budovu.

Na její okolí existuje developerský projekt, který s existencí Gessnerových továrních budov již nepočítá.



2008



2008

Továrna na hliněné a šamotové zboží

Červené Pečky, V cihelně

▲ 49°59'23.28"N, 15°12'30.51"E

kolem roku 1900

Továrna z přelomu století měla bohatá ložiska cihlářské hlíny, která se dobývala odstřelem a dopravovala řetězovým výtahem do přepravny. Vyrábělo se zde především tenkostěnné zboží, střešní krytina a květináče. Strojní zařízení – šnekové, revolverové a sáňkové lisy – dodala pražská firma Novák & Jahn, k zvláštnostem závodu patřila výroba cihel suchou cestou v sušárnách podle Kellerova patentu. K vypalování sloužila komorová pec se spodním odtahem, v důsledku zvýšení výroby v roce 1925 přistavovaná.

Vysoká hlavní budova s pecí je zakončená cimbuřím, navazuje 50 m vysoký cihlový komín na polygonálním soklu. Na jižní a západní straně k ní přiléhají pece výrobní haly, z východní strany přístavba novodobé haly.

Industriální architektura s historizujícími dekorativními prvky z režného cihelného zdiva na fasádách je dnes silně narušena celkovou



2008

devastací. Cihelnu získala roku 2007 do vlastnictví soukromá firma a připravuje přestavbu celého areálu. Součástí stavebního řízení je i dnes již platné demoliční rozhodnutí. Domky pro dělníky u silnice byly demolovány v předstihu roku 2004.



2008

Rolnický akciový cukrovar

Čelechovice na Hané, Cukrovarská

▲ 49°30'56.99"N, 17°05'28.68"E

1839–1840

Cukrovar dal zřídit čelechovický statkář hrabě Philipp Ludwig de Saint-Genois. Byl zbudován z původního klášterního pivovaru. V roce 1879 proběhla v cukrovaru rozsáhlá rekonstrukce. Od roku 1888 jej spravovala Akciová cukerní společnost ve Vídni, v roce 1901 se stal Rolnickým akciovým cukrovarem, po skončení 2. světové války byl znárodněn. Ještě v roce 1980 zde pracovaly difuzéry Julia Roberta, cukrovar byl součástí koncernu Jihomoravské cukrovary, Uherské Hradiště. Výroba byla ukončena v roce 1982, dnes areál využívá Agrochemický podnik – ACHP a.s.

Jedna z posledních připomínek rozvoje cukrovarnictví na našem území, výrazná architektonická dominanta jakoby rok za rokem směřovala ke svému zániku.



kolem 1900



2008

Císařský pivovar

Buštěhrad, Náměstí

▲ 50°09'23.70"N, 14°11'27.20"E

1755–1804, 1967

Pivovar se sladovnou, založený již před polovinou šestnáctého století svou dnešní podobu získal roku 1755, kdy jej spolu s rekonstrukcí panského sídla přestavěl italský architekt Anselmo Lurago a následně roku 1805, kdy k němu pivovarský inženýr Vítek připojil jednolískový vzdušný hvozď, patrně první na našem území. Při další modernizaci před rokem 1873 přibyl další, dvoulískový hvozď, roku 1905 dostala varna parní strojní zařízení.

Do roku 1918 byl v držení Habsburků, prosperoval ještě v polovině dvacátého století, avšak ke konci roku 1967 jej tehdejší provozovatel, n. p. Středočeské pivovary, uzavřel a nadále sloužil jen ke skladování. Historická dominanta obce nejprve přišla o komín hvozdu a štoky a nyní jí hrozí kompletní demolice, Ministerstvo kultury roku



kolem 1900

2008 zapsalo na seznam památek pouze administrativní budovu čp. 111. Areál je pozoruhodným propojením více stavebních vrstev, tak jak je pro pivovary charakteristické. Přestože má rozhodující význam pro vzhled a vnímání hlavních urbanistických prostorů města a jeho další urbanistický rozvoj, současný majitel Level a. s. usiluje o zbourání a na uvolněném místě počítá s výstavbou bytovek.



2009

Přádelna a barevna bavlny bratří Grohmannů

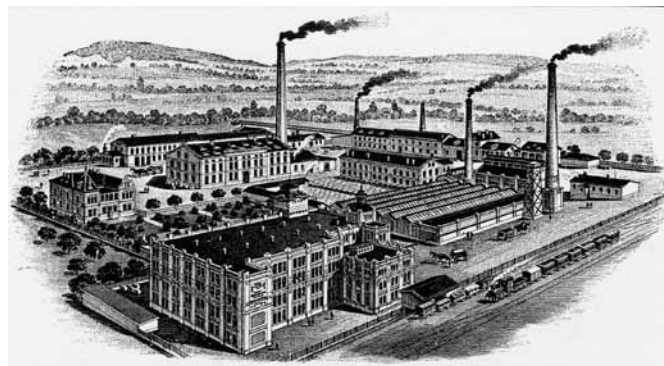
Bystřany

▲ 50°37'33.88"N, 13°51'46.87"E

1906–1907

Roku 1866 získává Martin Grohmann povolení na provoz barevny v Bystřanech a zakládá s bratry Theodorem a Johannem obchodní společnost, která se v době konjunktury začne věnovat také spřádání jemné egyptské bavlny. Projektantem výstavných budov v secesním stylu – etážové přádelny, šedové barevny a kotleny s komínem – byl v letech 1906–1907 teplický stavitel Johann David Ferber. Patra přádelny jsou nesena progresivní ocelovou nýtovanou konstrukcí z mostárny Franz Zimmermann v saském Werdau, stroje dodala britská firma Dobson & Barlow.

Znárodněný podnik fungoval do šedesátých let, poté budova sloužila Elektrotechnickému závodům Teplice, od úpadku jejich nástupnické akciové společnosti roku 2001 budova chátrá.



1910

Právě textilní továrny patřily k nejvýraznější a nepřehlédnutelným příkladům propojení provozních a technických hledisek s reprezentativní rolí industriální architektury. S útlumem textilní výroby bez nalezení nové funkce zanikají.

typologický rejstřík / *typological index*

výrobní stavby / *production structures*

továrna strojírenská / *mechanical engineering factory*

- Ringhofferovy závody / ČKD Tatra Smíchov, Praha 5-Smíchov, s. 18
- Automobilka Praga, Praha 8-Libeň, s. 42
- První českomoravská továrna na stroje v Praze / ČKD, Praha 9-Libeň, s. 46
- Josef Kaub, První pošumavská strojírna a slévárna / Desta, Domažlice, s. 53
- Strojírna Ruston & Co., Praha 8-Karlín, s. 88
- Strojírna a slévárna Leopold Schifauer / Škoda Plzeň, Klatovy, s. 94
- Es-Ka, závody Kastrup a Swetlik, a. s. / Eska, Cheb, s. 121
- Franz Eisenschimmel a spol., továrna na stroje a slévárna, Roudnice nad Labem, s. 129

továrna kovovýroba / *metal goods factory*

- Továrna na smaltované zboží Bartelmus, Plzeň-Východní Předměstí, s. 41
- Sklady, válcovna č. IV, válcovna jemná č. V-Madarka, Kladno, s. 98

továrna elektrotechnická / *elektrical engineering factory*

- Osram, akciová společnost / Tesla, Praha 7-Holešovice, s. 100

továrna chemická / *chemical factory*

- První česká továrna na laky, fermeže a barvy, F. J. Materna / Barvy a laky, Praha 10-Hostivař, s. 36
- První rakouská továrna na výrobu sody / MCHZ Dukla, Ostrava-Hrušov, s. 104
- J. L. Jordan, chemická továrna, Kralupy nad Vltavou, s. 109
- Rafinerie minerálních olejů Maxe Böhma a spol. / OSTRAMO, Ostrava-Přívov, s. 120

továrna textilní / *textile factory*

- J. H. Altschul a synové, přádelna bavlny, Nová Ves, s. 30
- Florian Hübel, tkalcovna, Chřibská-Dolní Chřibská, s. 33
- Franz Preidl, přádelna bavlny, tkalcovna a nitárna, Česká Kamenice-Dolní Kamenice, s. 40
- Přádelna Eduard Hiebel, Liberec XVII-Kateřinky, s. 41
- Weiss & Hanak, přádelna mykané přize / Vlněna, Brno-Zábrdovice, s. 48

- Wilhelm Schay, továrna na lněné a damaškové zboží / Pramet, Šumperk, s. 53
- Johann Liebieg & Co. / Textilana, Liberec IV-Perštýn, s. 54
- Přádelna Kühne & synové / Borsig, Jirkov, s. 62
- Gustav Jäger, továrna na pletené zboží, Krásná Lípa-Krásný Buk, s. 68
- W. F. Olbrich, mechanická přádelna lnu a konopí, Bruntál, s. 73
- Textilní továrna Ignaz Klinger / Mototechna, Mladá Boleslav, s. 80
- Tkalcovna Tanvaldské přádelny bavlny / SEBA, Tanvald, s. 82
- Josef Ressel, tkalcovna bavlny, Dolní Řasnice, s. 97
- August Neumann, pletené a stávkové zboží, Vejprty, s. 99
- Wilhelm Kraft, továrna na gumové stuhly, Vejprty, s. 101
- Továrna na klobouky A. Peschel / Tonak, Nový Jičín-Šenov, s. 101
- Hugo Stöhr, barevna a apretura / Hedva, Liberec VI-Rochlice, s. 110
- Hermann Pollacka synové, textilní závod / Primona, Česká Třebová-Parník, s. 118
- Přádelna a barevna bavlny bratří Grohmannů, Bystřany, s. 134

továrna kožedělná / *leather-working factory*

- Ervin Fischer, výroba obuvi, Sezemice, s. 52
- Továrna na barvení kůží Ludwig Jellinek / Libenia / Gama, Praha 8-Libeň, s. 67
- Adolf R. Löwenstein, továrna na boty / Jihlavan, Jihlava, s. 81
- F. J. Jiruška a syn, továrna na kůže, Týniště nad Orlicí, s. 102
- Antonín Jelínek a syn, koželužna / Svit, Velké Meziříčí, s. 112
- Továrna na usně bratří Vitouškových, Třebechovice pod Orebem, s. 122

továrna dřevozpracující / *wood-processing factory*

- Josef Prokop, rakvárna / TOFA, Semily, s. 60
- Anton Schimmer, továrna na dřevěné výrobky / Teroz, Tachov, s. 73
- Pila a parketárna firmy Lanna, Praha 8-Libeň, s. 113

továrna na keramiku / *ceramics factory*

- Thunovská továrna na porcelán, Klášterec nad Ohří, s. 44

- Kiovský a Trinks, továrna na porcelán, hliněné a šamotové zboží / FOJA, Praha 5-Radlice, s. 123

cihelna / *brickworks*

- Josef Hladiš, strojní cihelna, Uherský Brod-Havříce, s. 61
- Cihelna Johanna Kreibicha, Varnsdorf, s. 83
- Továrna na hliněné a šamotové zboží, Červené Pečky, s. 131

továrna sklářská / *glassworks*

- Sklárna Leopold Riedel, Jablonec nad Nisou-Rýnovice, s. 33
- Sklárna Robert Schicketanz, Jablonec nad Nisou, s. 34

továrna potravinářská / *food-processing factory*

- První česká továrna na orientálské cukrovinky, A. Maršner / Orion, Praha 10-Vinohrady, s. 108
- Adolf Heikorn, výroba octa / MILO, Olomouc, s. 116

- František Odkolek, a. s., parní mlýn a továrna na chléb, Praha 9-Vysočany, s. 130

cukrovar / *sugar refinery*

- Spolková cukrovarna v Nymburce, Nymburk, s. 24
- Spolkový rolnický cukrovar v Lysé nad Labem, Lysá nad Labem-Litol, s. 28
- Spolková továrna na cukr u Uhříněvsi, Praha 22-Uhříněves, s. 32
- Drnovický cukrovar Offermann & Co., Vyškov, s. 38
- Cukrovarnická akciová společnost Všetuly, Holešov-Všetuly, s. 40
- Schwarzenberský cukrovar, Postoloprty, s. 40
- Společná továrna na cukr u Velimě, Velim, s. 48
- Cukrovary hraběte Nostice v Mratíně a Líbeznících, Mratín, s. 52
- Bratři Redlichové & Berger, cukrovar, Hodonín, s. 60
- Spolkový rolnický cukrovar Horka, Brodce nad Jizerou, s. 60
- Cukrovar C. W. Fleischmanna, Uničov, s. 60
- První česká a. s. pro rafinování cukru v Modřanech, Praha 12-Modřany, s. 64
- Johann Liebieg & Co., cukrovar, Smiřice, s. 69
- Slavkovský cukrovar Herrmanna Redlicha, Slavkov u Brna, s. 70
- Hořická společná rolnická cukrovarna u Dobré Vody, Bašnice, s. 70

- Spolková továrna na cukr v Českém Brodě, Český Brod, s. 72
- Cukrovar hraběte Mittrowského, Sokolnice, s. 84
- Továrna na cukr a lín v Nových Dvorech, Ovcáry-Nové Dvory, s. 85
- Augusta Tschinkela synové, cukrovar, Lovosice, s. 85
- Rolnický akciový cukrovar v Němčicích, Němčice nad Hanou, s. 113
- Zborovicko - kojetínské cukrovary Abraham Popper a spol., Kojetín, s. 113
- Rolnický akciový cukrovar, Čelechovice na Hané, s. 132
- lihovar / distillery**
- Továrna na lín a potaš Fischl a Rosenbaum, Praha 5-Smíchov, s. 128
- pivovar / brewery**
- Pivovar právovárečného měšťanstva, Čáslav, s. 29
- Pivovar statku kláštera benediktinů v Broumově, Sloupno, s. 29
- Knížecí Schwarzenberský pivovar Hrádek, Starosedlský Hrádek, s. 29
- Měšťanský pivovar, Police nad Metují, s. 33
- První kadaňský parostrojní pivovar, Carl Meissner, Kadaň, s. 41
- Panský pivovar Lobkoviců v Kamýku, Kamýk nad Vltavou, s. 48
- Panský pivovar, Chlum-Nalžovice, s. 49
- Pivovar správy statku c. k. Tereziánského fondu, Vysoká Libeň, s. 58
- Společenstevní pivovar v Olešnici Oskar Migula a spol., Olešnice v Orlických Horách, s. 61
- Baron František Ringhoffer, pivovar, Pyšely, s. 61
- Pivovar právovárečného měšťanstva, Mělník-Podolí, s. 61
- Parostrojní pivovar knížete Lichtenštejna, Lanškroun, s. 71
- Právovárečné občanstvo, spol. s. r. o. rolnický pivovar, Písek, s. 72
- Měšťanská právovárečná společnost v Jirkově, Jirkov, s. 78
- Pivovar Lysá nad Labem, Jan Slunečko, v.o.s., Lysá nad Labem, s. 84
- Karel kníže Clary-Aldringen, pivovar, Teplice-Trnovany, s. 96
- Pivovar právovárečného měšťanstva, Beroun, s. 100
- Filip hrabě Krakovský z Kolovrat, pivovar, Filipov, s. 102

- Pivovar premonstrátského kláštera v Hradisku u Olomouce, Hrochův Týnec, s. 102
- Městská pivovarská společnost v Tachově / Rybena, Tachov, s. 114
- Pivovar Nádherných z Borutína, Červené Záhoří-Chotoviny, s. 114
- Pivovar hraběte Albrechta Kounice, Zahrádky, s. 114
- Zámecký pivovar, Doubí, s. 114
- Parostrojní pivovar Karla A. Milnera, Golčův Jeníkov, s. 119
- Císařský pivovar, Buštěhrad, s. 133
- sladovna / malt house**
- První pražská sladovna Marie Reiserové a synů, Praha 6-Dejvice, s. 86
- Bratři Hamburger & Singer, prostějovská hanácká sladovna, Prostějov, s. 106
- Pivovar Viktora a Huga rytířů Chlumeckých / Sladovna G. Morgenstern, Říkovice, s. 123
- mlýn / mill**
- Motorový mlýn bratří Strnadů, Ostrava-Svinov, s. 70
- Válcový mlýn Jana Tachecí, Nymburk-Drahelice, s. 72
- Hýrův / Halbmayerův parní mlýn, Plzeň-Jižní Předměstí, s. 115
- jatka / abattoir**
- Městská jatka, Jablonec nad Nisou, s. 90
- Městská jatka, Liberec III-Jeřáb, s. 92

tiskárna / print shop

- Tiskárna Bayer a spol. / Obchodní tiskárny Kolín, Kolín, s. 100
- Tiskárna Václav Pešl, Praha 5-Košíře, s. 103
- Pražská akciová tiskárna, Praha 1-Nové Město, s. 111

důl / mine

- Důl Ronna / č. VII / Gottwald III, Kladno-Švermov, s. 22
- Důl Jindřich / č. IV / Gabzdyl, Karviná-Doly, s. 26
- Důl Zárubek / č. V / Hermenegild, Ostrava-Slezská Ostrava, s. 31
- Kladiřová těžní věž dolu Petr Bezruč, Ostrava-Slezská Ostrava, s. 49
- Důl Jaroslav / Tuchlovce / Nosek, Tuchlovce, s. 71
- Důl Doubrava / Jáma Bettina, Orlová-Doubrava, s. 115

dopravní stavby / transport structures

most / bridge

- Silniční most, Lysá nad Labem-Litol, s. 52

nádraží / railway station

- Nákladové nádraží, Plzeň-Východní Předměstí, s. 84
- Železniční stanice Praha-Hrabovka, železniční viadukt, Praha 3-Žižkov, s. 103
- Železniční areál Holešovice-Bubny, Praha 7-Holešovice, s. 125
- Nákladové nádraží, Praha 3-Žižkov, s. 126
- Železniční stanice (stará), Duchcov, s. 127

viadukt / viaduct

- Ivančický viadukt, Moravské Bránice, s. 20

garáže / garages

- Garáže Autodopravní společnosti Praha, Praha 7-Holešovice, s. 33

letišť / airport

- Hangáry vojenského letiště, Olomouc-Neředín, s. 101

skladiště / storehouse

- Sklad a sušárna chmele Kaspar Danzer & Comp., Žatec, s. 53
- Obilní silo V. Krejčara, Jevíčko, s. 115

městská vybavenost / urban infrastructure elektrárna / power plant

- Energetická ústředna II, Ostrava-Vítkovice, s. 27
- František Háša, parní pila a elektrárna, Litomyšl, s. 32

kotelna / boiler house

- Kotelna holešovické elektrárny, Praha 7-Holešovice, s. 59

prádelna / laundry

- Ústřední prádelna sídliště u Zelené lišky na Pankráci, Praha 4-Krč, s. 76

spalovna / incinerator

- Pražská spalovací stanice pevných odpadů, teplárna a elektrárna, Praha 9-Vysočany, s. 50

transformační stanice / transformer station

- Transformační a měnič stanice Vokovice, Praha 6-Dejvice, s. 56
- Usměrnovací stanice spalovny, Praha 9-Vysočany, s. 74

čistič stanice / purification plant

- Čistička odpadních vod Spirovy papírny, Český Krumlov-Plešivec, s. 123

plynojem / gasworks

- Plynojem MAN, Kladno, s. 66

vodojem / waterworks

- Věžový drážní vodojem, Praha 5-Smíchov, s. 28
- Věžový komínový vodojem ČKD, Praha 9-Vysočany, s. 49
- Věžový drážní vodojem, Praha 9-Libeň, s. 52

výběr z literatury / selected sources

Časopisy, sborníky, firemní tisky

- Die k. k. Staatseisenbahn von Olmütz nach Prag, *Allgemeine Bauzeitung* X, 1845, s. 413–438, DCCII–DCCIX.
- Spolek pro vystavení továrny na cukr v Českém Brodě, *Pokrok* II, 1863, s. 79.
- Zpráva delegátů o novém zařízení kotelny ve Vyškově a Napajedlích, *Listy chemické* V, 1881, s. 270–274. [ke s. 38]
- J. Lexa, Norbert Rilieux a odpařování, *Listy chemické* VI, 1882, s. 6–8. [ke s. 52]
- První Českomoravská továrna na stroje v Praze (zal. 1870), Praha 1890.
- F. Filip, *Po prvním čtvrtstoletí. Upomínka na pětadvacetileté trvání Spolkové rolnické továrny na cukr Uhřetěvesi*, Praha 1893.
- Johann Bašta, Die Personeneanlagen des Zentralbahnhofers in Pilsen, *Allgemeine Bauzeitung* LXXV, 1910, s. 83–90.
- První česká akciová společnost pro rafinování cukru v Modřanech, *Listy cukrovnické* XII, 1893–1894, s. 647 ... průběžně až do XXXV, 1916–1917, s. 35.
- První českomoravská továrna na stroje, *Technický obzor* III, 1895, s. 129–30.
- Karel Tiller, První pražská sladovna M. Reisera a synů v Podbabě u Prahy. Referát o exkursi posluchačů sladovnické školy, *Pivovarské listy* XIV, 1896, s. 73–74.
- Karel Tiller, Pivovar právovárečného měšťanstva v Berouně, *Pivovarské listy* XV, 1897, s. 104–105 (jubileum 25 let trvání).
- Rudolf Hotowetz, F. Ringhoffer, *Smichow, Prag*, Praha 1900.
- Technický obzor* VIII, 1900, s. 306. [ke s. 90]
- Karel Dyrnk, Reprodukční techniky na letošní výstavě, *Typografia* XIX, 1908, s. 69–74. [ke s. 100]
- Továrná F. Ringhoffer, *Technický obzor* XVII, 1909, příloha k č. 26.
- Konrád Kluge, Železobetonové stavby v průmyslu pivovarském a sladařském, *Pivovarské listy* XXVII, 1909, s. 24–27. [ke s. 86]
- Projekt für eine Baumwollspinnerei in Reichenberg, *Der Architekt* XV, 1909, s. 47–48. [ke s. 54]
- Wiener Bauindustrie-Zeitung* XVII, 1910, Der Bauinteressent, s. 284. [ke s. 48]
- Wiener Bauindustrie-Zeitung* XXXI, 1914, s. 253 a 255. [ke s. 54]
- Josef Wara, *Saaz Hopfenbau und Hopfenhandel*, Saaz, nedat., nestr. [ke s. 53]
- Závod Zárubek v Pol. Ostravě, majetek c. k. priv. Severní dráhy cí.s. Ferdinanda, *Hornické a hutnické listy* XVIII, 1917, s. 7–9, 14–18, 27–31.
- Stanislav Bechyně, Stavba automobilky Praga v Libni, *Stavitel* I, 1919, s. 28–38.
- Josef Macháček, *Vznik První Českomoravské továrny na stroje v Praze a její rozvoj za 50 let jejího trvání*, Praha 1921.
- Antonín Heythum, Železárny vítkovické, *Hornický věstník* III, 1921, s. 33–34, 45–47, 59–60, 74–75, 86–88, 102–103, 116, 148–150, 166–168, 181–183. [ke s. 27]
- Josef Novák, *Dějiny cukrovaru Nové Dvory–Ovčáry*, Kutná Hora 1923.
- Ovčářská tvrz – Ovčářský pivovar, *Kvas* LIII, 1924–1925, s. 41–42.
- Fr. Heyd, Vítkovické železářny se zvl. zřetelem k tepelnému hospodářství, *Technický obzor* XXXII, 1924, s. 389–392, 402–404. [ke s. 27]
- Vilém Munzar, Návštěva továrny na šamotové a hliněné zboží v Červených Pečkách, *Stavivo* VI, 1925, s. 224–225.
- Prohlídkou v továrně Es-Ka, *Cyklista* VII, 1926, s. 116–117.
- Das Eisenwerk Witkowitz, *Ingenieur Zeitschrift. Das Blatt der deutschen Techniker in der ČSSR* VII, 1927, s. 105–107. [ke s. 27]
- Ringhofferův koncern, *Sborník SIA*, 1930, s. 301–305.
- B. Červinka, *Historický vývoj Odkolkových mlýnů až do založení akciové společnosti*, Praha 1931.
- První česká továrna na laky, fermeže a barvy F. J. Materna Praha, 1882–1932, firemní tisk, Praha 1932.
- Vladimír Holeček, Pražská spalovací stanice pevných odpadků z domácnosti a živnostenských závodů ve Vysočanech. *Zprávy veřejné služby technické* XV/2, 1933, s. 15–16, tab. I.–II.
- Vladimír Holeček, *Pražská spalovna odpadků*, Praha 1934.
- Stavba* XII, 1934–35, s. 10–11. [ke s. 76]
- Půl milionu velocipedů za 25 let výroby, *Cyklista* XVI, 1935, s. 132.
- Nákladové nádraží Žižkov. Jeho vznik a uspořádání*, Praha 1935.
- František Faltus, Svařované konstrukce pražské spalovny odpadků ve Vysočanech. *Technický obzor* XLIV, 1936, s. 5–8, s. 21–23.
- Přívozské závody minerálních olejů a.s. v Moravské Ostravě-Přívoz, *Sborník SIA*, 1936, s. 469.
- Arnošt Katz, *Nákladové nádraží Praha-Žižkov*, Praha 1937.
- Josef Mlíka, Přínos elektrických podniků hlavního města Prahy pro město po stránce výstavby. *Architektura* II, 1940, s. 89–95. [ke s. 74]
- Z galerie a historie českomoravských pivovarů a sladoven: První pražská sladovna Praha XIX- -Podbaba, *Gambrinus (dř. Kvas)*, IV/LXXI, 1943, s. 581.
- Reportáž z komunálního pivovaru města Písku, *Kvas* LXXVII, 1949, s. 184.
- Antonín Novotný, *Pražský porcelán*, Praha 1949, s. 11–16. [ke s. 123]
- Vilém Saitl, Něco z historie železnic, *Železničář* IV, 1954, s. 243–44, 325. [ke s. 125]
- Jiří Hermann, *Historický přehled vývoje národního podniku Vagonka Tatra Smíchov v letech 1852–1957*, Praha 1957.
- Stopět let Vagonky Tatra Smíchov*, Praha 1957.
- Marie Marklová, *110 let československého textilu*, Ústí nad Orlicí 1959.
- 80 let poctivé práce 1880–1960, Agrostroj Roudnice n. Lab., n. p.*, Roudnice nad Labem 1960. [ke s. 129]
- Cukrovar Vyškov. 100 let trvání 1868–1968*, Vyškov 1968.
- Vladimír Bárta, Bartelmusové, *Minulosti Západočeského kraje* VII, 1970, s. 87–105.
- Zdeněk Rus, *70 let elektrárny Holešovice*, Praha 1970.
- Alois Jilemnický, *Sto Bašnických kampaní 1871–1971*, Hradec Králové 1971.
- Padesát let Tesla Holešovice, 1922–1972*, Praha 1972.
- Erhard Marschner, Die Strick- und Wirkwarenfabrik Gustav Jäger in Schönbüchel, *Unser Niederland* 1973, č. 305 s. 111 a č. 307 s. 125.
- Jan Řezník, *Československý veloprůmysl ke 100. výročí výroby jízdních kol. 1874–1974*, Praha 1974.
- Kol. autorů, *Bulletin Ivančický viadukt*, Brno 1978.
- Václav Stehlík, *První jsme začínali na dole Nosek*, Tuchlovice 1978.

- Alois Povolný, Hornické dolování uhlí Společností státní dráhy na Kladensku 1855–1936, in: *Kamenouhelné doly Kladno – historie a současnost*, 1982, č. 2, s. 43–49. [ke s. 22]
- Kol. autorů, *130 let Brněnsko-rosické uhelné dráhy*, Brno 1986.
- František Knič, *125 výročí založení cukrovaru Modřany (1861–1986)*, Praha 1986.
- Jan Hučka, Z historie železáren a smaltoven Bartelmus, in: *Sborník Západočeského muzea v Plzni X*, Plzeň 1993, s. 81–89.
- Josef Bartoš – Jindřich Schulz – Hana Štoselová – Miloš Trapl, *125 let Milo Olomouc a. s.*, Olomouc 1995.
- Blažena Pryzbilová – Josef Šerka, *Muži s mocí: portréty starostů Moravské Ostravy 1861–1918*, Šenov u Ostravy, 1996, s. 23–24.
- Jiří Kouba – Adolf Volf – Karel Duffek, Historie cukrovaru Modřany, *Listy cukrovarnické a řepařské CXII*, 1996, č. 12, s. 16–26.
- Vladislava Valchářová, Ohrožená konstrukce. Cihelna ve Varnsdorfu, *Architekt XLII*, 1997, č. 4/5, s. 55.
- Daniel Froněk, *130 let cukrovaru a rafinerie v Mělníku (1869–1999)*, Praha 1999.
- Daniel Froněk, *90 let cukrovaru Němčice nad Hanou*, Praha 1999.
- Daniel Froněk – Jaroslav Děžinský, 130 let cukrovaru a rafinerie v Mělníku, Devadesát let cukrovaru v Němčicích nad Hanou, *Listy cukrovarnické a řepařské CXV*, č. 9–10, Praha 1999, s. 20–23 a 26–28.
- Daniel Froněk – Vilém Havlín, V Kojetíně se vyrábí bílé zlato již 130 let, *Listy cukrovarnické a řepařské CXV*, č. 11, 1999, s. 229–232.
- Martin Strakoš, Mlýn a lihovar ve Svinově versus dálnice D 47, *Architekt XLV*, 1999, č. 5, s. 79–80.
- Petr Nový, Sklářské rody severních Čech VI: Schicketanzové, *Jizerské a Lužické hory III*, č. 6, 1999, s. 10–11.
- Kateřina Hanzlíková, Ringhofferova továrna na Smíchově. Neúspěšný pokus o záchranu a problém dokumentace před demolicí, in: *Sto let Klubu za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník*, Praha 2000, s. 184–189.
- Daniel Froněk, 140 sladkých let modřanského cukrovaru, *Listy cukrovarnické a řepařské CXVII*, č. 11, 2001, s. 256–260.
- Miloš Matěj, Kulturní dědictví centrálního Kladenského kamenouhelného revíru, in: *Zprávy památkové péče LI*, 2001, č. 6, příloha. [ke s. 71]
- Pavel Schreier, O zapomenutých tvářích železniční Prahy (II.), *Železničář IX*, 2002; č. 16, s. 6. [ke s. 103]
- Ivan Rous, Největší liberecká továrna, *Zprávy památkové péče XVI*, 2004, č. 4, s. 331–333. [ke s. 54]
- Petr Nový, Životní pouť sklářského podnikatele Leopolda Riedela (1846–1926), *Sklář a keramik LVI*, 2006, č. 11, s. 293–297.
- Jaroslav Rýdl, *Paměť Tanvaldska*, Turnov 2006, s. 167–172. [ke s. 82]
- Lukáš Beran, Usměrňovací elektrická stanice ve Vysočanech, *Objekt I*, č. 1, 2006, s. 59.
- Daniel Froněk, *Cukrovary TTD – Historie a současnost (1831–2006)*, Dobruška 2006.
- Zdeněk Vácha, Jaroslav Novák, Antonín Jelínek a syn, továrna na kůže Velké Meziříčí 1863–1963, *Západní Morava X*, 2006, s. 85–92.
- Vladislava Valchářová, Pražský industriál – nekrology 2003–2007, *Za starou Prahu – věstník Klubu Za starou Prahu XXXVII*, 2007, č. 3, s. 6–10.
- Lukáš Beran, Odkolkový mlýn ve Vysočanech. *Objekt II*, 2007, č. 2, s. 64–67.
- Karel Herčík, Říkalo se jí Klingrovka, *Boleslavan X*, 2007, č. 2, s. 11.
- Michaela Ryšková, Peschlova kloboučnická továrna v Šenově (Konec jedné nechtěné památky), in: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2007*, Ostrava 2007, s. 163–165.
- Radoslav Daněk, Osobnost Dr. Maxe Böhma, manažera a podnikatele v chemickém průmyslu, příspěvek na konferenci *Židé a Morava XIV*, 2008.
- Lukáš Beran, Nákladové nádraží Žižkov, *Za starou Prahu – věstník Klubu Za starou Prahu XXXVIII (IX)*, č. 3, 2008, s. 48–51.
- Lukáš Beran, Betonové klasicismy Bruno Bauera, in: Bohdana Fabiánová (ed.), *Památková péče na Moravě XIV – Technické památky*, Brno 2009, s. 13–24.
- Petr Vorlík, Velkokapacitní patrové garáže v období první republiky. Nový stavební typ jako zárodek moderní architektury, in: *Švorník VI*, Praha 2008, s. 187–202.
- Publikace**
- Anton Anschiringer, *Album der Industrie des Reichenberger Handelskammer–Bezirks*, Reichenberg 1858.
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1898, díl 1, (hornictví, hutnictví).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1898, díl 3, (strojírenství).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1898, díl 4, (textilní výroba).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1898, díl 5, (potravinářství).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1898, díl 6, (chemická výroba).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1908, díl 2, (výroba porcelánu, sklářství).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1908, díl 3, (textilní výroba).
- Die Gross-Industrie Österreichs*, Wien 1910, díl 4, (textilní výroba, strojírenství).
- Hundert Jahre Johan Liebieg & Co. Ein Gedenkbuch für jene die nach uns kommen*, Wernsdorf 1928.
- V. Nekvasil 1868–1928, Praha 1928.
- Bohumil Stoček, *Báňská a hutní společnost*, Praha 1931.
- Mojmír Krejčířík, *Po stopách našich železnic*, Praha 1991.
- Jaroslav Jásek – Jaroslav Beneš, *Pražské vodní věže*, Praha 2000.
- Hana Hlušíčková (ed.), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl (A–G), Praha 2002.
- Hana Hlušíčková (ed.), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II. díl (H–O), Praha 2003.
- Hana Hlušíčková (ed.), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl (P–S), Praha 2003.
- Hana Hlušíčková (ed.), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl (Š–Ž), Praha 2003.
- Vladislava Valchářová (ed.), *Industriální stopy: Dvanáct ohrožených*. VCPD ČVUT, Praha 2003.
- Kol. autorů, *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*, Ostrava 2003.
- Milan Myška a kol., *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2003.
- Pavel Jákl, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska*, I. díl – *Střední Čechy*, Praha 2004.
- Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů a kameníků v Čechách*, Praha 2004.
- Tomáš Šenberger – Eva Dvořáková, *Industriální cesty Českým středozápadem*, Praha 2005.
- Vladislava Valchářová (ed.), *Stavební kniha 2005. Meziválečná průmyslová architektura*, Brno 2005.
- Benjamin Fragner – Alena Hanzlová, *Industriální stopy / Vestiges of Industry*, Katalog výstavy, Praha 2005.
- Rudolf Vierhaus (ed.), *Deutsche biographische Enzyklopädie*, 2. vydání, München, 2005.

- Lukáš Beran – Vladislava Valchářová (eds.), *Pražský industriál. Technické stavby a průmyslová architektura Prahy (rozšířené vydání)*, Praha 2007.
- Lukáš Beran – Vladislava Valchářová (eds.), *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, Praha 2007.
- Libor Doležal – Pavel Jákl – Šárka Jiroušková – Tomáš Šenberger, *Stavební křiha 2007 – České a moravské pivovary, stavební dědictví tradičního výrobního odvětví*, Brno 2007.
- Miloš Matěj – Alena Borovcová – Renata Zdařilová – Hana Paclová, *Technické památky Ostravska*, Ostrava 2007.
- Michael Viktořík, *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*, Olomouc 2007.
- Eva Dvořáková – Benjamin Fragner – Tomáš Šenberger, *Industriál_paměť_východiska*, Praha 2007.
- Miloš Matěj – Jaroslav Klát – Irena Korbelářová, *Cultural Monuments of the Ostrava-Karviná Coalfield*, Ostrava 2008.
- Vlastimila Bergmanová, *Textilana v obrazech a datech*, Liberec 2008.
- Benjamin Fragner (ed.), *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Sborník příspěvků z mezinárodního bienále Industriální stopy / Conference Proceedings from the international Biennial 'Vestiges of Industry', Praha 2008.

Archivní inventáře

- J. Kresl, *Josef Kaub, Pošumavské strojírny a slévárna Domažlice 1892–1948*, inventář, SOKa Plzeň 1967.
- Blažena Jančálková, *Vyškovský cukrovar akciová společnost 1868–1947(1958)*, inventář, MZA Brno 1984.
- Blažena Jančálková – Ivan Štarha, *Rolnický cukrovar a rafinérie v Němčicích nad Hanou (1881) 1909–1948 (1951)*, inventář, MZA Brno 1984.
- Pavel Balcárek – Blažena Jančálková, *Zborovicko – kojetínské cukrovarny, akciová společnost Brno, 1863–1942 (1949)*, inventář, MZA Brno 1985.

- Alena André, *Josef Ressel, mechanická tkalcovna, Dolní Rašnice 1881–1948*, inventář, ev. č. 644, SOA Litoměřice, pob. Most 1992.
- S. Pohanka, *Antonín Jelinek a syn, továrna na kůže, Velké Meziříčí (1877–1948, 1956)*, inventář, MZA Brno 1995.
- Jindřiška Přikrylová, *Heřmana Pollacka synové, textilní továrny, Česká Třebová-Parník (1881–1945, 1946–1956)*, inventář, SOA Zámorsk 1998.
- J. Květoňová, A. Peschel, *továrna na klobouky, Nový Jičín-Šenov (1867–1946)*, inventář, Nový Jičín 1967, ZA Opava 2002.
- Ivana Tarabová, *Olbrich W. F., Přádelna lnu a konopí, obchod s přízí, Bruntál, (1877, 1906–1951)*, inventář, ZA Opava 2004.
- Alžběta Langová, *Bratři Vitouškové, továrna na usně, Třebechovice pod Orebem, 1885–1948 (1953)*, inventář, SOA Zámorsk 2004.
- Jindřiška Přikrylová, *F. J. Jiruška a syn, továrna na kůže, Týniště nad Orlicí (1897–1948)*, inventář, SOA Zámorsk 2005.
- Jana Vinklerová, *Suchánek a Martinec, výroba obuvi, Sezemice (1930–1949)*, inventář, SOA Zámorsk 2006.

Výzkumné pasporty

(kopie umístěny ve VCPD ČVUT v Praze)

- Jiří Merta, *Ivančický viadukt, Moravské Bránice*, Praha 1996.
- Pavel Šťastný – Ladislav Svoboda, *Ringhofferovy závody, Praha 5-Smíchov*, Praha 1996.
- Zdeněk Lukeš, *Bývalá Ringhofferova továrna – Tatra, expertní posudek centra Smíchova*, Praha 1996.
- Veronika Müllerová, *Garážní hala, Praha 7-Holešovice*, Praha 1996.
- Jaroslav Jásek, *Pražské komínové vodojemy*, (výzkumný pasport), Praha 1997.
- Miloš Matěj – Michaela Ryšková – Jana Kynclová, *Inventarizace hlubinných dolů mosteckého hnědouhelného revíru z hlediska památkové péče*, Ostrava 1998.
- Pavel Prouza – Pavel Šulc, *Ústí nad Orlicí, Česká Třebová, Lanškroun a okolí* (výzkumný pasport), Praha 1998.

- Jana Krákorová – Jan Švec – Jana Halenková – David Ešner, *Jablonec nad Nisou a okolí* (výzkumný pasport), Praha 1998.
- Petr Šedivý – Martin Šenberger, *Plzeň* (výzkumný pasport), Praha 1999.
- Martina Baláčková, *První pražská sladovna v Podbabě* (výzkumná dokumentace), Praha 2000.
- Helena Zemánková, *Výzkum industriálních a technických areálů a objektů*, Programový projekt MK ČR, Brno 2001.
- Milena Šenbergerová – Tomáš Šenberger, *Zlatý líhovar, a. s., průzkumy a hodnocení*, Praha 2001.
- Daniel Froněk, *Přehled cukrovarů v české části ČR v roce 1945* (nepublikovaný rukopis).
- Michaela Ryšková, *Přehled textilního průmyslu na Moravě, ve Slezsku a ve východních Čechách*, projekt výzkumu a vývoje na úseku památkové péče MK ČR č. 18/2001, Ostrava 2001.
- Linda Mašková, *České cukrovarny*, (výzkumný pasport), Praha 2003.
- Jan Pešta, *Inventarizace technických památek na území okresu Nymburk* (Výzkumný úkol NPÚ 401 – Územní plošný a oborový výzkum industriálního dědictví), 2005.

Internet

- www.azw.at
www.architektenlexikon.at
www.brownfieldy.cz
www.fabriky.cz
www.fa.vutbr.cz/home/zemankova
genealogy.euweb.cz
www.hornicky-klub.info
www.hornictvi.info
www.chmelarskeobjekty.wz.cz
www.pivovary.info
www.pivety.com
www.zanikleobce.cz

seznam vyobrazení / list of illustrations

Autoři fotografií

číslo stránky (rok)

Ludmila Absolonová – 82 (2006)
Jaroslav Beneš – 28 (1990), 49 (1999), 51 (1990)
Lukáš Beran – 65 (2005), 75 (2005), 77 (2005, 2006), 89 (2005), 103 (2006), 110 (2007), 111 (2008), 126 (2007), 127 (2008), 130 (2008), 134 (2009)
Milan Bouška – 68 (2007)
Jan Červený – 66 (2005)
Zbyněk Dočkal – 123 (2008)
Libor Doležal – 63 (2003), 79 (2006), 84 (2006)
Václav Dvořák – 93 (2004)
Eva Dvořáková – 19 (1999)
Tomáš Droppa – 114 (2007)
Jan Fajmon – 132 (2008)
Václav Fiala – 95 (2007, 2009)
Benjamin Fragner – 19 (2003), 23 (1999), 59 (2004), 65 (2008), 66 (2004), 75 (2003), 83 (1995), 87 (2003, 2009), 88 (2008), 125 (2004), 128 (2008)
Tomáš Hartman – 112 (2008)
Radim Hettner – 121 (2009)
Jindřich Holíček – 39 (2008)
Martin Homola – 133 (2008)
Pavel Ják – 29 (1985), 49 (1988), 61 (1982), 72 (1993), 102 (1996)
Šárka Jiroušková – 79 (2003), 96 (2006)
Milan Jonáš – 81 (2009)
Květoslav Kubala – 49 (1974)
Tomáš Kužel – 58 (2003), 79 (2003)
Linda Mašková – 69 (2004), 85 (2003)
Viktor Mácha – 97 (2007), 98 (2007), 115 (2007)
Daniel Mazáč – 117 (2008)
Karel Mikolášek – 85 (2006)
Milan Mikolecký – 118 (2009)
Petr Nohel – 21 (2006)
Roman Novotný – 45 (2002)
Vlastimil Novotný – 103 (1975)
Petr Nový – 35 (1997)
Jana Pauly – 91 (2005)
Jan Pechánek – 102 (2005), 107 (2009)
Jiří Píša – 63 (2000)
David Pokorný – 35 (2009), 55 (2004)
Jaroslav Polek – 120 (1997)
Jakub Potůček – 115 (2008), 122 (2005)
Jiří Prokeš – 101 (2007)
Boris Renner – 105 (2005)
Miroslav Rolko – 73 (2000)

Ivan Rous – 41 (2001), 110 (1998)
Michaela Ryšková – 48 (2001), 53 (2000)
Jiří Sedláček – 30 (2007), 37 (2001), 67 (2006)
Milan Starec – 58 (2004), 107 (2003), 119 (2002)
Martin Strakoš – 27 (1999)
Michal Šíma – 105 (2008)
Vladislava Valchářová – 63 (2009), 129 (2009)
Tomáš Voldráb – 23 (2001), 71 (2004), 98 (2007)
Martin Vonka – 26 (2008), 87 (2007), 89 (2006, 2007), 108 (2008), 109 (2006, 2008), 131 (2008)
Petr Vorlík – 57 (2004)
Jan Zikmund – 25 (2009), 57 (2009)
Michal Zlámaný – 125 (2004)
Marcela Zuchová – 122 (2009)

Dobová vyobrazení objektů

Archivy a muzea

Archiv A. S. S. A. architekti – 84 (2005)
Archiv Atelieu Tsunami – 80 (2005, 2008)
Archiv Přemka Andryse – 69 (kolem 1925)
Archiv Michala Bečváře – 78, 79 (1912)
Archiv Pavla Berana – 44
Archiv Diamo – 31 (1998)
Archiv Dimas Litovel – 123 (kolem 1900)
Archiv DP hl. m. Prahy – 56
Archiv Václava Fialy – 94 (kolem 1925)
Archiv Daniela Froňka – 28 (kolem 1900), 38, 40 (1933), 48 (kolem 1900), 52 (1915), 60 (1910), 64, 70 (kolem 1900 a 1955), 72 (kolem 1910), 113 (1914)
Archiv Jindřicha Holíčka – 39 (kolem 1955 a 1975)
Archiv Pavla Jáklá – 58 (kolem 1900)
Archiv Rostislava Jelínka – 97 (1910)
Archiv Libora Koldinského – 102 (1929)
Archiv MěÚ Čelechovice na Hané – 132 (kolem 1900)
Archiv MěÚ Sokolnice – 84 (kolem 1935)
Archiv MěÚ Jablonec nad Nisou – 34 (po 1910)
Archiv MěÚ Vejprty – 99 (2007)
Archiv Milana Kopeckého – 83 (po 1921)
Archiv Milana Starce – 119 (kolem 1920)
Archiv Nestlé – 108 (kolem 1935)
Archiv Národního technického muzea – 24 (1910), 31 (1923), 45 (kolem 1890), 55 (1867), 75 (1932, 1940), 76, 77 (1935), 86, 88 (1908), 89 (1892), 113 (kolem 1925)

Archiv NPÚ v Ostravě – 27 (1910, 1972), 70 (kolem 1985), 104, 105 (kolem 1975)
Archiv VCPD ČVUT – 18, 19 (1993), 43 (2002), 53 (kolem 1910), 72 (kolem 1900), 100 (1926), 128 (kolem 1920), 133 (kolem 1910)
Archiv Tomáše Voldrába – 98 (1948)
Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou – 109 (před 1945)
Městské muzeum v Ústí nad Orlicí – 118 (1927)
Muzeum Cheb – 121 (kolem 1925)
Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě – 61
Muzeum skla a bižuterie Jablonec nad Nisou – 82 (1921), 90
Muzeum Velké Meziříčí – 112 (kolem 1900 a 1960)
Severočeské muzeum v Liberci – 110 (1905)
Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně – 22 (kolem 1913)
SOA Litoměřice, pob. Most – 33 (kolem 1900), 82 (před 1926), 101 (1908)
SOA Plzeň – 115 (po 1925)
SOkA Hradec Králové – 122 (po 1937)
SOkA Jablonec nad Nisou – 91 (1900)
SOkA Jihlava – 81 (1933, 1952)
SOkA Kadaň – 41 (1979), 62, 99 (kolem 1925)
SOkA Klatovy – 95 (1921)
SOkA Liberec – 92, 93 (1907)
SOkA Prostějov – 106 (1898)
SOkA Teplice – 127 (1881)
SOA Zámorsk – 134 (1910)
Stavební archiv Jablonec nad Nisou – 35 (1910)
Stavební archiv Prahy 1 – 111 (1911)
Stavební archiv Prahy 4 – 77 (1932)
Stavební archiv Prahy 7 – 100 (1975)
Stavební archiv Vejprty – 99 (1907)
Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad Dobruška – 47 (2007), 55 (2007)
Technické muzeum v Brně – 20, 21 (1868, kolem 1900)
ZA Opava – 101 (1946)

Publikace

Anton Anschiringer, *Album der Industrie des Reichenberger Handelskammer-Bezirks*, Reichenberg 1858 – 85 (1858)
Miroslav Anger – Pavel Ják, *Naše pivovary na dobových pohlednicích*, Jilemnice 2004 – 71 (1912), 100 (1900)

Josef Bartoš – Jindřich Schulz – Hana Štoselová – Miloš Trapl, *125 let Milo Olomouc a.s.*, Olomouc 1995 – 116, 117 (kolem 1950 a 1920)

Die Gross-Industrie Österreichs – 26 (1898), 30 (1908), 33 (1908), 40 (1908), 54, 68 (1910), 80 (1898), 120 (1898), 129 (1910)

F. Filip, *Po prvním čtvrtstoletí*, Praha 1893 – 32 (kolem 1890)

Ladislav Hejtmánek, *Libeň. Historický nástin*, Praha 1896 – 67 (1896), 113 (1896)

Vladimír Holeček, *Pražská spalovna odpadků*, Praha 1934 – 50, 51 (1933)

Arnošt Katz, *Nákladové nádraží Praha-Žizkov*, Praha 1937 – 126 (1937)

Rudolf Lodgman – Erwin Stein (eds.), *Die sudetendeutschen Selbstverwaltungskörper, Band 4, Teplitz-Schönau*, Berlin 1930 – 96 (kolem 1900)

Emanuel Poche – Zdeněk Wirth, *Zmizelá Praha 4.*, Litomyšl 2002 – 125 (kolem 1885)

Zdeněk Rus, *70 let elektrárny Holešovice*, Praha 1970 – 59 (1970, po 1938)

Semily ve staré fotografii, Semily 2001 – 60 (1900)

Jan Řezník, *Československý veloprůmysl ke 100. výročí výroby jízdních kol. 1874–1974*, Praha 1974 – 121 (po 1921)

Josef Wara, *Saaz Hopfenbau und Hopfenhandel*, Saaz, nedat. – 53 (kolem 1900)

Theodor Žákavec, *Lanna*, Praha 1936 – 52 (1928)

Časopisy, sborníky, firemní tisky

Architektura II, 1940 – 74 (před 1940)

B. Červinka, *Historický vývoj Odkolkových mlýnů až do založení akciové společnosti*, Praha 1931 – 130 (asi 1930)

F. J. Materna – firemní tisk – 36, 37 (1932)

Festschrift anlässlich der 700-Jahrfeier der Verleihung des deutschen Städtrechtes und die Stadt Freudenthal, Freudenthal 1913 – 73 (1913)

Katalog firmy Breitfeld a Daněk, Praha 1908 – 25 (1908), 28 (1908), 65 (1908), 69 (1908)

Nákladové nádraží Žizkov. Jeho vznik a uspořádání, Praha 1935 – 126 (1935)

Sborník SIA, Praha 1930 – 47 (1930)

Stavitel I, 1919 – 42, 43 (1917)

V. Nekvasil (1868–1928), Praha 1928 – 43 (1918), 46, 47 (1927)

Zprávy veřejné služby technické XV/2, 1933 – 51 (1933)

Internetové stránky

www.i-s.cz – 93 (2007)

www.tachov.zde.cz – 114 (kolem 1900)

www.santovka.cz – 117 (2008)

www.industrialnistopy.cz

